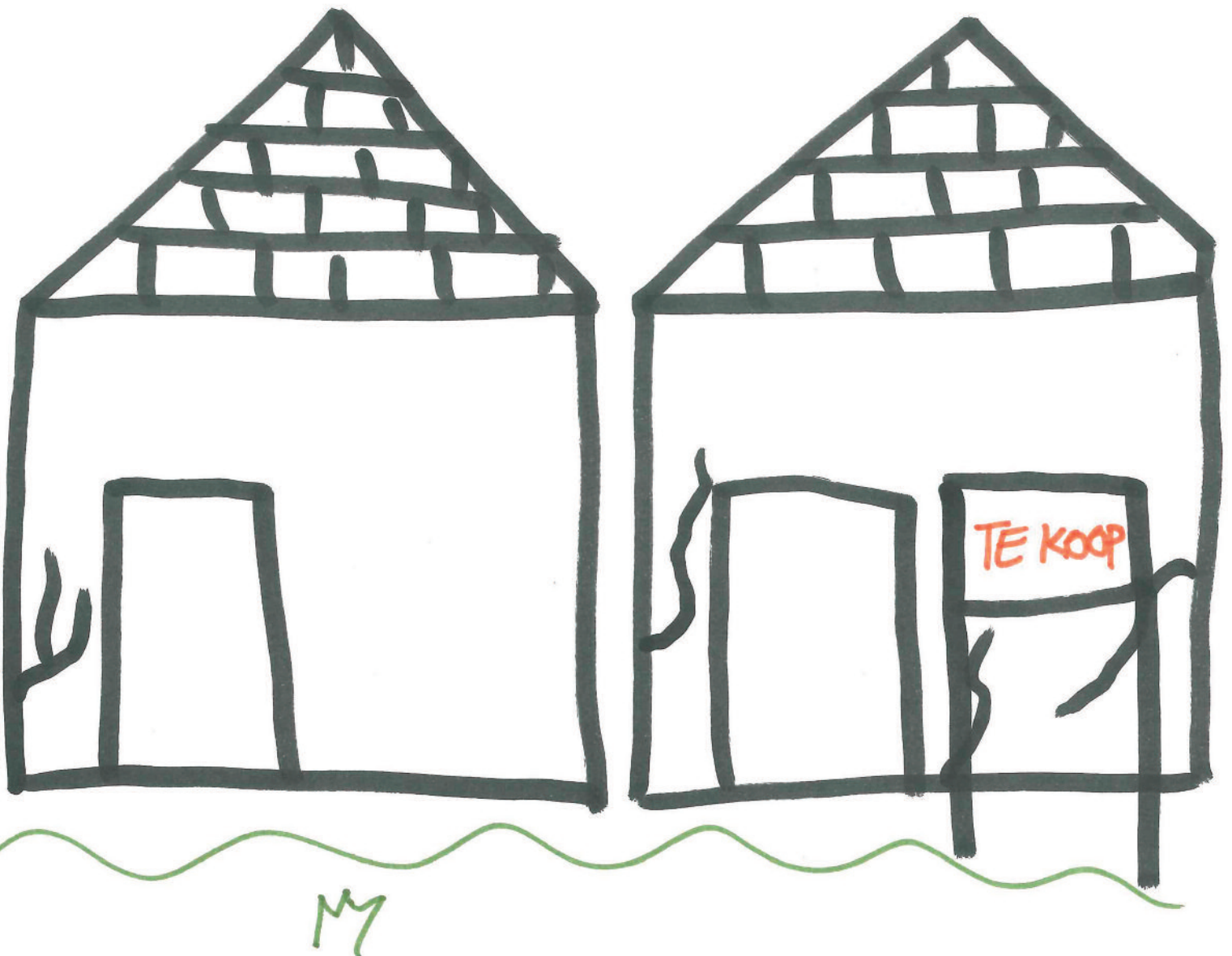

Een veilig huis, een veilig thuis?

Een kwalitatief onderzoek naar het welbevinden
en de leefomgeving van kinderen en jongeren
in het Gronings gaswinningsgebied

Elianne Zijlstra
Mileen Cuijpers
Mijntje ten Brummelaar
Wendy Post
Inge van Balkom
Boudien Flapper

'Als het zo doorgaat, zie ik de toekomst als een stuk puin' (15 jaar)

Auteurs

Dr. Elianne Zijlstra (universitair docent) Rijksuniversiteit Groningen
Mileen Cuijpers, MSc, (junior onderzoeker) Rijksuniversiteit Groningen
Dr. Mijntje ten Brummelaar (postdoc) Rijksuniversiteit Groningen
Dr. Wendy Post (universitair hoofddocent) Rijksuniversiteit Groningen
Dr. Inge van Balkom (kinderpsychiater; directeur) Jonx onderdeel van Lentis
Dr. Boudien Flapper (kinderarts; afdelingshoofd) UMCG Sociale Pediatrie

Begeleidingscommissie

Michiel Roesink, MCPM, Veiligheidsregio Groningen
Dhr. Peter Hellinga, Nationaal Coördinator Groningen
Dr. Jan Broer, GGD
Drs. Iris Dijkstra, Gemeente Groningen
Drs. Derwin Schorren, Groninger Bodem Beweging
Dr. Jan Boer, Groninger Gasberaad
Drs. George Medendorp, Openbare Orde en Veiligheid, Gemeente Het Hogeland
Prof. dr. Rob Meijer, Rijksuniversiteit Groningen
Ir. Maartje Kiep, Vereniging Groninger Dorpen
Mw. Carin Roggen, Provincie Groningen
Drs. Tinus de Vegt, Kernteam Aardbevingen gemeente Groningen
Prof. dr. Marieke Wichers, UMCG

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Nationaal Coördinator Groningen en vormt een deelonderzoek van Gronings Perspectief

Vormgeving rapport en boekje met tekeningen en brieven: Studio Tint, Den Haag

© 2019; Rijksuniversiteit Groningen. Auteursrechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale verwerking of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Rijksuniversiteit Groningen

rijksuniversiteit
groningen

Jonx

umcg

Gronings
Perspectief

Inhoud

Voorwoord	5
Samenvatting	7
1 Inleiding	11
2 Methode	13
3 Resultaten	21
Resultaten werving onderzoeksgroep	22
Resultaten Kinderen	24
Resultaten Jongeren	37
Resultaten Ouders	54
Resultaten Professionals	58
4 Conclusie	64
5 Aanbevelingen	70
Referenties	75
<i>Bijlage</i> Vragenlijst ouders	78

Voorwoord

Voor u ligt een rapport over de ervaringen van kinderen en jongeren in het Gronings gaswinningsgebied. Deze ervaringen geven een indringend beeld wat het voor kinderen en jongeren betekent om op te groeien in het Gronings gaswinningsgebied. Bij dit rapport hoort een **boekje** met tekeningen en brieven van kinderen die opgroeien in het Gronings gaswinningsgebied. Deze tekeningen en brieven hebben kinderen en jongeren tijdens het onderzoek gemaakt en toegelicht.

Het inzicht in de belevingswereld van kinderen en jongeren in het Gronings gaswinningsgebied hadden we niet kunnen krijgen zonder de medewerking van kinderen en jongeren aan dit onderzoek. We willen hen hartelijk bedanken voor het delen van hun verhalen. We zijn onder de indruk van hun vertrouwen, openheid en veerkracht. Dank ook dat hun ouders het mogelijk maakten dat we met hun kinderen mochten praten en voor de belangrijke informatie die zij met ons gedeeld hebben. Professionals hebben een belangrijke aanvulling gegeven op de verhalen van kinderen en jongeren. Dank voor het delen van jullie kennis en ervaringen.

Velen hebben een bijdrage geleverd aan de werving van de onderzoeksgroep. We willen iedereen bedanken die het onderzoek onder de aandacht heeft gebracht van kinderen, jongeren en hun ouders die wonen in het Gronings gaswinningsgebied. Specifiek willen we de instanties bedanken voor hun bijdrage in het organiseren van de focusgroepen en het uitnodigen van jongeren.

Er zijn verschillende studenten betrokken geweest in de uitvoering van het onderzoek. Natalia Pierzchawka en Myriam Hemsteede hebben onmisbare inspiratie geboden voor de ontwikkeling van het interviewprotocol en protocol voor de focusgroepen. Meerdere studenten hebben een bijdrage geleverd bij het transcriberen van de interviews en focusgroepen: Aniek ter Veldhuis, Lise Hacquebord, Lissy Sijp, Merle Must, Vera Raatjes, Hedwig Boer, Marleen Mulder en Samar Orwa. Allen heel hartelijk bedankt. Tom Postmes, Katherine Stroebe en Marjolein Boendermaker van Gronings Perspectief hebben waardevolle feedback op het rapport gegeven, waarvoor hartelijk dank. En tot slot willen we de Nationaal Coördinator Groningen bedanken voor de opdracht voor het uitvoeren van dit onderzoek.

We hopen dat dit onderzoek een bijdrage levert om in de aanpak van de gaswinningsproblematiek rekening te houden met de behoeften van kinderen en jongeren die in het gaswinningsgebied opgroeien.

Elianne Zijlstra
Mileen Cuijpers
Mijntje ten Brummelaar
Wendy Post
Inge van Balkom
Boudien Flapper

Maart 2019

Samenvatting

‘Ik wil gewoon dat er geen aardbevingen meer zijn. Dat ons huis veilig is en dat het niet kan instorten enzo.’ (10 jaar)

Waarom doen we dit onderzoek?

Kinderen en jongeren die opgroeien in het Groningse gaswinningsgebied komen op verschillende manieren in aanraking met de gaswinningsproblematiek. Sommige kinderen en jongeren maken zelf aardbevingen mee, hebben scheuren in hun huizen, of moeten verhuizen uit hun huis of school. Andere kinderen maken deze aardbevingen niet zelf mee, maar zien dat hun vrienden en bekenden in hun omgeving deze ervaringen hebben. Onduidelijk is welke gevolgen het opgroeien in het gaswinningsgebied heeft op het welbevinden en de leefomgeving van kinderen en jongeren. Deze studie biedt een overzicht van de perceptie die kinderen en jongeren, ouders en professionals hebben van deze mogelijke gevolgen. Centraal staat de vraag wat de perceptie is van kinderen en jongeren over de mogelijke gevolgen en niet hoe vaak deze gevolgen voorkomen bij kinderen en jongeren die in het Gronings gaswinningsgebied opgroeien.

Hoe hebben we dit onderzocht?

We hebben gekozen voor een kwalitatief onderzoek waarmee we een diepgaand beeld geven van de gevolgen die de gaswinningsproblematiek heeft op het welbevinden en de leefomgeving van kinderen en jongeren die daar opgroeien. In de onderzoeksgroep zijn verschillende doelgroepen opgenomen omdat dit een zo volledig mogelijk overzicht geeft van de ervaringen die kinderen en jongeren die opgroeien in het gaswinningsgebied. Zo bestond een deel van de onderzoeksgroep uit kinderen en jongeren met psychiatrische problematiek, gedragsproblematiek of leerachterstanden, zodat ook deze deelpopulatie in beeld is. Omdat het doel van het onderzoek was een zo volledig overzicht te geven van de mogelijke gevolgen van de gaswinning op kinderen en jongeren is niet gestreefd naar een representatieve onderzoeksgroep voor de populatie van kinderen en jongeren die opgroeien in het Gronings gaswinningsgebied maar naar representatie van de mogelijke gevolgen. We kunnen op basis van dit onderzoek daarom geen uitspraken doen over hoe groot de groep kinderen is die last heeft van de gevolgen van de gaswinningsproblematiek, maar wel over de mogelijke gevolgen voor kinderen en jongeren van de gaswinningsproblematiek.

We hebben met 49 kinderen en jongeren gesproken, allen wonend in het Gronings gaswinningsgebied, waarvan 24 kinderen in de leeftijd zijn van 6-12 jaar en 25 jongeren in de leeftijd van 12-18 jaar. Een vrij grote groep heeft te maken met aardbevingschade: Bij 38 kinderen en jongeren is er sprake van 3 of meer keer schade aan hun huis. In dit kwalitatieve onderzoek streven we er naar om een zo volledig mogelijke afspiegeling van de mogelijke gevolgen van de gaswinningsproblematiek op de gehele populatie van kinderen en jongeren in het gaswinningsgebied te geven. In dit onderzoek hebben we gestreefd naar saturatie (doorgaan met de dataverzameling totdat er geen nieuwe gevolgen meer genoemd worden door kinderen en jongeren). Ook hebben we meerdere informatiebronnen gebruikt (triangulatie) om een zo volledig mogelijk en valide overzicht te kunnen geven van de mogelijke gevolgen.

Bij de kinderen van 6-12 jaar is een open gestructureerd interview afgenomen. Jongeren van 12-18 jaar hebben deelgenomen aan een focusgroep. Bij enkele jongeren is, op hun eigen verzoek, een interview afgenomen. In de interviews en focusgroepen is

gesproken over aardbevingen in relatie tot het kind of de jongere, thuis, school, vrienden, vrije tijd, het dorp en Nederland. Kinderen en jongeren hebben tekeningen gemaakt tijdens het interview of de focusgroep en kinderen hebben een brief geschreven over wat ze graag anders zouden willen.

De meeste ouders van de kinderen en jongeren (n = 38) hebben een vragenlijst ingevuld om hun perspectief mee te nemen op de gevolgen van de gaswinningsproblematiek voor het welbevinden van hun kinderen. Daarnaast zijn de gevolgen van de gaswinningsproblematiek op kinderen en jongeren in kaart gebracht door zeven professionals te interviewen die kennis en ervaring hebben met kinderen en jongeren in het gaswinningsgebied.

Tijdens de werving van de onderzoeksgroep bleek dat er verschillende factoren zijn die kinderen, jongeren en hun ouders kunnen weerhouden om aan het onderzoek mee te doen. We maakten mee dat ouders aangaven te belast te zijn met de afhandeling van aardbevingsschade, geen ruimte te hebben voor deelname, of dat ze hun kinderen niet willen belasten met deelname aan onderzoek over gaswinningsproblematiek. Werving werd bemoeilijkt doordat er wantrouwen heerst richting de overheid en ten aanzien van de bedoelingen van het onderzoek. Mensen zien liever dat er geïnvesteerd wordt in een concrete aanpak van de gaswinningsproblematiek.

Wat zijn de uitkomsten?

Kinderen en jongeren

We concluderen dat het opgroeien in het gaswinningsgebied op verschillende wijzen invloed heeft op welbevinden van kinderen en jongeren en hun leefomgeving. Er zijn kinderen en jongeren die ten tijde van het onderzoek aangeven geen last te hebben van de aardbevingen. Ze hebben zelf minder te maken met schade aan hun huis of omgeving, ze vinden de gaswinningsproblematiek normaal en ze zijn 'eraan gewend'. Ook benoemen ze de voordelen van verhuizen of snappen niet goed waarom de gaswinningsproblematiek zo groot wordt gemaakt.

Ook zijn er kinderen en jongeren die last ondervinden van de gaswinningsproblematiek. Zij voelen zich niet altijd veilig en hebben soms angst. De angst lijkt gerelateerd aan de gevolgen van aardbevingen en de aanpak van de gaswinningsproblematiek. Kinderen en jongeren zijn bang dat scheuren in hun huis groter worden en ze hebben angst dat hun huis instort. Ze noemen angst voor desastreuze gevolgen van aardbevingen waarbij mensen doodgaan. Naast angst en gevoelens van onveiligheid hebben kinderen en jongeren last van slaapproblemen en nachtmerries, zindelijkheidsproblemen, concentratieproblemen, boosheid en psychosomatische klachten, zoals buikpijn. Kinderen en jongeren waarvan het huis gesloopt is, ervaren rouw en heimweeklachten naar hun oude huis en zien het oude huis nog als hun thuis.

Kinderen en jongeren merken dat hun ouders of anderen belast worden door de gaswinningsproblematiek en met name door de procedures rondom de afhandeling van schade aan het huis. Ouders zijn verdrietig, hebben stress en minder ruimte voor hun kinderen. Kinderen en jongeren zijn aangedaan door de invloed die de gaswinningsproblematiek heeft op de gemoedstoestand van familie, kennissen en buurtgenoten.

Kinderen en jongeren gaan op verschillende manieren om met de angst en stress als gevolg van de gaswinningsproblematiek en ze hanteren verschillende strategieën om de problemen zo min mogelijk invloed te laten hebben op hun dagelijkse leven. Bij sommige kinderen wordt het onderwerp thuis besproken en in andere gezinnen is het een gevoelig onderwerp en wordt het vermeden. Onderling spreken kinderen en jongeren weinig met elkaar over de gaswinningsproblematiek.

Kinderen en jongeren waarvan hun huis versterkt wordt of schade aan het huis hersteld moet worden, zeggen dat de procedures lang duren. Ze zijn soms jarenlang onzeker of hun huis hersteld wordt, of het gesloopt wordt en vragen zich af wanneer dat gaat gebeuren. Ze snappen niet waarom er zo veel inspecteurs thuis komen en er ver-

volgens niets gebeurt. Kinderen en jongeren die ervaringen hebben met de verbouwing van hun huis benoemen de onrust van bouwvakkers in huis, gebrek aan privacy, geluidsoverlast en, doordat de verbouwing uitliep, dat ze vaker moesten verhuizen van tijdelijke woning.

Kinderen en jongeren wantrouwen de overheid, de regering en de NAM. Ze denken dat de economische belangen voorop staan in de aanpak van de gaswinningsproblematiek en niet de veiligheid van mensen. Ook komt naar voren dat ze zien dat de invloed van de gaswinningsproblematiek door de rest van Nederland niet begrepen wordt.

Kinderen en jongeren voelen zich verbonden met Groningen en zien hun toekomst in hun eigen regio. Sommige jongeren twijfelen over hun toekomst in Groningen vanwege de gaswinningsproblematiek en de afhandeling ervan. Kinderen en jongeren zeggen dat ze zich niet anders voelen dan andere kinderen en jongeren in Nederland en zeggen dat ze dezelfde behoeften hebben als ieder ander kind in Nederland.

Ouders

Sommige ouders geven aan dat hun kinderen last hebben van de aardbevingen, dat hun kinderen bang zijn en niet kunnen slapen, dat ze last hebben van de herstelwerkzaamheden in huis of in de buurt of dat ze zelf moeten verhuizen. Andere ouders geven aan dat hun kinderen geen last hebben van de gaswinningsproblematiek. De meeste ouders voelen zich veilig thuis en hebben de indruk dat hun kinderen zich ook veilig voelen. Ouders die verwickeld zijn in schadeafhandelingsprocedures geven aan dat ze veel tijd kwijt zijn aan de gaswinningsproblematiek. Het perspectief van ouders over de mate waarin kinderen en jongeren last hebben van de gaswinningsproblematiek komt vaak overeen met het perspectief van hun kind. Daar waar het verschilt, hebben kinderen en jongeren vaker meer last dan ouders aangeven.

Professionals

Professionals geven aan dat de gaswinningsproblematiek grote impact heeft op het gezinsleven. Ouders zijn veel tijd kwijt aan de aardbevingen en de gevolgen daarvan waardoor ze beperkt tijd en energie overhouden om activiteiten met hun kinderen te ondernemen. Soms leidt de stress thuis tot conflicten tussen ouders. Bij kinderen zien professionals klachten als angst, bedplassen, heimwee, parentificatie (kinderen gaan zorgen voor hun ouders) en het niet meer durven slapen als gevolg van de aardbevingen. Professionals constateren bovendien dat kinderen en jongeren met risicofactoren voor verstoring van de ontwikkeling extra kwetsbaar zijn voor de gevolgen van de gaswinningsproblematiek.

Wat moet er anders?

In het onderzoek is gevraagd naar de behoeften van kinderen en jongeren en zij geven de volgende aanbevelingen:

- Kinderen en jongeren willen opgroeien in een veilig huis zodat ze zich thuis veilig voelen.
- Kinderen en jongeren willen dat de gaswinning snel stopt en dat er geen aardbevingen meer komen.
- Kinderen en jongeren willen snelle, duidelijke, eerlijke en ruimhartige procedures voor schadeafhandeling en versterking van hun huis.
- Kinderen en jongeren willen dat de zorg voor mensen centraal staat in de aanpak van gaswinningsproblematiek.
- Kinderen en jongeren willen informatie over de gaswinningsproblematiek en specifiek over hun eigen huis.
- Kinderen en jongeren willen dat er ook aandacht is voor de positieve aspecten in Groningen. Ze zijn trots op hun woongebied en willen dat Groningen niet versmald wordt tot de gaswinningsproblematiek.

De onderzoekers vinden het belangrijk dat de behoeften van kinderen en jongeren serieus worden genomen in de aanpak van de gaswinningsproblematiek ondanks dat de historie van het gaswinningsdossier laat zien dat het verwezenlijken van al hun behoeften mogelijk niet een realistisch scenario is. Aanvullend geven zij de volgende aanbevelingen:

- **Zorg dat er thuis en op school ruimte is voor kinderen om te praten over de gaswinningsproblematiek.** Besteed aandacht aan hun belevingswereld en erken hun gevoelens. Door erkenning van gevoelens en mogelijke zorgen kunnen angsten van kinderen en jongeren verminderen of voorkomen worden.
- **Geef thuis en op school voorlichting over de gaswinningsproblematiek.** Door het geven van informatie kunnen angsten van kinderen en jongeren verminderen of voorkomen worden. Ook kunnen ze zich een realistisch beeld vormen over de gaswinningsproblematiek.
- **Vergroot bewustzijn over de impact van de gaswinningsproblematiek op kinderen en jongeren bij leerkrachten, hulpverleners en andere professionals in het gaswinningsgebied.** Geef deze partijen informatie over de gevolgen van de gaswinning voor kinderen, jongeren en hun gezinnen.
- **Zorg voor afstemming op de behoeften van kinderen en jongeren door ouders, professionals, leerkrachten.** Stem af op de individuele behoeften van kinderen en jongeren om over de gaswinningsproblematiek te praten. Zoek een balans die past bij het kind of jongere in welke mate aandacht besteed wordt aan het onderwerp.
- **Zorg voor signalering van en aandacht voor kinderen en jongeren die al kwetsbaar zijn in hun ontwikkeling.** Deze kinderen zijn al blootgesteld aan meerdere risicofactoren voor ontwikkeling. Ze lopen een groter risico om last te ondervinden van de gaswinningsproblematiek. In procedures voor versterking en schadeafhandeling moet aandacht zijn voor signalering van deze groep zodat passende ondersteuning geboden kan worden. Ook het onderwijs en zorginstellingen kunnen een signalerende functie hebben.
- **Verminder onzekerheid door duidelijke informatie te verstrekken omtrent schade en versterkingsprocedures.** Geef ouders meer duidelijkheid over waar ze staan in de schade of versterkingsprocedure en zorg voor een soepel verloop van de procedures. Ouders die getroffen zijn door aardbevingsschade moeten in staat worden gesteld hun kinderen duidelijkheid te bieden over hun situatie om ze zo goed mogelijk te ondersteunen.
- **Biedt professionele ondersteuning aan ouders die veel stress ervaren als gevolg van de gaswinningsproblematiek.** Zorg dat ouders over de stress en de belasting die ze voelen kunnen praten zodat ze emotioneel beschikbaar blijven voor hun kinderen.
- **Richt procedures voor schadeherstel en versterking kind- en gezinsvriendelijk in.** Houd rekening met individuele wensen en behoeften van kinderen in de versterkingsoperatie en het herstel van schade aan huizen en kom tegemoet aan individuele behoeften van ouders die belast zijn met de afhandeling van schades. Laat kinderen participeren in procedures zodat hun stem gehoord wordt en rekening gehouden kan worden met hun wensen.
- **Laat kinderen en jongeren meebeslissen in beslissingen rondom versterking en schadeherstel die van invloed zijn op hun leefomgeving.** Kom gemaakte afspraken na. Daarmee investeer je in het vertrouwen van kinderen en jongeren in de overheid. Het wantrouwen in de overheid is een zorgelijke ontwikkeling en het is van maatschappelijk belang om vertrouwen terug te winnen.
- **Volg kinderen en jongeren die opgroeien in het gaswinningsgebied via onderzoek.** Kies hierbij voor een onderzoeksopzet waarin ruimte is voor participatie en de stem van kinderen en jongeren. Belangrijk is om de gevolgen van de gaswinningsproblematiek voor kinderen en jongeren te monitoren omdat problemen zich ook jaren later kunnen uiten.

1 Inleiding

Kinderen en jongeren die opgroeien in het Gronings gaswinningsgebied staan bloot aan aardbevingen. Kinderen en jongeren hebben zelf een aardbeving meegemaakt, wonen in een huis met scheuren en/of moeten tijdelijk hun huis verlaten vanwege het herstel of de versterking van hun huis. Sommige kinderen en jongeren wonen in huizen waarvan vastgesteld is door de overheid dat deze onveilig zijn maar de versterking ervan is opgeschort. Een aantal kinderen en jongeren wordt geconfronteerd met de zorgen die ouders hebben over de aardbevingen: Ouders hebben zorgen over hun toekomst of zijn belast met de vaak tijdrovende afhandeling van schade (Postmes et al., 2018; Simon, De Haan, Grisnich, & Ringersma, 2016). Kinderen en jongeren gaan naar scholen die mogelijk schade hebben of moeten gedurende het herstel tijdelijk in ander gebouw naar school. Voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren is het van belang dat zij zich in de thuissituatie en schoolse situatie veilig voelen. De aardbevingen en de zichtbare en onzichtbare gevolgen ervan kunnen dit veiligheidsgevoel van kinderen en jongeren aantasten.

Internationaal is er vrijwel geen wetenschappelijk onderzoek beschikbaar naar kinderen en jongeren die te maken hebben gehad met vergelijkbare aardbevingen als in het Gronings gaswinningsgebied. Op basis van kennis over de gevolgen van andere rampen op kinderen is te verwachten dat de Groningse gaswinningsproblematiek van invloed is op het welbevinden en de leefomgeving van kinderen en jongeren. De meeste studies over de gevolgen van rampen op kinderen rapporteren over de gevolgen van tektonische aardbevingen met een verwoestend effect en over de gevolgen van natuurrampen. Naar de gevolgen van minder desastreuze rampen is weinig onderzoek verricht. De verwoestende en posttraumatische gevolgen van deze rampen met desastreuze gevolgen zijn mogelijk heel anders van karakter dan de gevolgen van de chronische problematiek in het Gronings gaswinningsgebied. Chronische onveiligheidsgevoelens geven een verhoogd risico op psychosociale - en traumatische klachten (Bean, Eurlings-Bontekoe, Derluyn, & Spinhoven, 2004; Zijlstra, 2012). Aardbevingen zoals ze zich in Groningen voordoen en de gevolgen ervan kunnen het veiligheidsgevoel van kinderen en jongeren aantasten. Ze hebben geen controle over het verloop en de gevolgen van dit soort gebeurtenissen. Een kind of jongere kan de gevolgen niet overzien en er is onzekerheid over het verloop en de afloop van de gebeurtenis (Van der Ploeg, 2013).

Onderzoek van Postmes en collega's (2018) onder een omvangrijke groep volwassenen laat zien dat het hebben van meervoudige schade aan het eigen huis een grote impact heeft op gezondheid, met name op stress-gerelateerde gezondheidsklachten. Schade veroorzaakt een afname in gevoelens van veiligheid en dit vergroot wederom het risico op gezondheidsklachten. Deze bevindingen worden ook ondersteund door aanvullend onderzoek met Lifelines (Postmes et al., 2018) en resultaten van de GGD gezondheidsmonitor (Postmes, Lekander, Stroebe, Greven, & Broer, 2017). Hierbij gaat het om een grote groep mensen die getroffen is: Van de 410.000 bewoners die in een gebied met erkende schade wonen, zijn er circa 85.000 met meervoudige schade. Postmes en collega's schatten dat er al circa 10.000 volwassenen kampen met stress-gerelateerde gezondheidsklachten ten gevolge van schade. Ook voor onderzoek naar

welzijn van kinderen zijn deze inzichten belangrijk: gezondheidsklachten van ouders hebben invloed op het opvoedkundig handelen en kunnen een ontwikkelingsbedreiging voor kinderen en jongeren vormen (Smith, 2004).

Voor zover de onderzoekers bekend is, zijn er twee onderzoeken die specifiek gericht zijn op wat de gaswinningsproblematiek betekent voor kinderen en jongeren in de leeftijd tot achttien jaar. Uit een kwantitatief onderzoek van de GGD komt geen verschil naar voren in de perceptie van ouders van de psychosociale gezondheid van hun kinderen in groep 2 en 7 voor en na de beving in Huizinge in 2012 (Broer & Van der Kamp, 2017). In 2017 heeft de Kinderombudsman een eerste verkennende studie uitgevoerd naar kinderen en jongeren in het Gronings gaswinningsgebied. Ze hebben in het onderzoek gesproken met 15 kinderen en jongeren in de leeftijd van 10 tot 20 jaar en met 25 professionals (De Jong & Verheul, 2017). Geconcludeerd wordt dat kinderen en jongeren sociaal-emotionele problemen kunnen ervaren als gevolg van het opgroeien in het gaswinningsgebied en dat er ook een groep is die geen last heeft van de gaswinningsproblematiek. De Kinderombudsman (2017) geeft aan dat kinderen en jongeren moeite hadden hun ervaringen in het onderzoek te delen omdat ze gewend zijn aan de gaswinningsproblematiek en ze in eerste instantie aangeven er geen last van te hebben en in tweede instantie wel klachten naar voren brengen. De Kinderombudsman constateert dat de situatie van kinderen en jongeren in het gaswinningsgebied een onderbelicht thema is en beveelt aan om hier in onderzoek aandacht aan te besteden. De risico's voor ontwikkeling waar kinderen en jongeren aan bloot staan en de beperkte kennis over de impact van gaswinningsproblematiek op het welbevinden en de leefomgeving van kinderen en jongeren onderstrepen de noodzaak voor dit onderzoek. De aanbeveling tot nader onderzoek is overgenomen door de Nationaal Coördinator Groningen (NCG). De auteurs hebben dit onderzoek in opdracht van de NCG uitgevoerd. Het onderzoek maakt deel uit van het onderzoek Gronings Perspectief.¹

Het doel van deze studie is om inzicht te krijgen in de persoonlijke ervaringen van kinderen en jongeren over de gevolgen van het opgroeien in het Gronings gaswinningsgebied op het huidige welbevinden van kinderen en jongeren en op hun leefomgeving. In dit onderzoek richten we ons hoofdzakelijk op de perceptie van kinderen en jongeren omdat die onderbelicht is en omdat uit literatuur over rampen blijkt dat kinderen en jongeren zelf het meest accurate beeld kunnen geven over de gevolgen van rampen op hun leven (Evans & Oehler-Stinnett, 2006). De perceptie van kinderen en jongeren wordt aangevuld met de perceptie van ouders op het functioneren van hun kind en met de perceptie van professionals die betrokken zijn bij kinderen en jongeren die opgroeien in het Gronings gaswinningsgebied.

¹ In opdracht van de Nationaal Coördinator Groningen onderzoekt de Rijksuniversiteit Groningen onder de naam Gronings Perspectief sinds 2016 de veiligheidsbeleving, de gezondheid en het toekomstperspectief van Groningers.

Normale Leven

2 Methode

Design

Om inzicht te krijgen in de perceptie van kinderen en jongeren die opgroeien in het Gronings gaswinningsgebied over de gevolgen voor hun leefomgeving en welbevinden is gekozen voor een kwalitatief onderzoeksdesign. Omdat onvoldoende systematisch onderzocht is wat de gevolgen kunnen zijn en dus welke factoren een rol spelen, is kwalitatief onderzoek een noodzakelijke eerste stap om een betrouwbaar beeld te krijgen van het soort problemen dat speelt. Met kwalitatief onderzoek kan diepgaand inzicht verkregen worden in de belevingswereld van kinderen en jongeren die opgroeien in het gaswinningsgebied.

Centraal staat de vraag wat de perceptie is van kinderen en jongeren over de mogelijke gevolgen voor kinderen en jongeren die in het Gronings gaswinningsgebied opgroeien en niet hoe vaak deze gevolgen voorkomen. Representativiteit in kwalitatief onderzoek verwijst naar de afspiegeling van alle mogelijke gevolgen die voor kunnen komen in de populatie van kinderen en jongeren die opgroeien in het Gronings gaswinningsgebied (Anderson, 2010; Flick, 2014). Dat betekent dat in de onderzoeksopzet gestreefd is naar een zo volledig mogelijk beeld van alle mogelijke gevolgen, maar dat geen conclusies getrokken kunnen worden over hoe vaak deze gevolgen voorkomen bij de kinderen die opgroeien in het Gronings gaswinningsgebied. Kwalitatief onderzoek kent verschillende kwaliteitscriteria die in dit onderzoek zijn toegepast: meerdere informatiebronnen zijn gebruikt (triangulatie), data zijn verzameld totdat verzadiging is opgetreden en geen nieuwe gevolgen door kinderen en jongeren genoemd worden (saturatie) en ook zijn uitzonderlijke gevallen betrokken. Aandacht voor deze drie factoren draagt bij aan de validiteit van het onderzoek (Tracey, 2010). In dit onderzoek is gebruikt gemaakt van de volgende vier informatiebronnen:

- 1 Individuele interviews met kinderen van zes tot twaalf jaar.
- 2 Focusgroepen voor jongeren van twaalf tot achttien jaar. Indien jongeren de voorkeur gaven aan een individueel interview is individueel met hen gesproken.
- 3 Vragenlijsten voor ouders van kinderen en jongeren waarmee inzicht is verkregen in hun perceptie over de gevolgen voor kinderen en jongeren om op te groeien in het Gronings gaswinningsgebied.
- 4 Interviews met professionals die in hun werk betrokken zijn bij kinderen en jongeren in het Gronings gaswinningsgebied.

Definitie gaswinningsgebied

Er zijn verschillende definities van het Gronings gaswinningsgebied. In dit onderzoek zijn de volgende gemeenten betrokken: Appingedam, Loppersum, Delfzijl, het Hogeland (met uitzondering van Winsum en de Marne), voormalig gemeente Ten Boer (nu onderdeel van de gemeente Groningen) en voormalig gemeente Slochteren (nu onderdeel van gemeente Midden-Groningen). In deze (voormalige) gemeenten wonen ongeveer 16.000 kinderen en jongeren tussen de 5 en 20 jaar oud (CBS, 2017/2018). Deze gemeenten zijn verhoudingsgewijs zwaar getroffen door de bodembeweging, bijvoorbeeld in termen van het aantal panden dat schade heeft (gegevens CVW, 2017, zie Postmes et al., 2018). In de beschrijving van de resultaten gebruiken we de termen

aardbevingsgebied en aardbevingsproblematiek in plaats van gaswinningsgebied en gaswinningsproblematiek, of termen als bodembeweging en mijnbouwschade. We hebben hiervoor gekozen omdat kinderen en jongeren deze woorden gebruiken.

Participanten

Werving onderzoeksgroep

De werving van de onderzoeksgroep was gericht op kinderen en jongeren tussen zes en achttien jaar die opgroeien in het Gronings gaswinningsgebied en geen ervaringen hebben met schade of wel ervaringen hebben met enkelvoudige en meervoudige schade. Ook waren we gericht op het werven van kinderen en jongeren die te maken hebben met gedragsproblematiek, kinderpsychiatrische problematiek of leerachterstanden omdat hun ervaringen met de gevolgen van het opgroeien in het gaswinningsgebied anders kunnen zijn. Met een doelgerichte steekproef hebben we een zo breed mogelijke samenstelling van de onderzoeksgroep nagestreefd om tot een zo volledig mogelijk overzicht te komen van alle mogelijke ervaringen die kinderen en jongeren in het gaswinningsgebied hebben.

We hebben gekozen voor een fasegewijze werving omdat bij aanvang van het onderzoek de bereidheid van kinderen en jongeren voor deelname aan het onderzoek onduidelijk was. Tijdens de werving bleek dat er verschillende factoren waren die de bereidheid voor deelname beperkten. De redenen van ouders, kinderen en jongeren om wel of niet deel te nemen aan het onderzoek zijn geregistreerd en worden in de resultaten toegelicht.

De volgende gefaseerde werkwijze is gehanteerd om kinderen en jongeren te werven voor deelname aan het onderzoek:

- Bij alle huisartspraktijken en Centra voor Jeugd en Gezin (waaronder de jeugdgezondheidszorg) in de gemeenten Appingedam, Loppersum, Delfzijl, Het Hogeland (met uitzondering van Winsum en de Marne), voormalig gemeente Ten Boer en voormalig gemeente Slochteren zijn flyers van het onderzoek neergelegd en zijn de flyers digitaal beschikbaar gesteld. Voorafgaand is contact opgenomen met desbetreffende huisarts of Centrum voor Jeugd en Gezin en is toestemming gevraagd om flyers neer te leggen. Tevens is gevraagd of huisartsen potentiële gezinnen zouden willen benaderen voor deelname aan het onderzoek.
- Het basisonderwijs in genoemde gemeenten is benaderd met de vraag de informatieflyer te verspreiden in de digitale nieuwsbrief van school.
- Het voortgezet onderwijs in de gemeenten die onderwijs geven aan jongeren afkomstig uit het gaswinningsgebied is benaderd. Aan het voortgezet onderwijs is gevraagd of ze medewerking wilden verlenen aan de werving voor focusgroepen door jongeren te benaderen voor deelname. Ook is de vraag gesteld of ze de flyer over het onderzoek wilden verspreiden via de digitale nieuwsbrief van school.
- Informatie over het onderzoek is verspreid onder de behandelaren werkzaam bij Jonx onderdeel van Lentis. Behandelaren hebben de informatie over het onderzoek verspreid onder hun cliënten die woonachtig zijn in het Gronings gaswinningsgebied.
- De flyers van het onderzoek zijn verspreid door belangenorganisaties die zich bezighouden met de gaswinningsproblematiek als het Groninger Gasberaad. Ook is de flyer opgenomen in de nieuwsbrief van Groninger Dorpen en heeft de Jongeren top Groningen de informatieflyer onder de aandacht van jongeren gebracht.
- Verspreiding van de oproep tot medewerking aan het onderzoek via social media (Facebook, LinkedIn) en gerichte benadering van het professionele en informele netwerk van de onderzoekers met de vraag of ze potentiële deelnemers voor het onderzoek wilden uitnodigen voor deelname en de vraag de informatie over het onderzoek te verspreiden.

- Verspreiding van de uitnodiging tot onderzoek via lokale (digitale) kranten als de Eemsbode en de Noorderkrant en een oproep op de noordelijke radio. Ook is informatie verspreid via flyers in dorpshuizen, buurthuizen, jongerenwerkers en supermarkten in Loppersum en Appingedam.
- Verspreiding van informatie over het onderzoek aan alle sportclubs en jeugdsoos in de gemeenten Loppersum en Appingedam. Aan de sportclubs en jeugdsoos is gevraagd of zij een flyer wilden ophangen en of ze in hun netwerk kinderen en jongeren kenden die deel zouden willen nemen. Op basis hiervan zijn twee focusgroepen georganiseerd. De organisatie heeft jongeren benaderd voor deelname aan het onderzoek. Omdat tijdens de focusgroep enkele jongeren iets ouder bleken dan de maximumleeftijd voor deelname aan het onderzoek is afgeweken van de maximumleeftijd voor deelname van jongeren.
- Aan de kinderen, jongeren en ouders die deelnamen aan het onderzoek is gevraagd of ze andere kinderen en jongeren kennen die deel zouden willen nemen aan het onderzoek en of ouders informatie via social media willen delen (sneeuwbal-methode).
- Tijdens de werving van de onderzoeksgroep zijn de onderzoekers in contact gekomen met verschillende professionals die in hun werkzaamheden in aanraking komen met de gevolgen van aardbevingen voor kinderen en jongeren. Het betrof professionals werkzaam bij de Jeugdgezondheidszorg, het voortgezet onderwijs, de Jongerentop en bij Jonx onderdeel van Lentis. Deze professionals zijn benaderd en op één na hebben de professionals die zijn benaderd meegewerkt aan een interview.

Samenstelling gehele onderzoeksgroep kinderen en jongeren (N = 49)

Met 49 kinderen en jongeren is gesproken, waaronder 23 meisjes en 26 jongens. De kinderen en jongeren zijn afkomstig uit 38 gezinnen, gemiddeld 12 jaar oud (SD = 3,7; min = 6; max = 20) en woonachtig in de gemeenten Loppersum (n = 18), Appingedam (n = 7), Delfzijl (n = 3), Groningen (n = 8), Het Hogeland (n = 10) en Midden-Groningen (n = 3). Van de participanten zitten 23 kinderen op het basisonderwijs, 1 op het speciaal basisonderwijs, geen op het vmbo, 18 op de havo/vwo/gymnasium, 4 op het speciaal voortgezet onderwijs, 2 op het mbo of hbo en 1 volgt geen opleiding en werkt niet. In de onderzoeksgroep zijn 7 kinderen en jongeren opgenomen bij wie sprake is van gedragsproblematiek, kinderpsychiatrische problematiek of een leerachterstand. In de beschrijving van de resultaten wordt vanwege herleidbaarheid naar personen niet specifiek gerefereerd naar deze groep kwetsbare kinderen en jongeren.

Voor 38 kinderen en jongeren uit 27 verschillende gezinnen is door ouders een vragenlijst ingevuld. Voor alle kinderen in de leeftijd van 6 tot 12 jaar is een vragenlijst door ouders ingevuld (n = 24). Voor 14 jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar is een vragenlijst ingevuld. De meeste kinderen en jongeren wonen in een twee oudergezin samen met één of twee broers of zussen. Zes kinderen en jongeren (afkomstig uit vier gezinnen) zijn verhuisd vanwege de aardbevingen.

Door ouders wordt voor 38 kinderen en jongeren gerapporteerd dat ze schade hebben aan hun huis door de aardbevingen. Voor 31 kinderen en jongeren is er sprake van drie of meer keer schade, voor 3 kinderen en jongeren twee keer schade, voor 4 kinderen en jongeren één keer schade en er zijn geen ouders van kinderen en jongeren die geen schade hebben gerapporteerd. Voor de ouders die geen vragenlijst hebben ingevuld is aan jongeren (n = 11) gevraagd of ze thuis te maken hebben met schade. Van deze groep geven zeven jongeren aan thuis te maken te hebben met drie of meer keer schade, één jongere met één keer schade, twee jongeren met geen schade en één jongere weet niet of er sprake is van schade aan zijn huis.

Samenstelling onderzoeksgroep kinderen 6-12 jaar (n = 24)

Vierentwintig kinderen tussen 6 en 12 jaar met een gemiddelde leeftijd van 9 jaar ($M = 8,8$; $SD = 1,5$) zijn betrokken in het onderzoek. Met alle kinderen is thuis gesproken. Er is bij 23 kinderen thuis sprake van meervoudige schade, 1 kind heeft thuis enkelvoudige schade.

Samenstelling onderzoeksgroep jongeren 12-18 jaar (n = 25)

Vijfentwintig jongeren maken deel uit van de onderzoeksgroep en gemiddeld zijn ze 15 jaar oud ($M = 15,1$; $SD = 2,2$). Aan de 5 focusgroepen hebben 22 jongeren deelgenomen. Bij 3 jongeren is een individueel interview afgenomen. De gemiddelde leeftijd van de jongeren in de focusgroep is 15 jaar ($M = 15,2$; $SD = 2,3$). De 3 jongeren die individueel geïnterviewd zijn, zijn gemiddeld 14 jaar ($M = 14,3$; $SD = 1,5$). Bij 18 jongeren is er sprake van drie of meer keer schade, 4 jongeren hebben één keer schade, 2 jongeren hebben geen schade en 1 jongere weet het niet.

Samenstelling onderzoeksgroep professionals

Zeven professionals hebben deelgenomen aan het onderzoek. De professionals zijn werkzaam bij jeugdgezondheidszorg ($n = 1$), onderwijs ($n = 3$), kinder- en jeugdpsychiatrie ($n = 1$) of de Jongerentop ($n = 2$).

Onderzoeksprocedure*Open gestructureerde interviews*

Kinderen of ouders hebben zich aangemeld via een speciaal aangemaakt e-mailadres voor deelname aan het onderzoek of via contact op WhatsApp. Na aanmelding heeft een onderzoeker contact opgenomen om uitleg te geven over het onderzoek en een afspraak in te plannen voor een interview. Het interview vond plaats op de plek waaraan het kind en ouders de voorkeur gaven. De meeste interviews zijn in de thuissituatie afgenomen in een ruimte waar het kind vrijuit kon praten. Bij een aantal interviews waren ouders aanwezig naar de wens van ouders of kind. Tijdens de interviews was er aandacht voor de voorkeuren (bijvoorbeeld waar in het huis het interview plaatsvond, wel of niet tekenen) van ouders en kinderen omdat dit bijdraagt aan de veiligheid die kinderen nodig hebben om hun ervaringen te delen.

Voorafgaand aan het interview hebben de ouders van het kind een digitale vragenlijst ingevuld. Deze vragenlijst is gericht op sociaal demografische gegevens, feitelijke ervaringen en de subjectieve beleving van ouders en kinderen omtrent de aardbevingen. Voorafgaand aan het interview zijn de ingevulde vragenlijsten door de onderzoeker gelezen om zo sensitiever te kunnen zijn voor de signalen die het kind tijdens het interview mogelijk afgeeft.

Bij de start van het interview heeft de onderzoeker tijd genomen om kennis te maken met de ouders en het kind en vertrouwen op te bouwen. Ouders zijn hierbij geïnformeerd over het onderzoek en het toestemmingsformulier voor deelname aan het onderzoek is ondertekend. Er is benadrukt dat alle gegevens vertrouwelijk (niet herleidbaar tot de persoon) verwerkt worden en dat toestemming voor deelname op elk moment ingetrokken kan worden. Van de interviews is met toestemming van ouders en het kind een geluidsopname gemaakt.

Het interview met het kind is gestart met het op een kindvriendelijke manier geven van uitleg aan het kind over het onderzoek en hoe het interview eruitziet. Tijdens het interview was er ruimte voor een pauze of ontspanning, mocht het kind daar behoefte aan hebben. Het interview duurde gemiddeld een uur (minimaal een half uur, maximaal anderhalf uur). Na afronding van het interview is aan het kind gevraagd hoe het kind het gesprek ervaren heeft. Ook is de kinderen gevraagd of ze op de hoogte willen blijven van de uitkomsten van het onderzoek en naar hun behoefte aan nazorg. Vervolgens is het kind teruggebracht naar zijn ouders en als bedankje voor

deelname aan het onderzoek heeft het kind een waardebon van vijf euro ontvangen. Na het interview heeft de onderzoeker aantekeningen gemaakt over de opvallende zaken en non-verbale signalen van het kind tijdens het interview (bijvoorbeeld over de stemming van het kind en vrijheid waarmee het kind leek te spreken).

Enkele dagen na het interview is contact opgenomen met de ouders en wanneer mogelijk met het kind om te informeren hoe het kind het interview ervaren heeft en of er bijzonderheden waren in de dagen na het interview. Voor jongeren bij wie een interview is afgenomen is ook bovenstaande onderzoeksprocedure gevolgd.

Focusgroepen

In samenwerking met scholen en jongerenorganisaties zijn focusgroepen georganiseerd. De jongeren woonachtig in het Gronings gaswinningsgebied zijn individueel benaderd met de vraag om deel te nemen aan het onderzoek. Indien de benaderde jongeren interesse hadden, zijn de ouders van de jongeren geïnformeerd over deelname. Informatieflyers en toestemmingsformulieren zijn met de jongeren mee naar huis gegeven met het verzoek de toestemmingsformulieren ondertekend mee terug te nemen naar school, contactpersoon of naar de focusgroep.

In overleg met de school of jongerenorganisatie is het tijdstip gepland waarop de focusgroep plaats vond. De focusgroepen vonden plaats bij de jongerenorganisatie of op school. De duur van de focusgroep was gemiddeld één uur. In een enkel geval duurde de focusgroep langer omdat jongeren veel te vertellen hadden (anderhalf uur).

Bij de start van de focusgroep is uitleg gegeven aan de jongeren over het onderzoek en de opzet van de focusgroep. Met de jongeren is afgesproken dat de inhoud van de focusgroep vertrouwelijk is en alle gegevens vertrouwelijk (niet herleidbaar tot de persoon) verwerkt worden door de onderzoekers. Ook is aangegeven dat jongeren hun toestemming voor deelname aan het onderzoek op elk moment in kunnen trekken. Van de focusgroep is een geluidsopname gemaakt met toestemming van alle jongeren. Na de uitleg van het onderzoek en de afspraken over privacy is de focusgroep gestart met een kennismakingsactiviteit als niet alle jongeren elkaar kenden. Bij de afronding van de focusgroep is jongeren gevraagd of ze op de hoogte wilden blijven van de uitkomsten van het onderzoek en naar hun behoefte aan nazorg. Als bedankje voor deelname aan het onderzoek heeft de jongere een waardebon van vijf euro ontvangen. Bij alle jongeren die deelgenomen hebben aan de focusgroep is gevraagd of ouders een vragenlijst in wilden vullen. Elf ouders van de jongeren uit de focusgroep hebben deze digitale vragenlijst ingevuld.

Professionals

De interviews met de professionals vonden plaats op locatie waar de professional werkzaam is of op de Rijksuniversiteit Groningen. De interviews duurden een half uur tot één uur. Bij de start van de interviews is uitleg gegeven over de opzet van het interview en zijn ethische aspecten (zoals herleidbaarheid, verwerken van data) besproken. Met toestemming van de professional is een geluidsopname gemaakt van het interview.

Instrumenten²

Open gestructureerd interview kind 6-12 jaar

Het interviewprotocol voor de open gestructureerde interviews met kinderen tussen zes en twaalf jaar is gebaseerd op het narratief interview van Flick (1997). Het narratief interview is gericht op het verzamelen van alledaagse informatie over de ervaringen van kinderen. Het interviewprotocol is opgesteld volgens de fasen van het narratieve

² De protocollen voor de open interviews en focusgroepen zijn opvraagbaar bij de onderzoekers.

interview. Binnen het interview is gebruikt gemaakt van tekenen als middel om kinderen hun ervaringen te laten delen (Eldén, 2013; Gabb & Singh, 2015).

De volgende onderwerpen maakten deel uit van het interviewprotocol: het kind, het gezin, school, dorp/buurt en de behoeften van kinderen. In de interviews is kinderen gevraagd een tekening te maken van hun huis en daarover te vertellen. Ze konden stickers van emoji's bij hun tekening plakken die ze passend vonden. Ook is kinderen gevraagd wat hun wensen zijn en mochten ze deze wensen opschrijven in een brief. Deze brief hebben ze gericht aan iemand die ze zelf uit hebben gekozen.

Om de kwaliteit van de interviews te vergroten zijn twee testinterviews afgenomen, is van de interviews een geluidsopname gemaakt (met toestemming van ouders en kind) en zijn de interviews getranscribeerd. Eveneens zijn na afloop observatie- en gespreksverslagen gemaakt door de interviewer.

Focusgroep jongeren 12-18 jaar

De focusgroep werd geleid door twee onderzoekers volgens een vooraf opgesteld protocol. Dit protocol was zo opgesteld dat jongeren ruimte hebben om hun ervaringen in hun eigen leven en die van hun leeftijdsgenoten over het opgroeien in het gaswinningsgebied te kunnen delen. De focusgroep was kindvriendelijk ingericht en kende een afwisseling in werkvormen. Net als in het interview voor kinderen was er aandacht voor de volgende onderwerpen: de jongere, het gezin, school, dorp/ buurt en de behoeften van jongeren. In de focusgroep is aan jongeren gevraagd een tekening te maken over het opgroeien in het aardbevingsgebied en zijn ze uitgenodigd hun tekening toe te lichten.

Open gestructureerd interview jongeren 12-18 jaar

Het interviewprotocol voor jongeren was gebaseerd op het interviewprotocol voor kinderen van zes tot twaalf jaar waarin elementen uit het protocol van de focusgroep waren ingevoegd. In zowel structuur en onderwerpen is gezorgd voor eenduidigheid tussen de verschillende protocollen om zo vergelijking van informatie mogelijk te maken.

Vragenlijst ouders

De vragenlijst voor ouders is door de onderzoekers geconstrueerd en gericht op demografische gegevens en de blootstelling van het kind en zijn gezin aan aardbevingen. De vragenlijst bevatte open vragen gericht op de ervaringen van het gezin en het kind met de aardbevingen, de veiligheidservaring en de vraag of de aardbevingen thuis een gespreksonderwerp zijn.

Open gestructureerd interview professional

Het interviewprotocol voor professionals is in de inhoud en structuur gebaseerd op de interviewprotocollen voor kinderen en jongeren. De onderwerpen die uitgevraagd zijn, komen overeen met de onderwerpen uit de andere in dit onderzoek gebruikte protocollen. De interviewer was gericht op het uitvragen van concrete voorbeelden van de professional in het werkveld. De volgende onderwerpen maakten deel uit van het interview: kind, gezin, school, dorp/ buurt en de behoeften van kinderen en jongeren.

Data-analyse

De geluidsopnames van de interviews en focusgroepen zijn getranscribeerd. Er is een thematische analyse uitgevoerd op basis van de transcripten (Braun & Clarke, 2012). Gekeken is welke thema's kinderen en jongeren aanreiken in de interviews en focusgroepen, de ouders in de vragenlijsten en de professionals in de interviews.

Twee onderzoekers hebben drie transcripten van interviews van kinderen induc-

tief gecodeerd. Dit betekent dat er op basis van de inhoud van de interviews een codeboek is gemaakt. Deze werkwijze past bij de doelstelling van het onderzoek om tot een inventarisatie te komen van de perceptie van kinderen en jongeren op de mogelijke gevolgen van het opgroeien in het gaswinningsgebied. In het codeboek is onderscheid gemaakt tussen codes die betrekking hebben op 1) aardbevingen (eigen beleving en ervaringen gekoppeld aan de kind/jongere, de directe omgeving en de bredere omgeving, het toekomstbeeld/perspectief) en codes die 2) niet gerelateerd waren aan aardbevingen of het opgroeien in het gaswinningsgebied (directe beleving en ervaringen gekoppeld aan de jeugdige/individu, directe omgeving en de bredere omgeving). Op basis van het codeboek zijn de overige interviews gecodeerd door één onderzoeker. Tijdens het coderingsproces is frequent overleg geweest tussen de onderzoekers over het toekennen van de codes aan de tekstfragmenten en is gereflecteerd op het codeboek en proces van coderen. Tussentijds is het codeboek aangepast en zijn nieuwe codes toegevoegd. Als deze aanpassingen consequenties hadden voor eerdere coderingen zijn deze doorgevoerd.

Op basis van het codeboek zijn thema's vastgesteld. Deze thema's komen naar voren in de interviews en zijn door meerdere kinderen en jongeren naar voren gebracht. In de resultaten zijn per informatiebron (kinderen, jongeren en professional) de thema's weergegeven. De thema's die niet gerelateerd zijn aan de ervaringen van kinderen en jongeren over aardbevingen zijn niet in de beschrijving van de resultaten betrokken. Omdat in kwalitatief onderzoek de perceptie van kinderen en jongeren van de mogelijke gevolgen van het opgroeien in het gaswinningsgebied centraal staat, specificeren we in de resultaten niet naar het aantal kinderen en jongeren die een specifiek thema benoemd hebben. De thema's uit de analyse zijn door meerdere kinderen, jongeren of professionals naar voren gebracht (dat is de basis van het coderingsproces). Binnen een thema geven we weer als een element door één of enkele kinderen of jongeren benoemd is.

De vragenlijst ingevuld door ouders is geanalyseerd en per thema zijn de resultaten van de ervaringen van ouders weergegeven. De beschrijvende gegevens van de gesloten vragen uit de vragenlijst zijn weergegeven in de resultaten, evenals de thema's die naar voren komen in de antwoorden van ouders op de open vragen.

3 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de ervaringen en reacties op de uitnodiging tot deelname aan het onderzoek gepresenteerd. Vervolgens worden de resultaten gepresenteerd van de interviews met kinderen en de resultaten van de interviews en focusgroepen met jongeren. Daarna worden de uitkomsten op de vragenlijsten die door de ouders van de kinderen en jongeren zijn ingevuld, gepresenteerd. Tot slot wordt een analyse gegeven van de ervaringen van professionals over hun perceptie van het welbevinden en de kwaliteit van de leefomgeving van kinderen en jongeren die opgroeien in het gaswinningsgebied.

Resultaten werving onderzoeksgroep

Algemene bevindingen

Tijdens de werving was er sprake van terughoudendheid bij ouders, kinderen en jongeren om mee te werken aan het onderzoek. Verschillende redenen werden genoemd. Enkele ouders noemden dat ze geen problemen ervaren met de aardbevingsproblematiek en dat het onderwerp niet leeft bij hen in het gezin. Een andere genoemde reden is dat ze (met name ouders) genoeg hebben van het praten over het onderwerp. Ouders geven aan te belast te zijn om over het onderwerp te spreken en door te willen met hun leven. De term 'aardbevingsmoe' werd verschillende keren genoemd. Daarnaast noemden ouders dat ze bezorgd zijn om hun kind deel te laten nemen aan dit onderzoek. Ze zijn bang dat ze angst bij hun kind versterken, ze willen hun kinderen niet meer belasten met het onderwerp en ze gaven aan dat het voor hun kinderen moeilijk is om over het onderwerp te spreken. Ook klinkt in de reacties van ouders wantrouwen richting de overheid en de bedoelingen van het onderzoek. Ouders gaven aan dat er teveel onderzoeken zijn en dat ze liever willen dat er geïnvesteerd wordt in de aanpak van de gevolgen van aardbevingen.

Scholen

Er zijn 36 basisscholen benaderd met de vraag of ze de flyer van het onderzoek willen verspreiden in hun nieuwsbrief. De meeste basisscholen ($n = 31$) hebben de uitnodiging tot deelname aan het onderzoek opgenomen in hun nieuwsbrief. Vier van deze basisscholen gaven aan dat de problematiek bij hen op school en in hun dorp minder speelt maar namen de informatie wel op in hun nieuwsbrief. Vijf basisscholen wilden de informatie over het onderzoek niet willen plaatsen in de nieuwsbrief. Redenen hiervoor zijn: aardbevingsvermoedheid, kinderen en ouders niet extra willen belasten, onlangs nog iets over aardbevingen geplaatst, middenin een fusie zitten, of andere problemen die spelen op school.

Van de zestien benaderde middelbare scholen hebben negen scholen geen reactie gegeven op de gestuurde mail of de telefonische benadering voor verspreiding van informatie over het onderzoek en de oproep tot deelname. Vier scholen wilden de flyers wel op school neerleggen, maar de leerlingen niet persoonlijk benaderen vanwege een groot leerlingenaantal of de vele aanvragen voor onderzoeken. Eén school gaf aan dat er geen leerlingen uit het gaswinningsgebied op school zitten en wil daarom niet meewerken. Twee middelbare scholen gaven aan mee te willen werken aan het onderzoek. Deze scholen hebben zelf jongeren benaderd die wonen in het Gronings gaswinningsgebied. Omdat scholen zelf jongeren benaderden is voor één jongere een uitzondering gemaakt ten aanzien van de maximumleeftijd (19 jaar) en woonplaats van jongeren (gemeente Groningen) omdat ten tijde van de focusgroep bleek dat de jongere ouder dan 18 jaar was.

Zorginstellingen

Alle benaderde professionals in de zorginstellingen hebben de flyers verspreid. Een professional gaf aan dat enkele ouders positief reageerden, maar dat andere ouders niet mee wilden werken aan het onderzoek omdat de aardbevingsproblematiek hen

teveel werd. Een professional vertelde dat een ouder bij haar aangaf dat haar kind niet mee kan doen omdat het te moeilijk en te belastend is voor het kind om over het onderwerp te spreken. Professional noemden dat er veel verschillende reacties zijn op de uitnodiging voor deelname aan het onderzoek:

‘Mijn kind trekt niet nóg wat.’

‘Nee niet nog meer gedoe erover, er is al zoveel.’

Ook zijn er mensen die geen probleem ervaren van de aardbevingsproblematiek.

‘Nee joh, geen enkel probleem thuis en we willen er ook geen probleem van maken.’

Buurthuizen en sportclubs

Er zijn 22 buurthuizen en sportclubs benaderd waarvan 14 niet gereageerd op de vraag om een flyer op te hangen en jongeren te benaderen. Vijf buurthuizen en sportclubs wilden wel een flyer ophangen maar het onderzoek niet actief onder de aandacht brengen bij ouders, kinderen en jongeren. Drie buurthuizen en sportclubs hebben meegedacht in manieren hoe kinderen en jongeren te benaderen en hebben kinderen en jongeren actief benaderd voor deelname aan het onderzoek.

Social media

Een vijftal kranten heeft het onderzoek gedeeld op social media (zoals Facebook).

Enkele reacties zijn positief over het onderzoek, echter veel reacties zijn negatief:

‘Om te horen hoe groot de angst is bij deze kinderen/jongeren?? En als dan blijkt dat de angst en onzekerheid mee valt, ze lekker gewoon door kunnen gaan met de gasboringen???’

Angst en wantrouwen richting de onderzoekers werd ook gesuggereerd:

‘Hier moet je kinderen niet aan blootstellen en lekker niet door deze zogenaamde deskundige griezels.’

De overheid wordt ook in reacties genoemd:

‘Maar het duurt allemaal veel te lang, in Den Haag hebben ze er lak aan, zitten ver genoeg weg.’

Daarnaast gaan reacties over de hoeveelheid aan onderzoeken. Mensen hebben het idee dat er uiteindelijk niets gedaan wordt met het onderzoek en de problemen als gevolg van aardbevingsschade niet worden opgelost:

‘Alweer zijn al een tig aantal onderzoeken aan besteed begin dit jaar zelf nog hoppa weer een hoop euro's met hetzelfde resultaat.’

‘Onderzoek na onderzoek na onderzoek, ‘deskundigen’ van nu (leren) onderzoeken en verder gebeurt er niks. Afblijven van die kinderen, nergens voor nodig, er is al genoeg over bekend.’

Boederij

een Boederij die is versterkt met palen tegen de Buiten en Binnen muur. Omdat die Anders in elkaar ging storten.

Resultaten Kinderen

Uit de thematische analyse van de transcripten van de interviews met kinderen komen de volgende thema's naar voren: meemaken van een aardbeving, waarneming fysieke schade aan huizen, emoties van kinderen over aardbevingen, emoties bij anderen, angst voor desastreuze gevolgen, omgaan met emoties, praten over de (gevolgen) van aardbevingen, versterking en schadeherstel, verhuizen, (ver)bouwen, school, kennis over aardbevingen, kinderen over het niet-aardbevingsgebied, de overheid, de regering en de NAM, en de behoeften van kinderen. Deze thema's worden hieronder toegelicht.

Meemaken van een aardbeving

Meerdere kinderen hebben een aardbeving meegemaakt. Een eerste aardbeving wordt door de meeste kinderen niet negatief ervaren maar de opvolgende aardbevingen vaak wel. Deze kinderen vertellen dat ze het meemaken van een aardbeving grappig vonden omdat het gek voelde. Ze vonden de trilling kriebelen en vonden het wel interessant om een aardbeving gevoeld te hebben. Kinderen voegen snel toe dat het alleen de eerste beving was die ze grappig vonden en dat ze de gevolgen van de aardbevingen niet leuk vinden. Enkele kinderen geven aan dat ze het fijn vinden om een aardbeving gevoeld te hebben omdat ze daardoor weten waarom er scheuren in hun huis zitten.

'Je trilt zo in een keer, wel grappig, grappig gevoel.' (8 jaar)

'Dat was wel heel wonderlijk want eerst zit je gewoon lekker, je bent lekker aan het werk en opeens gaat de hele school heen en weer.' (11 jaar)

Plaatsen waar kinderen aardbevingen meemaken zijn thuis of op school. Kinderen noemen dat bevingen meestal 's nachts plaatsvinden. Ze maken een onderscheid in horen en voelen van aardbevingen. Kinderen benoemen de knal waar een aardbeving mee gepaard gaat en benoemen de trilling van de aardbeving die ze voelen. De kinderen geven aan dat ze met anderen zijn op het moment van een aardbeving. Een kind vertelt dat ze alleen thuis was op het moment van een aardbeving.

'Nou, het voelde wel een beetje als een onverwachte massage alleen dan niet zo lekker.' (11 jaar)

'Toen zaten we op school en toen gingen ze, gingen we, zaten we gewoon en opeens viel m'n broertje van zijn stoel af. En toen vielen bijna alle kinderen van de stoel af. En, alleen, en toen gingen we snel naar buiten. En toen zagen we ook echt de hele vloer eigenlijk bewegen.' (9 jaar)

'En een keer in de kamer, toen ik was hier alleen, toen was mijn broertje naar een schoolfeest en mijn moeder was toen weg. En ik was toen boven en toen en, kwam een aardbeving en toen trilde ik en toen was ik een beetje bang. Dus ik ging gewoon naar beneden en ik schoot alle pijltjes hier door de kamer heen.' (10 jaar)

In eerste instantie geven kinderen een andere betekenis aan de knal van de aardbeving die ze horen of trilling die ze voelen. Ze benoemen een deur die dicht slaat, iemand die hard op de vloer stamp, een trein of vrachtwagen die voorbijrijdt of iemand die een wind laat. Kinderen die een aardbeving niet direct herkennen realiseren zich later dat het een aardbeving was.

‘Toen waren wij net thuis omdat we eigenlijk een best eindje moesten rijden en eh, ik ging op m’n tablet, ik ging op de bank zitten en het begon opeens heel hard te trillen. Ik dacht dat er oorlog kwam dus ik ben heel snel naar de wc gerend, heb de deur op slot gedaan. Toen ben ik heel bang daar gaan zitten omdat ik echt heel bang was.’ (9 jaar)

Waarneming fysieke schade aan huizen

Kinderen zijn bezig met de gevolgen van aardbevingen. Ze constateren dat er scheuren in huizen zitten, huizen niet aardbevingsbestendig zijn, huizen niet stevig zijn en verstevigd moeten worden. Ze geven aan dat scheuren groter kunnen worden bij volgende aardbevingen en dat huizen in kunnen storten. Kinderen hebben het zowel over hun eigen huis als over de huizen in hun dorp. Ze benoemen plekken waar schade is in het dorp zoals huizen, winkels, dorpshuizen of huizen van vrienden. Kinderen zien gestutte huizen, huizen met scheuren of huizen die afgebroken worden. Meerdere kinderen vinden het afbreken van gebouwen zonde omdat het vaak om mooie, oude gebouwen gaat. Ook maken kinderen zich zorgen om gebouwen in het dorp en denken na hoe deze gebouwen verstevigd zouden moeten worden. Enkele kinderen noemen de plekken waar naar gas geboord wordt. Ze vinden dat deze plekken het uitzicht bederven of voelen zich er onveilig door. Kinderen vertellen dat ze aan de aardbevingen moeten denken wanneer ze door hun straat of dorp lopen en de schade aan de huizen zien. Tijdens de interviews vertellen kinderen over de schade aan hun eigen huis. Enkele kinderen geven een rondleiding door hun huis om de schade te laten zien. Ze geven aan waar scheuren zitten, en welke muren scheef staan. Ze vertellen dat ze na een aardbeving met hun ouders kijken of er schade is en waar scheuren gekomen of teruggekomen zijn. Kinderen vinden de scheuren vervelend, enkele kinderen geven daarentegen aan dat de scheuren hen niets uitmaken.

‘Meestal zie je het wel als we bijvoorbeeld naar boven lopen. Als je langs het raam loopt dan zie je veel scheuren in het huis.’ (8 jaar)

‘Dat het steeds afbreekt, net zoals bij, als je een koekje eet, dat er steeds een stukje afbreekt.’ (11 jaar)

Emoties van kinderen over aardbevingen

Gewend en normaal

Een reactie van kinderen op de aardbevingen is ze het ‘gewend’ zijn, het ‘hoort erbij’ en ze vinden het ‘normaal’. Ze geven aan dat ze niet anders opgroeien dan andere kinderen in Nederland en niet anders zijn dan andere kinderen. Ze hebben alleen soms te maken met aardbevingen. Enkele kinderen geven aan dat de schades hen niets uitmaken. Een kind geeft aan niet meer te snappen waar ze eerst bang voor was.

‘Nu vind ik dat ook eng maar ook weer normaal want je weet dat het steeds weer gebeurt.’ (11 jaar)

‘Dan denk ik van ja, ik denk zo van heb ik dat echt meegemaakt? Vond ik dat echt zo eng? Terwijl ik nu gewoon zo van, oh gewoon een aardbeving.’ (9 jaar)

Angst en veiligheid

Kinderen geven aan dat ze angstig zijn als gevolg van de aardbevingen. Enkele kinderen zijn impliciet in hun angsten: ze geven enerzijds aan dat ze niet bang zijn voor aardbevingen maar later vertellen ze dat ze bijvoorbeeld bang zijn dat scheuren groter worden. Andere kinderen zijn explicieter in het uiten van hun angsten. Ze geven aan er bang van te worden en het geen fijn gevoel geeft. Kinderen geven aan dat ze bang zijn dat er iets op hen zelf of anderen zal vallen. Een kind heeft meegemaakt dat er een raam uit een huis viel. Hoe vaak kinderen denken aan aardbevingen wisselt van dagelijks, één keer per twee weken tot bijna nooit. Kinderen noemen dat ze aan de aardbevingen denken als ze in bed liggen voordat ze gaan slapen of wanneer ze geconfronteerd worden met schade. Ook dromen enkele kinderen over aardbevingen. Ze dromen dat er een heel erge aardbeving in Groningen plaatsvindt, dat het dak instort of hun huis instort.

Kind: 'Thuis, toen lag ik in bed. Oh ja, diezelfde nacht had ik een droom. Een hele enge. Dat er een aardbevingsteller al heel lang naast me lag. Dat ik heel soms een aardbeving had van 1.1. Gedroomd he. Ik lag in mijn droom in bed. In het echt was het ook zo maar toen sliep ik. En toen droomde ik van, toen voelde ik iets en toen dacht ik, dit is niet zo heel erg. En toen keek ik op die aardbevingsteller, 9.1. En toen ineens kwam het hele dak naar beneden.'

Interviewer: 'Dat heb je toen gedroomd?'

Kind: 'Ja dat vond ik heel eng.' (9 jaar)

'Ik denk best dat het huis nog steeds een beetje stevig is. En dat na een jaar het huis nog steeds niet inzakt of kapot gaat, maar wel dat er veel nieuwe scheuren inkomen en daar word ik eigenlijk een beetje bang van.' (8 jaar)

'Ik word bang dat dan ongemerkt ineens je huis gaat instorten.' (7 jaar)

'Nou hier zit mijn kamerdeur en soms denk ik nou wat als hij verder in elkaar zakt? Dus dat vind ik wel eng.' (10 jaar)

Het ene kind vertelt makkelijker over angst dan het andere kind. Er zijn kinderen die er niet over willen praten. Kinderen willen niet aan de scheuren en aardbevingen denken omdat ze er bang van worden.

Kinderen benoemen dat ze zich soms onveilig voelen in hun huis. Ze benoemen angst door scheuren in huis, de schade die steeds groter wordt, huizen die niet stevig zijn, angst dat huizen instorten of delen ervan wegvallen, plafonds naar beneden komen en dat huizen instorten op mensen of op hun speelgoed. Kinderen zijn soms bang in een specifieke ruimte in het huis omdat daar scheuren zitten. Een kind vertelt over zijn verdriet en angst over de schade aan huizen.

Kind: 'Laatste tijd is het geminderd maar toen ik jaar of 7, 8 was, toen had ik ook een kinderfeest gevierd en toen zaten wij daarachter, toen was het nog allemaal steen. En toen, en, zat ik daar ook, toen keek ik paar keer naar die scheur en toen zat ik daar een beetje naar te kijken, toen was ik eigenlijk een beetje aan het huilen, dus ik zei, ik ga even naar de wc en toen heb ik op de wc een beetje gehuild. Want ik wilde eigenlijk gewoon, ik wil niet dat mijn vrienden en vriendinnen daar ook zeg maar meelijden moest hebben.'

Interviewer: 'Waar was je dan zo verdrietig van op dat moment, weet je dat nog?'

Kind: 'Dat als er dan op dat moment iets zou gebeuren dat er dan ook iets met mijn vrienden ging gebeuren.' (10 jaar)

Wat als...

Kinderen schetsen 'wat als...' scenario's. Ze denken na over wat er kan gebeuren als er 'een hele erge beving' komt. Ze geven aan dat hun huis het nu gehouden heeft maar wat als er nog een ergere beving komt, wat dan? Kinderen benoemen dat spullen in huis omvallen en een kind vraagt zich af wat er gaat gebeuren als een brandende kaars omvalt. Brandt dan het hele huis af? Kinderen benoemen dat het huis elke keer meer kapot gaat als er niks aan gedaan wordt.

'Nou het kan verder scheuren en dat hele raam dat wordt dan, nee, en dan nog een aardbeving en dan, krak. En dan valt het hele raam naar beneden. Bijvoorbeeld wij zijn daar aan het spelen en dan krijg ik een raam op mijn hoofd.' (9 jaar)

Afscheid oude huis

Enkele kinderen die verhuisd zijn vanwege de aardbevingen, zeggen dat ze verdrietig zijn omdat hun oude huis gesloopt wordt en ze niet meer in hun oude huis wonen. Ze denken terug aan de tijd dat ze nog in hun oude huis woonden. Kinderen benoemen dat ze dit een fijne tijd vonden en spreken over mooie herinneringen. Enkele kinderen kunnen niet wennen aan hun nieuwe woning of een moderner huis, hun gerenoveerde huis voelt niet meer als hun thuis. Ze koesteren warme gevoelens bij de plek waar ze opgroeiden en voelen het verlies dat ze deze plek zijn kwijtgeraakt.

'Je moet eigenlijk je lievelingsplek verlaten, je schuilplek. Dat is best wel vervelend.' (9 jaar)

'Ik word woedend omdat we ons echte, echte huis uit moesten. En dat vind ik helemaal niet fijn.' (6 jaar)

'Toen dacht ik uit mezelf aan dat huis want daar heb ik, ja heel veel meegemaakt en heel veel gespeeld en watergevechten enzo gehouden. Dus dat mis ik dan wel.' (9 jaar)

'Want dan moeten zij tijdelijk verhuizen en dan moeten ze in zo'n hele lelijke woning. En sommige mensen die moeten zelfs voor eeuwig verhuizen en die gaan dan in zo'n heel lelijk huis wonen.' (10 jaar)

Emoties bij anderen

Kinderen zien dat de gevolgen van aardbevingen hun ouders, familie of anderen in de buurt verdrietig maakt. Meerdere kinderen benoemen dat 'niemand het leuk vindt'. Emoties die kinderen zien bij andere mensen zijn woede, angst, verdriet en teleurstelling. Kinderen die emoties bij hun ouders zien, geven aan het moeilijk te vinden hun ouders zo te zien.

'Mama is een beetje verdrietig' (7 jaar)

Kinderen vinden het moeilijk om de schade aan huizen van anderen te zien en denken aan de gevolgen ervan voor de mensen die in dat huis wonen. Ze benoemen dat mensen verdrietig zijn dat ze hun huis verliezen of dingen kwijttraken. Een kind vertelt dat het huis van opa en oma is platgegooid en zij nu in een nieuw huis moeten wonen.

'En soms kan ie ook wel in één keer heel erg boos worden, dan weet hij (opa) niet hoe hij daarmee om moet gaan. En hij heeft vaak ook geen zin in om met een man te praten over hoe dat gaat, want daar, als je daarover praat met hem, dan gaat hij eigenlijk bijna huilen...En dat vind ik heel zielig voor hem... Want hij kijkt ook echt wel honderdduizend keer die filmpjes terug gewoon iedere dag opnieuw... en ik zei ook als ik ouder was geweest en ik was rijk geweest, dan had ik gewoon weer hetzelfde gebouwd.' (11 jaar)

Angst voor desastreuze gevolgen

Enkele kinderen spreken over grote en desastreuze gevolgen van de aardbevingen. Zo noemen kinderen dat ze denken dat heel Groningen gaat overstromen. Ook de gevolgen voor het klimaat en milieu komen naar voren. Ze noemen de opwarming van de aarde door de gaswinning en dat dieren als gevolg daarvan uitsterven. Enkele kinderen benoemen de angst voor het ontploffen van de wereld of het ontploffen van boorplekken. Ook zijn kinderen bang dat er doden gaan vallen door de aardbevingen. Kinderen geven aan dat ze niet willen dat er doden vallen en zijn boos op de overheid omdat de overheid er niet genoeg aan doet.

‘Maar het is ook stom voor de dieren op de noordpool enz. Want door het boren krijg je weer de opwarming van de aarde en door de opwarming van de aarde smelt het ijs. En daar zitten dan, daar zitten dan ijsberen enz. op.’ (11 jaar)

Omgaan met emoties

Kinderen hebben verschillende manieren hoe ze omgaan met hun emoties gerelateerd aan aardbevingen. Enkele kinderen zeggen dat het niet zo erg is. Een ander kind vertelt dat ze afleiding zoekt als ze bang is door te gaan tekenen, of iets met vriendinnen gaat doen. Een kind vertelt dat ze met haar vader gaat praten omdat hij haar goed rustig kan maken. Een ander kind geeft aan dat ze terugdenkt aan haar oude huis, en dat ze verhalen schrijft over haar ervaringen om alles te verwerken. Een kind geeft aan dat ze als ze wil gaan slapen vaak terugdenkt aan haar vorige huis, het huis dat ze mist.

Interviewer: **‘Hoe gaat het dan als je wilt gaan slapen?’**

Kind: **‘Dan zeg ik gewoon even doe lief huis.’** (6 jaar)

Praten over (de gevolgen) van aardbevingen

Kinderen die aangeven dat er thuis niet over aardbevingen gesproken wordt, zijn vrij kort en duidelijk in hun antwoorden dat er eigenlijk nooit of heel soms over aardbevingen en de gevolgen ervan gepraat wordt. Kinderen die aangeven dat er thuis wel over gesproken wordt, praten er met hun ouders over of horen hun ouders erover praten. De aanleiding voor een gesprek is vaak het meemaken van een aardbeving. Gesprekken gaan vaak over afspraken met instanties voor schadeherstel of versterking van het huis. Enkele kinderen voelen de ruimte om vragen aan hun ouders te stellen of hun zorgen met ouders te delen, bijvoorbeeld over de stevigheid en veiligheid van het huis. Kinderen geven ook aan dat hun ouders erover spreken als ze er niet bij zijn. Kinderen geven aan dat ze soms wat opvangen van deze gesprekken. Een kind benoemt dat ze thuis liever niet over de aardbevingen praat omdat ze hier bang van wordt. Andere kinderen vertellen dat ouders hen geruststellen door aan te geven dat het goed komt.

‘Als er een aardbeving is geweest en papa is er, dan gaan ze de hele tijd er weer over kletsen.’ (7 jaar)

‘Omdat ik er eigenlijk gewoon liever niet over wou praten. Omdat ik daar heel erg bang van werd.’ (9 jaar)

‘Mijn vader zegt dan je hoeft je geen zorgen te maken en als je bij ons bent dan ben je veilig... En ik heb ook een keer gevraagd van wat als het huis instort, dan zegt ie ‘dan gooien we de matras naar beneden en dan springen we daar op.’ (11 jaar)

Kinderen geven aan dat er weinig gesproken wordt over de aardbevingen in de buurt, bij vrienden of in het dorp. Enkele kinderen zeggen er wel op school en met vrienden over te praten. Deze kinderen vertellen dat ze op school leren dat ze onder een tafel moeten gaan zitten als er een aardbeving is. Gesprekken met vrienden gaan dan over de zwaarte van een aardbeving, wat er misschien anders zou moeten of over de

politiek. Een kind zegt dat ze door de gesprekken met anderen meer over het onderwerp gaat nadenken. Enkele kinderen geven aan dat ze zich in gesprekken gesteund voelen door hun leerkracht of vrienden.

‘Als ik er dan bijvoorbeeld met school of met vriendinnen over heb gehad, dan ga ik er dieper over nadenken en dan denk ik bijvoorbeeld ook weleens na van zouden we daardoor in het, misschien beetje te erg, zouden we daardoor in het ziekenhuis belanden als er wat ernstigs gebeurt? Daar raak je een beetje onzeker van.’

(10 jaar)

Versterking en schadeherstel

Van meerdere kinderen moet het huis worden versterkt. Ervaringen van kinderen zijn dat het lang duurt voordat er begonnen wordt met het versterken. Ze vertellen dat tijdens de versterking van het huis afspraken niet worden nagekomen, de versterking steeds wordt uitgesteld en het langer duurt dan gepland. Kinderen geven aan last te hebben van de onduidelijkheid in procedures. Ze weten niet of hun huis gesloopt gaat worden of dat het moet worden versterkt. Onduidelijkheid over de planning van versterking en herstel brengt onzekerheid voor kinderen. Een kind geeft aan dat hij blij is dat zijn huis als één van de eersten versterkt is omdat ze niet hoeven te wachten. Wel vindt hij het jammer dat de anderen dan langer moeten wachten. Kinderen benoemen dat er ruzies in de buurt ontstaan omdat er bij sommige mensen wel versterkt wordt, en bij andere niet.

‘Het is eigenlijk net als een wondje in je huis. Dat moet ook gerepareerd alleen bij deze gaat het niet vanzelf.’ (11 jaar)

‘Maar dat is misschien voor anderen niet zo heel leuk omdat die pas later moeten. Iets van drie jaar later ofzo. Dat is heel lang.’ (9 jaar)

Verhuizen

Kinderen moeten als gevolg van versterking of de sloop van hun huis tijdelijk of blijvend ergens anders wonen. Ze geven aan dat ze verdrietig zijn omdat ze hun huis moeten achterlaten en ze liever niet willen verhuizen. Ze vinden het vervelend dat ze hun spullen moeten inpakken en weer uitpakken, missen de vriendjes uit hun buurt en moeten wennen aan het nieuwe huis. Kinderen die tijdelijk in wisselwoningen moeten wonen, willen graag bij hun vriendjes blijven wonen en vinden het fijn als er een speeltuin bij de wisselwoning komt.

Kinderen noemen ook voordelen van verhuizen. Zo geeft een kind aan dat hij tijdelijk in een ander huis bij familie heeft gewoond en het daar leuk vond omdat er veel speelgoed was. Een kind vindt het leuk dat mensen veel verhuizen omdat er dan meer vriendjes in de buurt komen wonen. Ook noemen kinderen dat als je verhuist je een extra dag vrij krijgt van school en dat wordt positief gewaardeerd. Enkele kinderen benoemen dat ze snappen dat ze moeten verhuizen en ze het fijn vinden dat ze er een sterk en veilig huis voor terug krijgen. Kinderen vinden het fijn dat ze niet van school hoeven wisselen als ze moeten verhuizen.

‘En dan ga je naar je wisselwoning, dan pak je de ene helft die je hebt uitgepakt weer in en dan ga je terug naar je eh naar je vorige huis en dat is dan helemaal veranderd en soms vind je het ook wel lelijk. En dan pak je alles weer uit. En dat je de ene helft niet eens uitpakt, ja, dan kan je dat beter ook weer inpakken alleen omdat de huizen wel gesloopt worden, moet het er wel uit.’ (11 jaar)

‘Want ik kon niet naar mijn vriendinnen toe en dan moest ik of op de fiets moest ik vier kilometer fietsen of dan moest ik eh, of dan bracht m’n vader of m’n moeder me en dan stond m’n fiets achterin de kofferbak en dan moest ik vanaf daar weer helemaal hierheen fietsen. En soms deed mijn lamp het niet dus dan, ja, kon ik gewoon niet spelen.’ (9 jaar)

Enkele kinderen geven aan dat hun ouders graag zouden willen verhuizen maar dat dit niet kan vanwege de aardbevingen omdat niemand hun huis wil kopen.

‘Omdat we hier met aardbevingen zitten, want niemand wil dit huis toch hebben, want, als we het huis verkopen, krijgen we er bijna niks voor terug. Van wat we hebben gekregen, krijgen we niet eens de helft ervoor terug.’ (11 jaar)

(Ver)Bouwen

Kinderen zeggen dat ze last hebben van de onrust in huis en in de buurt door de bouwwerkzaamheden. Een kind geeft aan dat het zich ongemakkelijk voelt bij alle bouwvakkers in huis. Een ander kind geeft aan dat hij zich minder goed kan concentreren door het lawaai: ‘Bouwvakkers beginnen om zeven uur en ze schreeuwen tegen elkaar.’ Een kind vertelt dat ze ’s avonds niet goed in slaap kan vallen door het boren en zagen of hier juist vroeg wakker van wordt. Kinderen benoemen de bouwput in de straat; veel vrachtwagens en grote machines die af en aan rijden waardoor ze niet goed buiten kunnen spelen. Kinderen voelen zich onveilig door de werkzaamheden. Enkele kinderen zeggen dat hun ouders zelf schade herstellen.

‘Ik vind het best wel irritant. Eerst konden we ook helemaal niet spelen en was het helemaal niet veilig buiten. Nu is alles klaar.’ (10 jaar)

‘Ik voel me minder fijn bij die bouwvakkers. Als ik daar bijvoorbeeld fiets dan denk ik dat het touw loslaat en dan valt zo’n ding op mijn hoofd en dan ben ik er niet meer.’ (8 jaar)

‘Maar papa heeft ook heel veel gevuld met muurvuller. Nou ik heb het natuurlijk niet gezien want toen zat ik op school. Maar ik vind het dan wel heel fijn dat papa dat doet, want dan zie ik die scheuren niet.’ (10 jaar)

School

Meerdere kinderen hebben een aardbeving meegemaakt op school. Enkele kinderen benoemen dat ze de aardbevingen grappig vonden en de hele klas moest lachen. Andere kinderen spreken over onrust in de klas op tijdens een aardbeving. Zij geven aan dat kinderen angstig zijn en sommige kinderen moeten huilen. Kinderen geven ook aan dat ze niet altijd weten wat er gebeurt op het moment van een aardbeving. Als de leerkracht vertelt dat het een aardbeving was of later één van de ouders dit aangeeft, begrijpen ze pas dat het een aardbeving was.

‘En toen begon iedereen hard te schreeuwen: aardbeving, aardbeving. En sommige kinderen die gingen onder de tafels zitten enz.’ (10 jaar)

Kinderen benoemen dat er ‘niet echt’ gesproken wordt over de aardbevingen op school. De kinderen geven aan dat de leerkracht meestal wel aangeeft dat er een aardbeving is geweest maar vervolgens gaat de les door. Enkele kinderen geven aan dat er wel gesproken wordt over de aardbevingen in de klas of dat zij les krijgen over aardbevingen. Deze kinderen vertellen dat ze leren over de oorzaak van de aardbevingen en wat ze moeten doen bij een aardbeving. Kinderen leren om onder een tafel of stoel te gaan zitten of naar buiten te gaan bij een aardbeving. Enkele kinderen vinden de lessen over aardbevingen leuk en handig terwijl andere zich vervelen tijdens deze les en het nut er niet van inzien. De meeste kinderen hebben nooit les gehad over de aardbevingen. Enkele geven aan hier wel behoefte aan te hebben.

‘Want ja, ik weet eigenlijk niet waarom maar soms hebben we wel wat we moeten doen als het gebeurt dat de school instort bijvoorbeeld.’ (11 jaar)

Kinderen geven aan dat ze wisselingen van scholen hebben meegemaakt of dat ze binnenkort wisselen van school. Ze vertellen dat ze wisselen van school omdat in hun

oude school scheuren zitten of de school niet stevig is. Enkele kinderen weten niet precies waarom ze moeten wisselen van school en denken dat hun school 'niet meer goed' is. Kinderen geven aan dat ze een tijd in een noodgebouw hebben gezeten. Ze noemen deze noodgebouwen ook reserveschool of de wachtschool.

'Nee nu nog niet, nu zitten we nog in een nieuwe, nou ja niet een nieuwe maar een beetje een wachtschool. We wachten tot het grote gebouw klaar is.' (8 jaar)

De ervaringen van kinderen over het wisselen van schoolgebouwen zijn verdeeld. Kinderen vinden het vervelend of jammer om van school te wisselen omdat ze gewend waren aan de school waar ze op zaten en fijne herinneringen hebben aan de school. Kinderen benoemen dat ze hun oude school mooi vonden en deze school helemaal vernield is. Ook benoemen kinderen dat het lang duurt voordat er een nieuwe school staat.

'Het was wel mijn oude school, mijn vader heeft ook op die school gezeten.' (8 jaar)

'Daar heeft papa nog op gezeten, en dat vind ik gewoon een veel mooiere school.' (10 jaar)

Kinderen die in groep 8 zitten of net op de middelbare school, geven aan dat ze het vervelend vinden om naar de middelbare school te gaan vanaf een noodschool. Een kind geeft aan dat het toch anders is om afscheid te nemen in een noodgebouw. Een ander kind hoopt dat er nog even gewacht wordt met de wisseling zodat er nog afscheid genomen kan worden op de oude school.

'Als mijn school nog een jaartje wordt overgeslagen, dan kan ik op deze school gewoon groep 8 afmaken. Anders zit je in zo'n lelijk, grijs noodlokaal en moet je daar afscheid nemen.' (10 jaar)

Enkele kinderen ervaren problemen op school door de aardbevingsproblematiek. Een kind vertelt dat ze is blijven zitten als gevolg van de aardbevingsproblematiek. Hun huis werd gesloopt en herbouwd waardoor ze zich op school niet meer kon concentreren. Ook de gedachte aan haar oude huis zorgde voor verminderde concentratie.

'Ik ben blijven zitten omdat ik er dan steeds aan mijn oude huis dacht en dan kon ik me niet meer concentreren.' (9 jaar)

Als het gaat over de bouw van een nieuwe aardbevingsbestendige school hebben de kinderen verschillende meningen. Kinderen benoemen niet tevreden te zijn over de nieuwe school. Er is bijvoorbeeld een te klein plein, de locatie is niet goed of het uitzicht is niet mooi. Kinderen aan het einde van de basisschool geven aan dat ze niet meer in het nieuwe schoolgebouw zullen zitten. Een aantal kinderen vindt dit jammer maar een aantal is ook blij dat ze niet meer op nieuwe school komen omdat het er niet leuk uit ziet.

'Maar eerlijk gezegd hoop ik eigenlijk dat wij er nog net niet in komen want het lijkt best wel klein en het is ook niet echt... Het ziet er niet zo leuk uit op de tekeningen.' (10 jaar)

Kennis over aardbevingen

Kinderen spreken in 'aardbevingsjargon'. Kinderen van zes of zeven jaar oud gebruiken termen als *aardbevingsbestendige huizen en scholen, wisselwoningen, schaal van Richter, aardbevingsschade, versterking, verstevigen, verzakking en sloopnieuwbouw*. Kinderen leggen uit hoe het komt dat er aardbevingen in Groningen zijn en wat constructies zijn om huizen aardbevingsbestendig te maken. Kinderen geven aan dat ze eerst niet goed snaptten wat er precies met sommige termen bedoeld werd en dat ze zelf moesten ontdekken wat het betekent omdat het niet uitgelegd werd door ouders, school, de

gemeente of bouwvakkers. Enkele kinderen denken dat er in heel Nederland aardbevingen plaatsvinden.

Kind: 'Toen dacht ik, eh, niet aardbevingsbestendig, wat betekent dat? Toen was ik vijf denk ik ofzo toen we dat hoorden.'

Interviewer: 'Hoe hebben ze dat toen aan je uitgelegd?'

Kind: 'Niet echt, ze zeiden gewoon: Jullie huis is niet aardbevingsbestendig.'
(10 jaar)

Kinderen over het niet-aardbevingsgebied

Kinderen geven aan dat ze het vervelend vinden dat mensen over het aardbevingsgebied praten terwijl deze mensen zelf geen idee hebben van hoe het is om daar te wonen. Kinderen benoemen dat mensen het zelf eerst moeten meemaken en er dan pas er een mening over kunnen hebben.

'Soms, dat heel vaak mensen zeggen dat eh, ik woon in Groningen, in de provincie Groningen en dan zeggen ze woon je dan ook in dat aardbevingsgebied?' (9 jaar)

De overheid, de regering en de NAM

Kinderen zijn zich bewust dat mensen op landelijk niveau een rol spelen in de aardbevingsproblematiek en de oplossing ervan. In de interviews noemen kinderen de regering, de overheid en de NAM. Kinderen hebben een negatief beeld van de NAM en de overheid. Ze noemen de NAM, de overheid of premier Mark Rutte als de schuldige van de aardbevingen. Een kind noemt het economische belang van de Staat met betrekking tot de gaswinning. Een ander kind geeft aan dat hij wel snapt dat ze doorgaan met het gaswinnen omdat ze er heel veel geld mee verdienen. Andere kinderen hebben het gevoel dat de NAM en de overheid zich beter en belangrijker voelen dan de mensen in Groningen. Ze benoemen dat de NAM en Mark Rutte alleen maar uit zijn op geld en daarbij de mensen die in het gebied wonen zijn vergeten.

'Als ze nou eens het hoofdkwartier van de NAM in de brand steken, dan zouden ze niet... Nou dan kunnen ze niet meer boren. Dan zijn al hun papieren weg en dan eh, dan zullen ze er eindelijk eens wat aan doen, aan aardbevingen.' (10 jaar)

'Ik vind het niet terecht hoe de NAM ermee omgaat, want de NAM denkt er niet echt bij na, die denkt alleen van: ja wat kan ons het schelen, wij willen geld. En dat vind ik niet normaal want je maakt mensen gewoon het leven kapot.' (11 jaar)

'Ik hoop echt dat het een andere baas wordt, dat hij niet nog een andere keer blijft. Hij zegt haal maar heel veel gas uit de grond. Geld is belangrijker dan mensen.'
(7 jaar)

Kinderen hebben het gevoel dat de regering er niet voor hen is. Ze denken dat de regering pas iets gaat doen voor het gebied zodra het een keer flink misgaat en er bijvoorbeeld doden vallen. Volgens kinderen wordt er van alles beloofd maar wordt er in het gebied weinig gedaan.

'En die ging een keertje over Mark Rutte en die zag Nederland als een vaasje, en samen moesten we dat vaasje goed vasthouden. Dat vind ik wel eigenlijk een beetje oneerlijk van hem. Want hij zegt het wel maar hij heeft wel... Hij heeft voor de aardbevingen gezorgd, de overheid. Want eigenlijk zouden we dat moeten zeggen, eh ja, maar waarom eigenlijk? Ja waarom? Waarom zouden wij dat vaasje dan nog vasthouden?' (10 jaar)

Interviewer: 'En wat zou die baas dan anders moeten doen?'

Kind: 'Mensen helpen in plaats van doden.' (7 jaar)

Enkele kinderen hebben deelgenomen aan demonstraties tegen de gaswinning of hebben de demonstraties gezien. De kinderen vinden de demonstraties indrukwekkend en noemen onder andere de politie die pepperspray had en er mensen op de grond lagen. Een kind geeft aan zelf ook wel bij een organisatie die demonstreert aan te willen sluiten omdat ze het er niet mee eens is wat de NAM doet.

‘Sommige mensen protesteren ook en daar luisteren ze dan ook soms niet naar. Dan denken ze van: Negeer ze maar, wij weten het beter.’ (11 jaar)

Behoeften van kinderen

Stoppen van aardbevingen en stoppen met boren

De meest genoemde behoefte van kinderen in het aardbevingsgebied is dat ze willen dat de aardbevingen stoppen. Ze willen dat er geen of minder gas wordt geboord. Kinderen benoemen dat de gaskraan langzaam moet worden dichtgedraaid of dat het direct moet stoppen. Ondanks dat enkele kinderen het besef hebben dat de aardbevingen niet direct stoppen bij het dichtdraaien van de gaskraan, blijven kinderen benoemen dat de gaskraan verder dicht moet. Kinderen benoemen dat huizen van het gas af moeten en mensen zuiniger moeten zijn met het gas. Ook bedenken kinderen alternatieven om gas te blijven boren. Zo benoemt een kind dat ze wel gas kunnen gaan boren in zee omdat ze dan geen last van aardbevingen hebben.

‘Gewoon stoppen met boren. We moeten zuiniger zijn.’ (11 jaar)

‘Ik wil gewoon dat er geen aardbevingen meer zijn. Dat ons huis veilig is en dat het niet kan instorten enzo.’ (10 jaar)

‘Ik moet maar tegen de baas gaan zeggen dat het niet nodig is dat ze gas uit de grond halen.’ (7 jaar)

Een veel voorgestelde oplossing van kinderen om de aardbevingen te stoppen is dat er iets terug gestopt moet worden in de grond. De kinderen zijn er niet helemaal over uit wat er terug gestopt moet worden. Ze benoemen dat het op kleine schaal wel goed getest moet worden.

‘Kun je niet dat je gewoon lucht terug instopt? Ik weet niet helemaal wat er dan gebeurt. Laten we eerst uittesten in een klein beeld.’ (10 jaar)

‘Ik vind het boren naar gas op zich wel goed. Maar kun je er ook iets in terug stoppen?’ (11 jaar)

Stevige en veilige huizen

Kinderen geven aan dat ze behoefte hebben aan een stevig en veilig huis. Ze vinden dat het Gronings aardbevingsgebied hersteld en verstevigd moet worden. Enkele kinderen geven aan zich niet veilig te voelen in hun huis en ze het liefste in een stevig en veilig huis willen wonen dat niet zomaar kan instorten. Kinderen vinden dat alle huizen moeten worden verstevigd en dat er geen onderscheid moet worden gemaakt tussen huurwoningen en koopwoningen. Daarnaast geven kinderen aan dat ze het vervelend vinden dat ze steeds moeten verhuizen. Mocht het nodig zijn dat kinderen tijdelijk in een wisselwoning moeten zitten, vinden kinderen het belangrijk dat ze vlakbij hun vrienden wonen en er speeltuintjes en andere faciliteiten in de buurt zijn.

‘Dat het wel stevig moet zijn en dat ik me er veilig in voel en dat voel ik me op dit moment niet echt, want ik vind het natuurlijk altijd wel eng als er wat gebeurt.’ (11 jaar)

Snelle en duidelijke procedures

Kinderen willen dat procedures voor het krijgen van nieuwe huizen of een nieuwe school sneller verlopen. Ze vinden dat het lang duurt voordat ze een nieuw huis krijgen of de school verbouwd is. Ze zouden willen dat hun school eerder klaar is zodat ze niet zo lang naar een noodschool hoeven. Kinderen benoemen dat er meerdere straten tegelijkertijd verbouwd kunnen worden of dat er al bezig wordt gegaan met een nieuw project en alles dus sneller gaat zodat ze minder last van het bouwverkeer en de werkzaamheden hebben. Kinderen benoemen ook dat als huizen gemaakt worden dat dit dan wel goed gedaan moet worden. Nu gaan ze in nieuwe huizen wonen waar alweer scheuren in zitten.

'Ik zou zeggen doe twee straten tegelijk, dan duurt het iets minder lang.' (8 jaar)

Ook hebben kinderen behoefte aan zekerheid en duidelijkheid. Kinderen weten niet wat er gaat gebeuren als hun huis versterkt of gesloopt wordt. Ze horen dat plannen gewijzigd worden of uitgesteld, de uitvoering stagneert en ze maken zich hier zorgen over.

'Ik denk omdat kinderen eigenlijk gewoon willen weten wat er die dag gaat gebeuren. En als ze dat niet goed weten, dat ze een beetje in de stress raken en ze willen ook graag weten wat de gevolgen zijn' (11 jaar)

Zorg voor mensen

Kinderen benoemen dat de overheid, de regering of de NAM iets moet doen aan de aardbevingen en moeten zorgen voor de mensen. Kinderen vinden dat ze afspraken na moeten komen. Ze zien dat er door de overheid of de NAM dingen worden gezegd die vervolgens niet worden nagekomen. Kinderen zouden graag willen zien dat er een duidelijk plan komt en dat dit plan ook nageleefd wordt. Ook benoemen kinderen dat de NAM of de overheid zouden moeten nadenken bij wat ze doen: ze zouden moeten denken aan de mensen en dan pas aan het geld. Kinderen vinden dat de NAM of de overheid alle schades moet vergoeden die gemaakt zijn omdat zij het gas uit de grond halen en ze Groningen hier niets voor teruggeven.

'Zij boren hier in de grond en dan moeten ze ook wat teruggeven. Alle huizen van het aardbevingsgebied gratis laten versterken.' (9 jaar)

Horen en informatie

Kinderen geven aan dat ze gehoord willen worden. Ze voelen zich niet gehoord door Nederland, de klas of hun leerkracht. Kinderen benoemen dat mensen niet begrijpen dat aardbevingen niet leuk zijn. Kinderen zouden willen dat er beter naar hen geluisterd wordt en ze hun verhaal ook kwijt kunnen. Enkele kinderen geven aan graag betrokken te willen worden in beslissingen die gemaakt worden, bijvoorbeeld over hoeveel gas er geboord gaat worden.

'De NAM die moeten kinderen vragen hoe ze zich erbij voelen. Want kinderen die vatten toch ook dingen op en die gaan er ook over nadenken. Dus voor kinderen is dat nog extra moeilijk want kinderen denken er heel veel over na.... Dat mijn huis ook gewoon voldoende bescherming krijgen en dat de NAM ook eens een keer moet nadenken bij mensen waar je het leven gewoon van kapot maakt. Dat ze een keer om de tafel moeten gaan zitten, natuurlijk zijn er heel veel, maar dat je gewoon om de tafel gaat zitten en gewoon je verhaal kwijt kan' (11 jaar)

Een kind benoemt dat ze les en uitleg over aardbevingen zou willen krijgen zodat ze weet hoe aardbevingen ontstaan en wat ze moet doen bij een zware aardbeving. Ze benoemt dat het belangrijk is dat deze lessen leuk zijn.

'Misschien op scholen lessen geven hoe een aardbeving in elkaar zit en ook voor kleinere kinderen. Hoe dat dan gebeurd is en, en hoe een aardbeving ontstaan is.' (9 jaar)

Resultaten Jongeren

Jongeren van 12 tot 18 jaar hebben deelgenomen aan focusgroepen en bij 3 jongeren is een individueel interview afgenomen. Uit de thematische analyse van de transcripten van de focusgroepen en interviews komen de volgende thema's naar voren: meemaken van een aardbeving, waarneming fysieke schade aan huizen, emoties van jongeren over aardbevingen, emoties bij anderen, angst voor desastreuze gevolgen, omgaan met emoties, praten over de (gevolgen) van aardbevingen, versterking en schadeherstel, verhuizen, (ver)bouwen, school, kennis over aardbevingen, jongeren over het niet-aardbevingsgebied, toekomstperspectief, de overheid regering en de NAM, en de behoeften van jongeren. Deze thema's komen overeen met de thema's die naar voren komen uit de interviews bij kinderen uitgezonderd het thema toekomstperspectief.

Meemaken van een aardbeving

Enkele jongeren hebben een aardbeving meegemaakt. Jongeren die geen aardbeving hebben meegemaakt, zijn nieuwsgierig en zouden wel een keer een aardbeving willen voelen. Meerdere jongeren geven aan dat de meeste aardbevingen 's nachts plaatsvonden en ze er doorheen slapen.

'Ik heb ze nog nooit gevoeld.' (19 jaar)

'Ik mis ze steeds, dat vond ik eigenlijk wel jammer. Ik ben wel benieuwd. Als je toch je huis zo ziet, dan wil je ze weleens meemaken.' (17 jaar)

Jongeren die een aardbeving hebben meegemaakt, blijven in hun beschrijving dichtbij de fysieke ervaring. Een enkele jongere benoemt de angst bij het voelen van een beving. Andere jongeren noemen dat ze het wel prettig vonden om een keer een aardbeving te voelen 'omdat je dan weet hoe het voelt'.

'Vlakbij [plaats], als ik daar sta en het is gewoon muisstil op het erf, dan hoor je de trillingen gewoon onder de grond van de boer.' (15 jaar)

'Ja die van januari. En toen was ik alleen thuis en toen was ik in de kamer. En toen was de aardbeving en toen zag ik ook echt dingetjes verschuiven omdat die zo zwaar was en zo. Maar ik had niet echt tijd nog om te denken dat was eng ofzo, want toen was die alweer bijna over. Dus ik dacht meer, o dit trilt, o dit is een aardbeving, o dit is over... Zo was het meer, dus ik ben er niet echt bang van geworden ofzo.' (14 jaar)

Jongeren vertellen dat ze spullen zagen trillen, dat er spullen omvielen en dat ze voelden dat de grond verzakte. Een jongere dacht dat ze gek geworden was en iets lichame lijks had omdat ze zo trilde. Een andere jongere noemt dat de beving leek op een attractie uit de Efteling. Jongeren benoemen dat een aardbeving voelt alsof er een vrachtwagen langsrijdt.

'Toen leek het net of dat geluid, of geluid of gevoel alsof er een vrachtwagen ofzo echt je huis of ja mijn huis in reed.' (14 jaar)

'Ja, ik zat daar en toen schudde het zo dat die kaars op mijn hoofd viel.' (13 jaar)

Waarneming fysieke schade aan huizen

In de leefomgeving van jongeren is schade aan huizen, gebouwen en monumentale panden zichtbaar. Enkele jongeren geven aan dat hun huis een paar scheuren heeft. Andere jongeren noemen dat hun huis grote scheuren heeft in het plafond of in de muren. Jongeren geven aan dat scheuren soms ook niet goed te zien zijn omdat het behang ervoor zit of dat er een kast is voorgezet. Ook schade aan andere huizen wordt gezien. Zo zeggen jongeren dat ze het jammer vinden dat de kerk in het dorp kapot is. In dorpen moeten hele straten versterkt worden en jongeren zien dat mensen ervoor kiezen om te verhuizen uit het dorp.

‘Op zolder ook echt heel veel scheuren. Maar ook echt in mijn, in mijn oude kamer. Want ik heb gewisseld.’ (12 jaar)

Jongeren benoemen schade aan de constructie van huizen. Zo sluiten buitenmuren niet meer goed op de kozijnen waardoor het tocht. Ook wordt aangegeven dat door de scheuren in het huis ongedierte makkelijk naar binnen komt. Jongeren zeggen dat er een groot gat in de buitenmuur zit, deuren niet meer goed sluiten, dat muren scheef staan en dat huizen verzakt zijn. Ook noemt een jongere dat de schoorsteen van het huis vervangen moest worden omdat de schoorsteen te zwaar was en in kon storten. Een jongere vertelt dat de cv-ketel van het huis kapot is gegaan door de aardbevingen.

‘En het raam dat is gewoon goed, maar het tocht er gewoon langs omdat er dus schade zit.’ (15 jaar)

‘Er was een keer een aardbeving en toen kon de voordeur helemaal niet meer open dus toen gingen we steeds door de achterdeur. En toen was er weer een aardbeving en toen konden we gewoon weer via de voordeur naar binnen en naar buiten. Toen is hij weer omhooggegaan ofzo.’ (14 jaar)

Jongeren die meer last hebben van de aardbevingsproblematiek, zien in hun omgeving meer schade en hebben zelf ook vaker schade. Deze jongeren vinden dit zorgwekkend en heftig en zouden dit het liefst anders willen. Jongeren geven aan dat ze het erg vinden voor de mensen die in beschadigde huizen wonen en ze maken zich zorgen over deze mensen die daar wonen. Ze zijn bang dat deze huizen in zullen gaan storten.

‘Toen is ze dus langs een boerderij gegaan. Die is dus met heel veel palen vanaf de binnenkant en de buitenkant, is die versterkt omdat anders de muren en het plafond en zo in zouden storten door de aardbevingen. En dat is mij heel erg bijgebleven omdat ik het heel erg heftig vond. Dat ik dacht: het was niet eens een boerderij meer het waren gewoon houten palen met een stuk muur ertussen.’ (14 jaar)

‘Maar ook veel kapotte huizen zie je. Gewoon kapot, kapot. Die staat nog en dat duurt dan niet lang meer. Want dan weet je gewoon dat er bij de eerste beste volgende klap, of als iemand tegen het muurtje aanleunt of er een schop tegenaan geeft, dat het gewoon inzakt.’ (15 jaar)

Emoties van jongeren over aardbevingen

Gewend en normaal

Meerdere jongeren geven aan geen last te hebben van de aardbevingen en er weinig aan te denken. Ze noemen als reden dat ze zelf geen scheuren hebben in hun huis.

‘Nou dit grote huis hier daar woon ik dan zitten daar ook niet echt scheuren in. Ik kan ook niet echt uit eigen ervaring praten omdat dit ook niet heel veel invloed heeft op mijn leven eigenlijk.’ (16 jaar)

‘Ik heb er zelf niet heel veel last van ofzo. We hebben heel veel scheuren in de badkamer door de tegels en zo, dus ja, weet je daar ben ik toch niet zo vaak.’ (14 jaar)

Jongeren zeggen dat ze het gewend zijn dat er scheuren in hun huis zitten en dat scheuren voor hen normaal zijn. Een jongere noemt dat ze een normaal leven hebben met af en toe een aardbeving tussendoor. Een andere jongere geeft aan dat hij zich irriteert aan mensen die de problematiek groter maken en zich aanstellen. Enkele jongeren benoemen het spanningsveld dat scheuren enerzijds bij het leven horen en anderzijds dat scheuren niet normaal zijn.

'Ik raak er een beetje aan gewend. Want het is op zich best wel normaal, dat er dan weer een scheur in het huis zit.' (14 jaar)

'Veel kinderen denken dat, dat wij het zo anders hebben en slechter hebben. Maar dat is niet zo. Het is gewoon zoals het normale leven. Net zoals alle andere kinderen. Ja, wij groeien net zo op als alle andere kinderen. Misschien iets meer plat praten maar daar blijft het bij.' (13 jaar)

Angst en veiligheid

Jongeren geven aan dat ze angstig zijn voor de gevolgen van aardbevingen. Ze vertellen dat ze bang zijn dat er een keer een hele zware aardbeving komt. Ze hebben angst voor het instorten van huizen en andere gebouwen of angst voor het groter worden van scheuren. Een jongere geeft aan dat ze vroeger meer angst had voor het instorten van huizen maar dat ze daar nu minder bang voor is. Jongeren denken na over de veiligheid van hun eigen huis. Een jongere vertelt dat hij zijn huis niet veilig vindt voelen. Een andere jongere zegt dat hij zich veilig voelde in zijn oude huis vanwege de steigers in het huis.

'Je kan je niet veilig voelen omdat je huis scheuren heeft.' (15 jaar)

'Dat het toch wel, het is niet dat elke keer als ik weer naar huis ga dat ik denk van, oh, misschien komt er weer een aardbeving en misschien zakt het nu in elkaar. Maar wel dat je in je achterhoofd wel weet dat de kans er gewoon is en dat dat je wel een stukje stress oplevert. Van nou, je weet ook gewoon dat er nog niets aan gedaan is en dat het dus niet beter is dan het zeg maar was.' (16 jaar)

Jongeren die te maken hebben met aardbevingsschade of waar veel schade zichtbaar is in het dorp denken vaker aan de aardbevingen. Enkele jongeren geven aan dat ze er dagelijks aan denken omdat ze er dagelijks mee geconfronteerd worden. Ze denken eraan als ze de scheuren in het huis zien, als ze door het dorp fietsen, als ze de kerk zien die beschadigd is, of als ze in bed liggen.

'Heel vaak als ik de trap afloop of zo, en dan zie ik weer zo'n scheur ergens. Dan denk ik van nou, eigenlijk vind ik dat helemaal niet zo mooi.' (12 jaar)

'Elke dag als ik voor de kerk langs fiets. Elke dag als ik uhm, als ik in mijn school zit, in mijn huis. Ik heb aardbevingsschade in mijn huis.' (15 jaar)

Wat als...

Jongeren noemen dat ze bang zijn dat er een keer iets ergs gebeurt en er mensen gewond raken of overlijden als gevolg van onveilige huizen of gebouwen. Een jongere geeft aan dat hij bang is dat de kerk een keer instort als er mensen in zitten. Een andere jongere vertelt dat er dakpannen gevallen zijn op de grond op 1,5 meter naast een voorbijganger. Hij zegt dat het ook op iemands hoofd had kunnen vallen. Ook geeft een jongere aan dat als er iets valt van de kast tijdens een aardbeving ze geen geld hebben om het te vervangen.

'Een andere vriend van mij ook, die zijn gelovig en die gaan zondag daarheen [kerk].'

Ik kan me niet voorstellen dat ze, dat er wat gebeurt en hun zijn er en, dan is er toch gewoon een deel weg van. Want ik heb niet veel vrienden hier. Als ze dat ook nog van me af gaan nemen dan word ik helemaal gek.’ (15 jaar)

‘Ik maak me zorgen om ons huis, om onze spullen. En als onze spullen stukgaan door... Ik bedoel als de tv bijvoorbeeld van de kast af valt, dan hebben we geen tv. Dat kan ik me gewoon niets, niets bij voorstellen. Dat dingen stuk gaan en als er iets gebeurt moeten we dat gewoon van ons eigen zakgeld betalen. Hun denken van wij hebben het geld en jullie niet, stik er maar in.’ (15 jaar)

Afscheid oude huis

Jongeren die verhuisd zijn vertellen wat het betekent om je huis achter te laten. Ze hebben hun (soms oud en monumentaal) huis achter moeten laten of jongeren kunnen zich goed voorstellen hoe het zou zijn als dat zou moeten. Ze vertellen dat de keuze om het huis te verlaten niet vrijwillig was, over het afscheid nemen en over de warme herinneringen die ze aan hun oude huis koesteren.

‘Dat huis, zeg maar, daar hebben ze al jaren gewoond. Mijn overgrootopa die heeft dat huis, meegeholpen om te bouwen. Ja dat is wel eigenlijk zo’n aandenken zeg maar. Aan die opa zeg maar.’ (14 jaar)

‘Dat het huis wel gewoon een hele mooie verschijning heeft. En als je hem in de verte ziet dat je de lampen en zo, in de huiskamer, als die aanstaan, dat je die in de verte ziet dat het wel echt wel heel sierlijk uit ziet. En moderne huizen zijn natuurlijk ook mooi, maar we hebben bewust gekozen om in zo’n huis te gaan wonen. Dus dat zou ik wel jammer vinden als dat verdwijnt... Ik denk dat ik toch wel dan iets kwijtraak ofzo. Iets speciaals wat je op dat moment op die plek hebt. Een huis waar je dan mag opgroeien.’ (16 jaar)

Onrecht

Enkele jongeren vertellen over het gevoel van onrecht wat Groningers wordt aangedaan en het lot dat Groningen treft. Een jongere benoemt de achterdocht richting instanties en het gevoel dat ze niet geholpen worden. Een jongere vraagt zich af waarom aardbevingen zich in Groningen afspelen en niet ergens anders.

‘Waarom is het hier en niet ergens anders?’ (20 jaar)

Emoties bij anderen

Ouders

Jongeren zien dat hun ouders aangedaan zijn door de aardbevingsproblematiek. Ze benoemen dat hun ouders stress hadden doordat ze moesten verhuizen, hun huis verstevigd moest worden of ouders veel moesten regelen en de procedure lang duurt. Ook benoemen jongeren dat er veel stress en spanningen in huis zijn en dat er ruzie ontstaat. Jongeren geven aan dat ouders meerdere problemen hebben en de aardbevingsschade de druppel is die de emmer doet overlopen.

‘Mijn ouders maakten zich daar best druk om en uhm, wij hebben best een druk leven en je merkte wel dat ze... Ze vonden het steeds vervelender worden dat ze niks wisten en wanneer we moesten en waar we terecht kwamen, zeg maar.’ (14 jaar)

‘Mijn moeder die regelde dat allemaal. En zij heeft gewoon wel echt nachten wakker gelegen omdat ze niet wist of het wel goed kwam. En dat merkte je ook heel erg in huis, ze was nu al drie jaar gewoon compleet gestrest van de hele situatie. Heel erg prikkelig, heel snel chagrijnig. En ik merkte wel dat als er weer een gesprek was geweest met de NAM of al die tussenpersonen, dat de sfeer in huis echt verschrikkelijk was, heel grauw.’ (19 jaar)

‘Nou mijn moeder ervoer meerdere dingen die speelden. Ze had een soort van hartklachten en verder waren er nog wat dingen, die bewuste aardbevingsschade. Dat gedoe, op een hoop, heeft ervoor gezorgd dat zij een tijd niet heeft gewerkt, overspannen was. Maar dat kan ik niet honderd procent hierop afschuiven maar het heeft wel meegespeeld.’ (17 jaar)

Vrienden en kennissen

Jongeren vertellen over de impact van de gevolgen van de aardbevingen op anderen in hun omgeving. Ze benoemen dat mensen gefrustreerd raken, boos zijn of juist verdriet hebben. Jongeren benoemen dat mensen depressief worden van de problematiek en er heel veel mee bezig zijn. Een jongere geeft aan dat hij zag dat het broertje van zijn vriendje moest huilen toen er een item op tv was over de aardbevingsschade in Groningen. Een andere jongere zegt dat ze ziet dat mensen in haar dorp vermoeid zijn en daardoor weinig meer van elkaar kunnen verdragen. Een jongere vertelt dat kennissen van haar gaan scheiden vanwege de stress van de aardbevingsschade. Uit verhalen van de jongeren klinkt bezorgdheid om anderen door.

‘Mensen zijn moe, op, strijdlust is weg...Het is gewoon niet meer te doen. Wat mensen wordt aangedaan. Dat vind ik heel oneerlijk.’ (20 jaar)

‘Als je kijkt naar dat wat kapot is dat laat me ook wel weer denken aan die man in zijn huisje zeg maar. Want het huisje was letterlijk kapot en die man was daar best wel verdrietig van... Nou ik denk dat ik dat wel, met mensen zelf ook mee kan leven. Dat als ik, als ik denk van nou, als ik in die situatie zou zitten, ik woon op mezelf. En ik heb een mooi huisje waar ik trots op ben, wat er gezellig uit ziet, en dat gaat gewoon kapot. En dat moet weg. En je krijgt wel een heel mooi nieuw huis, maar ja, als dat niet is wat je je hele leven hebt gehad, wat je niet per se hoeft, dan lijkt me dat best wel, dat je er emotioneel best wel geraakt door kan worden. Dat merk je ook wel aan die man. Als hij dan gezellig in zijn tuintje bezig was, ‘hallo, goedemorgen’. Nou, en nu is het, zie hem niet echt in zijn tuintje meer bezig omdat het niet meer zijn tuintje is, die hij altijd heeft gehad.’ (16 jaar)

Angst voor desastreuze gevolgen

Jongeren spreken over grote mogelijke gevolgen van de aardbevingen. Ze benoemen het effect van de gaswinning op het milieu en de klimaatverandering. Ze vinden het slecht dat er gas gewonnen wordt. Daarnaast spreken jongeren over het exploderen van boorplekken. Ook benoemen enkele jongeren dat er mensen in het gebied zelfmoord hebben gepleegd door de aardbevingsschade. De jongeren geven aan dat ze dit heel erg vinden.

‘Dat de mensheid en de natuur naar de klote gaat door de gaswinning. Ze winnen zoveel gas. Wat doen ze? Ze verbranden het. Bespaar het milieu. Ook elke keer als het herfst of winter wordt, vraag ik me ook elke keer af: het had al veel kouder moeten zijn, het had al moeten sneeuwen.’ (15 jaar)

Enkele jongeren vinden dat onveiligheid op straat toeneemt. Er hangt volgens hen meer jeugd op straat rond in het dorp of de stad. Ze denken dat dit komt omdat ze zich thuis niet meer veilig voelen en ze daar liever niet meer zijn. Volgens deze jongeren zorgt dit voor overlast in de buurt en het dorp. Een jongere geeft daarnaast aan dat ze het thuis financieel krap hebben. Zodra hun huis gesloopt wordt, geeft deze jongere aan op straat te moeten gaan wonen omdat ze geen geld hebben voor een nieuw huis.

‘Dan leven wij sowieso op straat. Wij kunnen dan nergens heen als het huis plat gaat. Het is geen gedachte, het is een kwestie van tijd. Ik maak me er geen zorgen om, ik vraag me alleen af wanneer het gaat gebeuren... Als ons huis kapot gaat, uhm, op den duur, door de aardbevingen, dan kunnen wij nergens anders heen. Dan zijn wij dakloos.’ (15 jaar)

Enkele jongeren leggen een relatie tussen de Groningse aardbevingen en aardbevingen in het buitenland die ze van tv kennen. De jongeren benoemen de verschillen maar denken dat de buitenlandse aardbevingen in de toekomst ook in Nederland voor kunnen komen. Een jongere schetst een beeld van een rampgebied met helikopters en het Rode Kruis. Deze jongeren spreken over gewonden, daklozen, mensen die vluchten en over doden die volgens hen gevallen zijn in het Gronings aardbevingsgebied.

‘Ik zag ook een keer op het nieuws, dat was heel random, want ze wouden het niet goed op camera hebben. Maar als je goed keek, dan zag je daar verderop, daarachter. Zag je in één keer een man, huilend. En als je nog beter keek, zag je uhm, zag je iemand gewoon met een steen in zijn, gewoon hier zo, en dan, allemaal bloed en zo, en helemaal dood. Allemaal stenen op zich.’ (12 jaar)

Omgaan met emoties

Jongeren vertellen hoe ze omgaan met de angst die ze voelen. Een groot deel geeft aan dat ze het gewend zijn dat de aardbevingsproblemen er zijn en dat ze er niet continu mee bezig zijn. Enkele jongeren geven aan dat ouders hen geruststellen. Een jongere vertelt dat hij zichzelf aangeleerd heeft om minder diep te slapen omdat hij dan wel wakker wordt als er een aardbeving is en weg kan komen.

‘Wat, ik heb zelf altijd, uhm, heb ik steeds minder diepe slaap. Ik sliep eerst altijd heel diep en daar was ik bang voor. En ik heb steeds een minder diepe slaap en uhm, dat zeg, dan denk ik van, als het trilt dan voel ik het wel. Ja dan kan ik gewoon iedereen wakker maken. Dan kunnen we naar buiten of zo. Dan kunnen we weg.’ (12 jaar)

Praten over (de gevolgen) van aardbevingen

Jongeren geven aan dat er thuis niet over gesproken wordt en dat alleen hun ouders erover praten. Anderen geven aan dat ze er af en toe aan tafel met hun ouders over praten. Jongeren die thuis niet over aardbevingen en de gevolgen ervan praten hebben vaak thuis minder te maken met aardbevings schade.

‘Uhm mijn ouders wel samen, maar niet echt met mij of het gezin. Het is niet echt iets dat er niet over gepraat wordt, maar het is gewoon niet echt iets wat wij met zijn allen bespreken.’ (14 jaar)

In gezinnen waar gesproken wordt over de aardbevingen en de gevolgen ervan, vinden de gesprekken vaak plaats als er een aardbeving is geweest of wanneer er mensen langs zijn geweest voor de inspectie van schade aan het huis. Ook vormen berichten in de media over de aardbevingen in Groningen geregeld aanleiding voor gesprekken. Gesprekken gaan over scheuren, afhandeling van schade en gevolgen van schade voor het eigen huis. Jongeren geven aan dat hun ouders erover praten en zij toevoerder zijn. Andere jongeren nemen deel aan de gesprekken met hun ouders. In sommige gezinnen leidt het praten over de aardbevingen tot spanningen thuis.

‘Nou ik wist er zelf eigenlijk niet van, maar toen op een gegeven moment waren er dan op het nieuws zagen we dan natuurlijk mensen, het ging over de NAM en zo en de gaswinning en alles en toen ineens vertelden mijn ouders van ja wij hebben het ook... En toen liepen we naar de achtertuin en daar kon je het echt goed zien. Best een grote scheur ja.’ (16 jaar)

‘Toen hadden ik en mijn ouders ook een ruzie over de aardbevingsproblematiek. Ik zeg, ‘waar de hel zijn we mee bezig. Laat iemand anders die ergens boven op een kamer zit, die het geen reet kan schelen wat wij vinden, daar zitten wij nu ruzie over te maken. Alsjeblieft, laten we stoppen’. Dus we hebben gepraat en gepraat en gepraat. Lang. Twee uren lang. Het hele gezin. Zijn we er uiteindelijk uitgekomen. Als wij weer over aardbevingsproblematiek gaan praten dan doen we dat rustig, gewoon op een normale manier.’ (20 jaar)

‘Er is sowieso meer rust thuis. Veel meer rust. Het gaat in ieder geval niet meer elke keer tijdens het avondeten over het huis, en over de gesprekken bij de NAM. Daar ging het gewoon elke avond over. Elke dag weer opnieuw, elke dag werd er dan... Was er weer onenigheid, en dat was niet omdat we het met elkaar oneens waren, maar omdat het allemaal zo hoog zat.’ (19 jaar)

Jongeren vertellen over de invloed van aardbevingsproblemen op de buurt waar ze wonen. Mensen praten samen om oplossingen te bespreken of de gesprekken gaan over de onvrede van dorpsbewoners. De spanning in de gesprekken kan oplopen. Mensen kunnen minder van elkaar hebben en er is vaker onenigheid. Jongeren vertellen dat gezegd wordt dat het niet altijd eerlijk is welk huis wel of niet versterkt of gesloopt gaat worden. Jongeren benoemen dat ze met vrienden vrijwel niet over de aardbevingsproblematiek praten. Volgens enkele jongeren rust er een taboe op praten en zit het in de Groningse cultuur om niet over problemen te praten.

‘Nou het is niet meer leuk hoe mensen soms met elkaar omgaan. Die zijn gewoon gestrest, geïrriteerd. En het komt dan allemaal omdat ze zelf thuis dan problemen hebben en dat reageren ze het af op anderen waardoor de samenleving gewoon niet goed gaat. Punt.’ (15 jaar)

‘Nou, dat het eigenlijk bijna willekeurig wordt besloten van, die wijk wordt versterkt en die wijk krijgt niks. En er wordt gewoon een lijntje getrokken alsof ze Afrika aan het verdelen zijn. Dan krijg je gewoon strijd onderling. Het is nergens op gebaseerd.’ (17 jaar)

Enkele jongeren geven aan zich gesteund te voelen door de omgeving. Steun vinden ze bij mensen op hun werk, mensen in de buurt maar ook ontlenen ze steun aan dat ze weten dat mensen met dezelfde problemen kampen. Zo vertelt een jongere over de saamhorigheid tijdens een protest.

‘Je merkt ook wel dat je je meer verbonden voelt met de andere mensen. Iedereen heeft daar dezelfde problemen of meer dezelfde reden dat ze meelopen. Dat was wel weer mooi omdat je dan ziet dat iedereen... Anders heb je gewoon het gevoel dat je zelf een probleem hebt en dat je je daar maar mee moet zien te redden. Maar nu zie je dat iedereen of nou ja, veel mensen dat hebben.’ (20 jaar)

Versterking en schadeherstel

Bij meerdere jongeren moet het huis versterkt worden. Jongeren geven aan dat het herstellen van schade en versterking van huizen lang duurt. Ze vertellen dat er veel inspecteurs langs komen om het huis te inspecteren en dezelfde schades bekijken. Als inspecteurs het soms niet met elkaar eens zijn, duurt het herstel langer. Meerdere jongeren benoemen de onzekerheid dat ze niet weten wat er met hun huis gaat gebeuren en dat ze dit vervelend vinden.

‘Weet je dat het gewoon eigenlijk allemaal lullo’s waren als ze hier kwamen. Dat ze komen kijken waar iemand al drie keer heeft gekeken en hetzelfde zeggen. Ja dat weet ik al.’ (19 jaar)

‘Vooral de onzekerheid over: is er aardbevingschade? Wat wordt er dan mee gedaan? Weet je wel. Want op een gegeven moment is bijvoorbeeld de NAM langs gekomen. Moesten we echt wel twee en een halve maand wachten. Totdat de uitslag is geweest van, wat moet er gebeuren met ons huis.’ (14 jaar)

Jongeren vertellen dat er wel scheuren worden gerepareerd, maar aan andere scheuren niets wordt gedaan. Ook geven jongeren aan dat als de scheuren hersteld zijn en de muren opnieuw gestuct, de scheuren snel weer terugkomen. Een jongere geeft aan dat zijn ouders delen van het huis ook zelf opknappen omdat het uitgekeerde bedrag voor schadeherstel ontoereikend is en de procedure te lang duurt.

‘Heel vervelend, want het kost natuurlijk ook wel geld en zo. Het is gewoon vervelend dat als je denkt van oh, eindelijk weer mooi, heel huis, maar dan toch weer niet. Dat vind ik gewoon vervelend.’ (12 jaar)

‘Mijn vader zit dan in de bouw en die doet alles zelf. Omdat het anders qua budget gewoon echt niet uitkomt. Dat is ook de reden dat wij een van de sterkste huizen hebben op het moment. Omdat mijn vader alles zelf doet. Dan hoef je niemand in te huren.’ (17 jaar)

Verhuizen

Jongeren vertellen dat ze moeten verhuizen of dat mensen in hun omgeving moeten verhuizen. Redenen voor verhuizingen zijn wisselend. Het ene gezin verhuist naar een tijdelijk woning vanwege herstelwerkzaamheden aan hun eigen woning. Andere jongeren verhuizen naar een nieuwe woning omdat hun huis gesloopt moet worden. Jongeren vertellen dat mensen in hun buurt gaan verhuizen naar een huis buiten het aardbevingsgebied.

‘Nou ja, iedereen uit mijn straat gaat weg en zo, en dat is jammer... Ja heel veel mensen gaan verhuizen en zo, dat is ook wel vanzelfsprekend’ (14 jaar)

Jongeren benoemen de vertraging in de bouw van het nieuwe huis of in de herstelwerkzaamheden van de schade. Ze moeten daardoor nog een keer extra verhuizen naar een tijdelijke woning. Jongeren benoemen dat het stress geeft als ze moeten verhuizen, ‘omdat je het soms maar kort voor de datum van de verhuizing hoort dat je moet verhuizen’. Een jongere benoemt dat ze tijdelijk naar een veel kleinere woning moeten verhuizen, met als gevolg minder leefruimte en weinig privacy. Jongeren benoemen dat ze het niet fijn vinden dat ze moeten verhuizen omdat het niet hun keuze is.

‘Ja ik woon nu dan ergens anders, wel nog in mijn dorp maar wel anders in een ander huis. Ze hadden het eerst over 4 tot 6 weken ofzo. Maar de bewoners, want ons hele dorp wordt nou ja verbouwd. En uh, die mensen die zijn allemaal zeven tot acht maanden eruit geweest.’ (14 jaar)

‘Toen zouden we er een jaar, toen gingen we uiteindelijk in het tijdelijk huis. Toen dachten we, we zitten hier een jaar en met kerst zitten we in het nieuwe huis. Dat werd uiteindelijk de volgende kerst dat we aan het verhuizen waren. Dus dat was eh... vooral het tweede jaar was wel deprimerend, want het was een goedkoop huis. De NAM moest dat betalen, dus daar werd overal op bezuinigd. Ja, op elke cent werd bezuinigd. Helemaal leeg getrokken, nergens geld voor.’ (19 jaar)

Jongeren zijn zich bewust van de consequenties die de aardbevingen hebben op de huizenmarkt. Ze noemen dat huizen onverkoopbaar zijn door de vele scheuren en dat de huizenprijzen dalen en niet veel meer opleveren. Ze constateren dat mensen daardoor ‘vastzitten’ omdat ze een onverkoopbaar huis hebben of dat het te weinig geld oplevert om nog een nieuw huis te kunnen kopen. Enkele jongeren geven aan dat hun ouders wel zouden willen verhuizen maar dat het momenteel niet kan.

‘En uhm het zijn gewoon huizen met scheuren erin die te koop staan want dat is in mijn dorp best wel veel zo. Gewoon mensen die dan weg willen en die hun huis dan te koop hebben staan. Alleen niemand wil hun huis kopen. En uhm, bij mij thuis. Mijn huis staat niet te koop maar we hebben er wel over nagedacht om dat wel te doen omdat we wel graag willen verhuizen. Maar de kans dat ons huis verkocht wordt is best wel klein en als die dan verkocht wordt dan krijgen we er veel te weinig van om een nieuw huis te kunnen kopen. Dus ja, dat is het eigenlijk.’ (15 jaar)

(Ver)Bouwen

Jongeren vertellen dat ze er last van hebben als hun huis wordt verbouwd of versterkt. Jongeren geven aan dat ze door de bouwwerkzaamheden in huis minder privacy hadden, overlast, er onrust was thuis en ouders minder aandacht hadden voor hun kinderen.

‘Nou het is toch al dat gedoe om je huis en we hadden ook niet echt privacy want er liepen letterlijk om zeven uur de eerste mannen alweer. En die gingen pas om vijf uur weg... Dan lig je nog lekker in bed en dan weer een drillboor opeens. Nou dan was je wakker, nou ze zijn weer begonnen.’ (13 jaar)

‘Op het moment dat de verbouwing echt begon, uhm, bestond onze thuissituatie uit niks anders dan samen eten. En zelfs dat nog niet elke dag. Dan werd er gekookt en het eten was klaar en beide ouders duiken weer naar voren om maar te verbouwen. Ik heb zelf wat moeite gehad met school en nou ja, voor iemand is het gewoon fijn als je toch één van je ouders als terugval...dat hebben we eigenlijk allemaal in huis niet, niet gehad. En nog steeds weinig omdat het gewoon zoveel tijd en energie ook kost.’ (17 jaar)

School

Op een aantal scholen wordt aandacht besteed aan aardbevingen. Met name bij vakken als aardrijkskunde en maatschappijleer krijgen jongeren uitleg over aardbevingen. Een jongere geeft aan dat de lesstof bij aardrijkskunde is veranderd naar aanleiding van de aardbevingen. Enkele jongeren vinden het fijn om op de hoogte gehouden te worden van de aardbevingen via school. Een andere jongere vertelt dat hij het juist op school niet over de aardbevingen wil hebben.

‘Ik denk dat zij elke les wel een kwartiertje ofzo praat over aardbevingen. Dan krijg je ook wel veel van mee en zij zorgt gewoon voor de dagelijkse portie aardbevingsactivisme... Ik vind het eigenlijk wel grappig. Ja, het houd je wel een beetje op de hoogte. Het is wel handig.’ (16 jaar)

‘Maar als je het er thuis al de hele dag over hoort, de hele tijd, dan denk je van dan ga ik dat niet op school allemaal delen... Omdat ik er genoeg van heb.’ (19 jaar)

Jongeren vertellen dat ze zich niet echt begrepen of gehoord voelen door de docent of de klas, met name wanneer de docent of de leerlingen niet uit het gebied komen. Jongeren vertellen dat de docenten of leerlingen die niet uit het gebied komen het probleem overdrijven of juist onderschatten. Jongeren noemen dat zij weten hoe het is om te wonen in aardbevingsgebied en de docent vaak niet en dat de docent het aan hen zou moeten vragen. Een jongere geeft aan geïrriteerd te worden wanneer kinderen uit zijn klas bang worden terwijl zij zelf niet eens weten hoe het is om in het aardbevingsgebied op te groeien. Enkele jongeren willen dat er meer naar hen geluisterd wordt in de klas.

‘Want de docent woont zelf niet in dat gebied. En die zegt dan, dat is natuurlijk wel vervelend voor die mensen. Dan zit je zelf in de les en dan denk je, hallo, ik ben ook zo’n mens. Dat is best wel, echt wel heel vervelend.’ (16 jaar)

‘Vrienden van ons ook. Ze waren allemaal luidkeels erover aan het praten maar wij hadden zoiets van: Wij horen hierover te praten. Wij worden de hele tijd gesust en dan... Maar wij wonen er, kom op! Wij weten hoe het is.’ (14 jaar)

Enkele jongeren geven aan dat de aardbevingsproblemen invloed hebben op schoolresultaten. Een jongere geeft aan dat hij moeite had met concentreren op school door de verbouwingen aan zijn huis. Zijn cijfers daalden, hij raakte snel geïrriteerd en had vaker ruzie op school en thuis. Mede hierdoor is hij gewisseld van school. Een andere jongere vertelt over een vriend van hem die is blijven zitten.

‘Nou ook aan mijn cijfers was dat flink te merken. Ik was ook heel gauw chagrijnig en ik was eh gauw geprikkeld en mijn cijfers gingen echt helemaal naar beneden. Dan had je wiskunde opgehaald en je Frans had je opgehaald en dan ging je weer de put in en dacht je hoe kom je er weer uit... Ik moet dan leren bijvoorbeeld en ik vind het niet prettig om beneden te leren, omdat daar dan altijd iemand is die er ook is. Dus dan ga ik naar mijn kamer. Ga ik leren en dan staat je vader daar als ie dan dus thuis is van zijn werk dan staat ie daar te boren. Te zagen, of weet ik veel wat. Of je hoort het en het is koud omdat het dak open is. Er hangt alleen een zeil en er is licht op de gang. Dan wil je zeggen van nou ik ga om half 10 lekker slapen maar om half 11 staan ze nog te klussen.’ (14 jaar)

‘Als je merkt dat je moeder constant gestrest is als je twaalf, dertien bent, en ze is heel erg geprikkeld dan is de sfeer thuis gewoon grauw als je ‘s avonds aan tafel zit. En dan vertelde mijn moeder aan haar vriend hoe dat gegaan is, hoe dat gesprek ging, en dan is daar gewoon heel veel irritatie. En dat krijg je dan als kind wel mee en dat werkt niet mee voor school. Ik denk onbewust. Ik denk dat het toen heel onbewust ging, maar als het daar nu naar terug kijk dan heeft het wel invloed gehad, en dat het allemaal wat moeizamer ging.’ (19 jaar)

Jongeren benoemen dat scholen in hun dorp aardbevingsbestendig worden gemaakt of afgebroken worden. Enkele jongeren vinden dat het goed is dat deze scholen worden verbouwd zodat de kinderen weer veilig zitten. Andere jongeren hebben zelf herinneringen aan hun school en vinden het raar om te zien dat de school afgebroken wordt. Ook benoemen jongeren dat ze van broertjes of zusjes horen dat ze het niet leuk vinden om van basisschool te wisselen. Een jongere vertelt dat hij op een nood-school heeft gezeten toen hij nog op de basisschool zat. Hij vond het jammer dat hij niet afscheid kon nemen vanuit zijn oude schoolgebouw.

‘Ik vind het in principe wel goed dat ze dat doen. Dat ze niet al die kinderen in een niet veilig pand laten zitten zeg maar.’ (12 jaar)

‘Maar het is wel dat als je erlangs fietst zie je al die hekken staan en er is niemand meer in de school. En dat voelt dan toch wel weer raar omdat je er altijd zelf hebt gezeten op die school. Dat is dan toch jammer om te zien dat daar nu geen kinderen meer aan het spelen zijn op het plein maar nu in een ander schoolje moeten zitten.’ (14 jaar)

Kennis over aardbevingen

Jongeren hebben kennis over de aardbevingen en gebruiken termen als aardbevingsbestending, energieneutraal en wisselwoningen. Jongeren noemen het onderscheid tussen natuurlijke bevingen en bevingen als gevolg van gaswinning en leggen het verschil uit tussen de manieren waarop aardbevingen gemeten kunnen worden. Enkele jongeren hebben beperktere kennis over de aardbevingen en vormen hun eigen gedachten. Een jongere denkt dat aardbevingen het sterkste zijn in het westen van Nederland.

‘Hier gewoon in Nederland niet echt. Ik heb nog wel een hele kleine kans van helemaal onderin Nederland. Toch echt midden in Nederland. Amsterdam, Rotterdam. Vanwege, daar is, dat is echt het hart van Nederland. Dus daar kan je het denk ik naar mijn weten beter voelen. De trillingen. Dus vandaar.’ (16 jaar)

‘Dit zijn aardplaten waarmee een aardbeving komt. En dan kom je hierzo, kom je een plaat tegen die er helemaal tegenaan schuurt.’ (12 jaar)

Jongeren over het niet-aardbevingsgebied

Jongeren geven aan dat ze zich niet gehoord en begrepen voelen door de rest van Nederland. Volgens hen is er een bepaalde afstand tussen de Randstad en Groningen en wordt er daardoor weinig aan de aardbevingsproblematiek gedaan. Ze voelen zich niet serieus genomen, voelen zich onbegrepen en zouden willen dat andere mensen meemaken wat zij moeten meemaken zodat anderen begrijpen hoe het is om in het aardbevingsgebied te wonen. Als de jongeren aan mensen buiten het aardbevingsgebied vertellen waar ze vandaan komen, worden soms opmerkingen gemaakt als: ‘Oh, jullie stellen je altijd aan’. Jongeren zeggen dat ze denken dat ze pas serieus genomen worden als er iemand dood gaat als gevolg van de aardbevingen.

‘Ik heb weleens dat ik dan bijvoorbeeld in het Westen ben en dan zeg ik: ‘ik kom uit Groningen’ en dan is het: ‘Oh, kom je uit Groningen.’ Nou alleen die blik al. ‘Heb je dan ook aardbevings schade en woon je in een boerderij met aardbevings schade?’ Ik zeg: ‘Nee ik woon in een gewoon huis en ja ik heb aardbevings schade. En ja ik kan gewoon ABN en ik ga ook gewoon in een stad op school en wij hebben ook gewoon openbaar vervoer en wij doen ook niks met de koets weet je wel, en we lopen niet elke dag op klompen.’ (19 jaar)

‘Ik heb dan toch het gevoel dat aan dit probleem niet evenveel tijd en geld wordt besteed als dat het in Amsterdam of zoiets zou zijn.’ (16 jaar)

‘Dat er dan van die mensen gaan zeggen van: ‘Nou het lijkt me echt verschrikkelijk om daar te wonen.’ Maar je woont er niet! Dus je kan je er geen voorstelling van maken. Zeg het dan niet op het nieuws.’ (14 jaar)

Jongeren die thuis minder schade hebben of in hun woonomgeving minder schade zien, geven aan het heftig te vinden de verhalen te horen van jongeren die te maken hebben met meervoudige schade. Enkele jongeren, die minder last hebben van de aardbevingsproblematiek, zeggen dat ze de aardbevingen niet een groot probleem vinden en dat het probleem te groot wordt gemaakt. Deze jongeren begrijpen niet waarom deze gezinnen niet gewoon verhuizen naar een andere plek waar geen aardbevingen zijn.

‘Ja dan denk ik eigenlijk: waar klagen wij over? Scheuren in de muur, maar dit is wel een heel ander verhaal. Wel heftig.’ (17 jaar)

Toekomstperspectief

Jongeren vinden de provincie Groningen een mooi gebied waar ze rust kunnen vinden en waar hun familie, vrienden en kennissen wonen. Ze zijn blij met de omgeving, de Groningse mentaliteit en nuchterheid. Ze voelen zich thuis in Groningen en het liefst zouden ze in Groningen blijven wonen. Enkele jongeren benoemen dat de aardbevingen geen invloed hebben op hun toekomstperspectief.

‘Groningen is toch, Groningen blijft Groningen’ (13 jaar)

‘Ik denk dat ik wel hier zo blijven wonen als mijn huis hersteld was. Gewoon omdat ik de omgeving heel fijn vind, de rust die er is.’ (16 jaar)

Een aantal jongeren geeft aan nooit uit Groningen te willen vertrekken, dit is hun thuis. Ze voelen zich verontwaardigd op het moment dat mensen tegen hen zeggen dat ze moeten verhuizen.

‘Weet je wat ik nog wel het ergste vind wat ik heb gehoord. Dat mensen zeggen: ‘je moet verhuizen’. Ik zeg: ‘hoe bedoel je verhuizen? Ik woon hier al twintig jaar. Ik verlaat dit niet hoor. Ik ga met uhm de straat dan de grond in. Ik ga er echt niet uit.’
(20 jaar)

De aardbevingen leiden er bij andere jongeren toe dat ze zich zorgen maken over de toekomst, en ze twijfelen eraan of ze wel in Groningen zouden willen blijven wonen. Jongeren noemen dat ze geen oudere huizen willen kopen omdat ze van tevoren ervan kunnen uitgaan dat de aardbevingen tot schades leiden en dat deze dan weer hersteld moeten worden. Ook spreken ze over dat er te weinig zekerheid en duidelijkheid is om in Groningen een toekomst op te bouwen. Een jongere geeft aan niet in Nederland te willen blijven wonen vanwege de manier hoe er met de aardbevingsproblematiek wordt omgegaan.

‘Nou, als het zo doorgaat zie ik de toekomst als een stuk puin.’ (15 jaar)

‘Natuurlijk speelt het wel mee in de keuze van waar je later wilt gaan wonen. Want op het moment dat je ervoor kiest daar te gaan wonen, weet je ook dat er gevolgen mogelijk zijn die je huis kunnen beïnvloeden. De consequenties van de aardbevingen kunnen best wel groot zijn. Het is daardoor wel mogelijk om er toch voor te kiezen om ergens anders te gaan wonen.’ (16 jaar)

‘Ik wil sowieso niet in Nederland blijven met... Tenzij er een andere regering komt die daadwerkelijk iets gaat doen aan het probleem.’ (19 jaar)

De overheid, de regering en de NAM

Enkele jongeren benoemen dat ze het belang inzien dat er gas gewonnen wordt omdat het voor Nederland een belangrijke inkomstenbron is. Een aantal jongeren heeft niet echt een mening over de NAM of de regering.

‘De gaswinning is voor ons, onze goudmijn in feite.’ (14 jaar)

Jongeren hebben geen vertrouwen (meer) in de overheid. Ze voelen zich genegeerd, onbegrepen en in de steek gelaten. Volgens deze jongeren doen de overheid en regering beloften maar worden deze niet nagekomen. Jongeren geloven niet dat de gaskraan dicht zal gaan en dat de regering iets voor hen zal gaan doen. Enkele jongeren zetten zich tegen de regering en overheid af. Jongeren willen zo min mogelijk te maken hebben met de overheid of de regering. Zo geeft een jongere aan dat ze twijfelde om mee te doen aan het onderzoek omdat de universiteit ook van de overheid is.

‘Zij hebben er geen last van, wat kan hun het een reet schelen. Zij verdienen er gewoon geld aan. En dat is hoe het kapitalistische systeem, zo werkt dat. En dat vind ik diep triest.’ (19 jaar)

‘Het is gewoon niet te geloven hoe erg het is. Het punt is: wat wordt gewonnen hier met de gaswinning, het gaat allemaal naar de andere kant van Nederland. Daar wordt alles verbouwd en dit sterft gewoon af. Het is gewoon: geld, geld, geld, fuck jullie. I don’t give a fuck.’ (15 jaar)

Jongeren hebben wantrouwen tegenover de NAM. Jongeren noemen dat de NAM alleen maar uit is op geld en mensen daarbij vergeet. Volgens jongeren probeert de NAM informatie achter te houden en dit wekt wantrouwen. Jongeren hebben het idee dat de NAM heel goed weet waar ze mee bezig is, maar dat mensenlevens niets uitmaken. Zo

noemt een jongere dat de NAM zijn moeder terroriseerde waardoor zijn moeder bijna depressief werd. Daarnaast hebben jongeren het gevoel dat de NAM alles doet om maar niet negatief in het nieuws te komen. Zo vertellen jongeren dat ouders bijhouden hoe groot de scheuren zijn en of ze groter worden omdat de NAM anders zegt dat het geen aardbevingsschade is.

‘Zoals twee weken geleden is er een rapport gelekt, van binnenuit de NAM is dat gelekt. Dat ze dus eigenlijk al condoleancebrieven klaar hebben liggen. Nou ze hebben gewoon letterlijk de brieven al klaarliggen van: nou, sorry dat uw vrouw dood is. Ze weten gewoon precies wat ze aan het doen zijn en wat eraan de hand is.’

(17 jaar)

‘Als mijn moeder het aan de NAM had overgelaten dan had ons huis er niet gestaan. Het is dat mijn moeder gewoon een grote bek heeft. Oh trouwens, toen de NAM zei tegen ons: ‘je krijgt een nieuw huis maar dan willen we wel dat je een zwijgcontract ondertekent, dat je niet meer met de pers mag praten.’ (19 jaar)

Meerdere jongeren hebben weleens meegedaan aan een protest of demonstratie tegen de gaswinning. Jongeren vertellen dat ze het gevoel hebben dat de regering of de NAM niet naar hen luistert ondanks dat ze staan te demonstreren. Zo wordt benoemd dat demonstraties in Den Haag de kop in worden gedrukt en dat er weinig aandacht is voor de demonstraties. Een groep jongeren zegt dat er in de Nederlandse media censuur heerst.

‘Ze voeren actie en ze worden gewoon de nek omgedraaid. Ze worden gewoon de nek omgedraaid.’ (15 jaar)

Andere jongeren benoemen dat ze nooit echt hebben meegedaan aan demonstraties maar het wel hebben gezien. Deze jongeren vinden het indrukwekkend en zien veel emoties bij de mensen die deelnemen aan een demonstratie.

Enkele jongeren benoemen dat het voor mensen die werken bij organisaties als het Centrum voor Veilig Wonen of de NAM ingewikkeld is, helemaal als ze zelf ook in het gebied wonen.

‘Ik heb zelf toevallig ook iemand ontmoet, een tijdje geleden. Dat is al bijna twee jaar geleden trouwens. Gewoon een willekeurig iemand op een terrasje en daar praten we een tijdje mee. En uiteindelijk is het: ‘waar werk je?’ ‘Centrum Veilig Wonen’ dan denk je direct van: ‘oh, laat maar’. Maar je beseft niet, het zijn ook gewoon mensen die een baan nodig hebben om rond te komen.’ (17 jaar)

Behoeften van jongeren

Stoppen van aardbevingen en stoppen met boren

Jongeren zeggen dat de aardbevingen moeten stoppen. Ze vinden daarom dat de gaswinning moet stoppen. Er zijn ook jongeren die aangeven dat het allemaal al te laat is en dat de regering beter had moeten nadenken voordat ze waren begonnen met het winnen van gas. Deze jongeren denken dat er nu al zoveel schade is dat het eigenlijk niet meer uitmaakt of ze nu stoppen of niet. Jongeren noemen als mogelijke oplossing dat er iets terug gestopt kan worden in de aarde zodat er geen aardbevingen meer ontstaan.

‘We kunnen wel stoppen met boren maar ze hebben al zoveel schade gemaakt. Dat hadden ze eigenlijk veel eerder moeten zeggen. Dat is mijn mening. Ze hadden al veel eerder moeten zeggen: ‘we stoppen met boren’. Er is nu al zoveel schade, dan kunnen ze net zo goed nog een paar maanden doorgaan.’ (14 jaar)

‘Ja, gewoon, weet ik niet, gewoon aardbevingen voorkomen of zo.’ (12 jaar)

‘Als ze nou eens uit zouden kunnen vinden waardoor er geen aardbevingen waren, met een pomp iets met dezelfde dichtheid erin, top!’ (14 jaar)

Stevige en veilige huizen

Jongeren vinden dat alle huizen stevig en veilig gemaakt moeten worden, zodat iedereen veilig kan wonen. Het probleem met de huizen moet volgens de jongeren ruimhartig worden opgelost. Enkele jongeren geven aan dat eerst de onveiligste huizen hersteld moeten worden, en daarna de andere huizen met schade.

‘Maak je iets stuk repareer het dan ook. Kom een beetje tegemoet.’ (19 jaar)

‘Verlangen is misschien een beetje een groot woord maar wat ik wel echt hoop dat het huis wel, sowieso ook de huizen in de omgeving, dat het wel hersteld gaat worden. Want het, nou ja, het is natuurlijk wel fijn om te weten dat je ook veilig woont en niet dat elk moment in elkaar kan storten.’ (16 jaar)

Snelle en duidelijke procedures

Jongeren geven aan dat ze willen dat er duidelijkheid komt over het proces van herstel, versterking en verbouwing. Jongeren willen een veilig huis voor iedereen, en ze willen dat dat snel gebeurt. Ze willen een duidelijk plan zien met resultaat. Volgens de jongeren zitten veel mensen in onzekerheid over hun toekomst. Op dit moment komen er wel mensen langs om naar de schade te kijken, maar duurt het erg lang voordat er eindelijk iets gebeurt.

‘Maar uhm, ik wil dan wel ook echt zekerheid dat het ook nu wel sterk genoeg is en dat het nu wel bijgehouden wordt dat het nu zo is. Gewoon ook zekerheid, want het is nu allemaal heel vaag en niet duidelijk. Dat je denk, als er wat is, dan wordt er eigenlijk pas wat aan gedaan.’ (16 jaar)

Zorg voor mensen

Jongeren geven aan dat er voor mensen gezorgd moet worden. De problemen moeten aangepakt worden en de NAM en de overheid moeten hun verantwoordelijkheid nemen. Ze voelen zich niet gesteund door de overheid en de NAM en vinden dat zij iets moeten gaan doen. Jongeren noemen met name dat ze vinden dat er beloftes nagekomen moeten worden. Zodra er iets gezegd wordt, moet het ook gaan gebeuren. Ook noemen ze dat de NAM en de regering moeten opdraaien voor de kosten die gemaakt worden. Jongeren vinden dat de kosten niet door de bewoners van Groningen moeten worden betaald. Volgens jongeren moet er daarnaast meer geld in het gebied geïnvesteerd worden omdat er al zoveel geld verdiend is met het gas uit hun gebied.

‘Mijn advies voor Wiebes zou zijn: Denk eens niet in centen maar in mensen. Probeer je eens in te beelden in ons, niet alleen maar denken in geld.’ (19 jaar)

‘Ik denk dat hij een keer moet luisteren naar de mensen die, zeg maar, wel in Groningen leven en er ervaringen mee hebben. En die weten waar ze over praten. In plaats van ja, dat zal allemaal wel en volgens mij is het zo: die mensen hebben ervaring ermee en die weten hoe het werkt...Ook echt iets ondernemen. Niet gewoon denken het gebeurt allemaal in Groningen en wij leven hier mooi en rustig.’ (14 jaar)

‘Dat er wat gebeurt, dat er wat aan de problemen wordt gedaan. Dat ze, dat ze... Dingen beloven en dat ze het ook doen. Ja, als ze zeggen dat ze... Er worden loze beloftes hier gemaakt. Nee, ze maken beloftes, maar ze steken je gewoon in de rug.’ (15 jaar)

Horen en erkenning

Jongeren willen gehoord worden, hun verhaal delen en serieus genomen worden. Ook benoemen ze het belang dat er naar de inwoners van het gebied geluisterd wordt en er niet alleen beslist wordt vanuit Den Haag. Jongeren zouden willen dat de problemen

erkend worden door de rest van Nederland en dat de bevolking van Nederland gezamenlijk hier achter gaat staan. Jongeren ervaren op dit moment dat het een probleem is van alleen de Groningers.

'Als je toch zowat hebt van ja, ik kan mijn huis verliezen, maar je doet er vervolgens niks aan, ja dan verlies je je huis. Omdat je, je vecht er niet voor...Mensen die hebben echt de behoefte aan zorg en liefde en een luisterend oor...Want het vertrouwen vooral bij de mensen hier, vooral, nou ja, zoals ik hoor in [plaats], dat is echt, bijna helemaal, dat is weg.' (20 jaar)

'Je kan wel zeggen van ja, in Groningen speelt dit en dat is hun probleem. Maar wij kunnen het niet als Groningers oplossen, daar heb je de steun van Nederland voor nodig. En ja, probeer dan andere mensen ook te laten beseffen wat hier speelt.' (18 jaar)

Geef een representatief en positief beeld van Groningen in de media

Jongeren benoemen dat er vaak een negatief en stereotiep beeld wordt gegeven van de Groningers in het nieuws. Jongeren geven aan dat het altijd de stereotiepe mensen zijn die geïnterviewd worden waardoor er een slecht beeld van Groningen ontstaat. Ze zouden willen dat ook de 'gewone' Groningers geïnterviewd worden.

'Ze zetten Groningen heel negatief op de kaart. Niet dat mensen negatief zijn, maar het is gewoon het stereotype dat ze op de kaart zetten.' (19 jaar)

Ook noemen jongeren dat ze willen dat niet alleen het negatieve van Groningen in beeld wordt gebracht. De jongeren vinden de provincie Groningen mooi en de stad Groningen leuk. Jongeren willen dat hier ook meer aandacht aan besteed wordt.

Resultaten Ouders

Ouders hebben een vragenlijst ingevuld over de invloed van de aardbevingen op hun kinderen. De uitkomsten van deze vragenlijsten worden in dit hoofdstuk weergegeven. De vragenlijst bevat open en gesloten vragen (zie bijlage 1). De antwoorden op de open vragen zijn kwalitatief geanalyseerd en van de gesloten vragen worden de beschrijvende gegevens gepresenteerd.

Aardbevingen in het leven van kinderen en jongeren

Ouders geven een variërend beeld over welke rol aardbevingen spelen in het leven van kinderen en jongeren. Ze geven enerzijds aan dat de aardbevingen en de gevolgen niet of een kleine rol spelen in het leven van hun kinderen en er thuis weinig aandacht aan wordt besteed. Kinderen en jongeren hebben er volgens hun ouders geen last van of weten niet van het bestaan van de schade en scheuren aan het huis af. Ouders geven aan dat kinderen en jongeren alleen via berichten in de media horen over aardbevingen of gesprekken tussen ouders.

Anderzijds geven ouders aan, waarvan aardbevingen en de gevolgen ervan een (grote) rol spelen in het leven van hun kinderen, dat het voelen van bevingen in meer of mindere mate beangstigend is voor kinderen en jongeren. Zo wordt de angst van een kind door een ouder genoemd om niet uit huis te kunnen vluchten als er iets gebeurt. Een ouder geeft aan dat de trillingen van voorbijrijdende vrachtauto's vragen van kinderen oproepen. Een ouder geeft aan dat een kind bang was dat het gebouw waar zijn moeder werkt, was ingestort tijdens werktijd van zijn moeder. Andere voorbeelden die ouders geven over hoe aardbevingen een rol spelen in de levens van kinderen en jongeren zijn de scheuren in huizen en ontwrichting van het huis (klemmende deuren), de deskundigen (inspecteurs, bouwvakkers) die voor de schadeafhandeling bij gezinnen thuis langskomen, of dat vanwege herstel van de woning delen van de woning voor langere periode niet gebruikt kunnen worden. Ook zeggen ouders dat ze door stress en de tijd die ze moeten steken in de procedures beperkt ruimte overhouden om beschikbaar te zijn hun kinderen. Enkele ouders benoemen de gevoeligheid van kinderen en jongeren om de stress en emoties van ouders op te vangen rondom de aardbevingsproblematiek ondanks dat ouders hun best doen hun kinderen niet te belasten met de aardbevingsproblematiek. Ook noemen ouders dat kinderen en jongeren cynisch zijn over de instanties die te maken hebben met de aardbevingen.

Enkele kinderen en jongeren zijn geconfronteerd met het moeten verhuizen omdat hun huis gesloopt werd. Een ouder geeft aan dat haar kind boos en verdrietig was dat ze afscheid moest nemen van het huis waar ze zich thuis voelde en afscheid moest nemen van haar mooie slaapkamer. Genoemd wordt dat kinderen en jongeren moeten wennen aan hun nieuwe woonplek en slaapkamers. Ook moesten enkele kinderen en jongeren verhuizen van school, tijdelijk onderwijs volgen in noodgebouwen en verhuizen naar een aardbevingsbestendige school. Een ouder noemt het gebrek aan stabiliteit in het leven van kinderen en jongeren door de verhuizingen en onzekerheid over de toekomst.

Aardbevingen in het leven van ouders

Aardbevingen spelen een grote rol in het leven ouders. Ze geven aan dat ze zelf schade aan hun huis hebben of zien schade aan het huis van anderen. Huizen worden gesloopt, herbouwd, aardbevingsbestendig gemaakt of schade wordt hersteld. Herstel van woningen gaat gepaard met tijdsdruk. Ouders noemen de financiële gevolgen van de aardbevingen als waardevermindering van huizen en de financiële druk bij schadeherstel. Een andere factor hoe aardbevingen een rol spelen in levens van ouders betreft de procedures voor de afhandeling van schade met instanties. Ouders geven aan dat de procedures voor schadeafhandeling lang duren, dat huizen geïnspecteerd moeten worden en dat er een slechte communicatie is met instanties. Ouders noemen het voelen van aardbevingen zelf als angstige gebeurtenis en beschrijven de emotionele impact van de gevolgen van het wonen in een aardbevingsgebied. Onzekerheid over de toekomst, stress, gezondheidsklachten, zorgen over veiligheid en de hoeveelheid energie die het kost worden door ouders naar voren gebracht. Een ouder geeft aan dat ze niet beter weet dan dat aardbevingen een rol spelen in hun leven: 'Je went eraan'.

Stress bij kinderen, jongeren en hun ouders

Van de ouders die de vragenlijst hebben ingevuld (n = 38) komt naar voren dat 20 kinderen en jongeren volgens de ouders geen stress ervaren als gevolg van de aardbevingen, 10 kinderen en jongeren een beetje, 7 kinderen en jongeren veel stress en 1 kind of jongere heel veel stress. Ouders die aangeven dat hun kinderen stress ervaren van de aardbevingen rapporteren boosheid en verdriet bij kinderen en jongeren als het gesprek over aardbevingen gaat. Ze noemen dat kinderen en jongeren angstig en bezorgd zijn over de veiligheid thuis. Ze hebben angst voor het instorten van hun huis en angst om te gaan slapen. Sommige kinderen zijn weer in bed gaan plassen. Klachten als buikpijn, concentratieproblemen en verminderde schoolprestaties worden ook genoemd. In meer praktische zin hebben kinderen en jongeren er last van dat ze hun kamer op moeten ruimen als er weer een inspectie van het huis is en dat ze een gebrek aan privacy in huis ervaren tijdens herstelwerkzaamheden. Ouders geven aan dat op het moment dat de aardbevingen thuis een actueel onderwerp is, bijvoorbeeld vanwege procedures rondom herstel van schade, de stress toeneemt en zodra het onderwerp minder actueel is de stress vermindert. Ouders die geen stress bij hun kinderen zien, geven geen toelichting op hun antwoord.

Van de ouders die de vragenlijst hebben ingevuld geven 11 ouders aan dat zij en hun partner geen stress hebben als gevolg van de aardbevingen, 27 ouders hebben een beetje stress, 8 veel stress en 8 ouders rapporteren heel veel stress. Enkele ouders noemen dat kinderen en jongeren niet direct zelf stress ervaren, maar wel indirect via stress van de ouders.

Veiligheidsbeleving

Kinderen en jongeren

De meeste ouders geven aan dat kinderen en jongeren zich veilig voelen thuis (n = 27), van zeven kinderen en jongeren geven ouders aan dat ze zich een beetje veilig voelen, twee onveilig en drie heel onveilig. Ouders geven aan dat kinderen en jongeren niet vertellen dat ze zich onveilig voelen en dat kinderen en jongeren vertrouwen hebben in hun ouders die zorgdragen voor veiligheid. Redenen die ouders noemen voor onveiligheid betreffen angst om bij een aardbeving niet op tijd uit huis te kunnen komen, huizen hebben zien bewegen tijdens aardbevingen, angst voor instorten van huizen en angst dat een toren omvalt. Een ouder geeft aan dat kinderen en jongeren zich niet veilig voelen in een nieuw aardbevingsbestendig huis omdat ze bang zijn dat er opnieuw scheuren in het huis komen. Ouders denken dat de meeste kinderen (n = 32) en jongeren (n = 36) zich veilig voelen in het dorp en in Nederland.

Ouders

Meer dan de helft van ouders geeft aan zich veilig te voelen in huis (n = 16), vijf voelen zich een beetje veilig, vier onveilig en twee heel onveilig. Redenen waarom mensen zich niet veilig voelen zijn gerelateerd aan de angst voor toekomstige bevingen, veiligheid in huis als gevolg van schade aan het huis, en de afhandeling van schade. Een ouder vertelt dat ze vanwege veiligheid de bedden van de kinderen bij het raam heeft weggehaald en de boeken van de boekenplank boven de bedden van de kinderen heeft weggehaald. Als ouders in de vragenlijst aangeven dat ze zich veilig voelen in huis, geven zij geen toelichting waarom ze zich veilig voelen.

Ouders voelen zich veilig in de buurt en het dorp waar ze wonen (n = 20). Drie ouders voelen zich een beetje veilig, drie voelen zich onveilig en een ouder voelt zich heel onveilig. Veiligheid op school en in de huizen van vrienden van de kinderen en jongeren en onveilige situaties als gevolg van bouwverkeer worden als redenen voor onveiligheid genoemd. De meeste ouders voelen zich veilig in Nederland (n = 22). Genoemd wordt dat Nederland in vergelijking met de rest van de wereld veilig is. Enkele ouders voelen zich in Nederland een beetje veilig (n = 3) of onveilig (n = 2). Reden voor verminderde veiligheidsgevoelens betreft het beperkte vertrouwen in Nederlandse overheid op een goede afhandeling van de problemen als gevolg van aardbevingen.

Praten over aardbevingen met kinderen en jongeren

Een deel van de ouders geeft aan dat ze met hun kinderen praten over de aardbevingen en de gevolgen ervan. Ze praten erover omdat ze willen dat hun kinderen zich veilig voelen en denken dat informatie over aardbevingen daarbij kan helpen. Uit de antwoorden van ouders blijkt dat ouders hun kinderen bij voorkeur niet willen belasten met het onderwerp maar dat dit onvermijdelijk is in de praktijk. Kinderen en jongeren horen over het onderwerp en stellen er vragen over. Een ouder geeft aan dat het onderwerp besproken wordt op het moment van een beving maar verder zo min mogelijk. Een andere ouder geeft aan dat ze het zo min mogelijk bespreekt omdat haar kinderen gevoelig zijn. Enkele ouders geven aan dat als ze het willen bespreken maar hun kinderen niet geïnteresseerd zijn en het niet willen horen.

Ouders bespreken het onderwerp wel met hun kinderen omdat ze vinden dat hun kinderen oud genoeg zijn om er wat over te horen, of ze praten erover omdat als ze geheimzinnig doen het kind er angstiger van wordt. Enkele ouders geven uitleg aan hun kinderen om te voorkomen dat kinderen zelf invullen wat ze niet begrijpen. Zo geven ouders uitleg over het verschil tussen de gevolgen van de aardbevingen in Groningen en de catastrofale aardbevingen in het buitenland, uitleg over duurzame energie en zorg voor de aarde. Ook noemt een ouder dat zij oefeningen doen met hun kind over wat te doen bij aardbevingen.

Ouders geven aan dat kinderen en jongeren thuis uitspraken doen over de aardbevingen. Zo worden negatieve gevoelens ten opzichte van de NAM, Wiebes, en Kamp geuit. In het spel van kinderen spelen de aardbevingen een rol. Zo spelen ze aardbevingen na met Lego, en komen aardbevingsoefeningen terug in spel. Enkele kinderen stellen vragen aan ouders of ze na verhuizing naar een tijdelijke woning weer bij dezelfde kinderen in de straat komen wonen of ze vragen aan ouders of ze zich zorgen maken over de aardbevingen.

Behoeften

Veilige huizen

Ouders hebben ideeën wat voor kinderen en jongeren nodig is die opgroeien in het aardbevingsgebied. De basisbehoefte 'veiligheid' is veelgenoemd. Huizen die onveilig zijn moeten versterkt worden en gaswinning moet gestopt worden. Ouders willen een veilige woonplek voor hun kinderen thuis, op school en in het dorp. Voor deze veiligheid is rust, stabiliteit en zekerheid over hun toekomstperspectief nodig. Ouders be-

noemen dat de huidige problemen zo snel mogelijk opgelost moeten worden zodat de volgende generatie er geen last meer van heeft. Er dient aandacht te komen voor leefbaarheid in het gebied, behoud van voorzieningen als scholen en sportclubs zodat gezinnen zich blijven vestigen in het gebied.

Voorlichting

Ouders noemen het belang van goede voorlichting over aardbevingen aan kinderen en jongeren waarbij gebruik gemaakt wordt van animaties en kindvriendelijke informatie. Aandacht voor duurzaamheid zou volgens een ouder in de voorlichting ingepast moeten worden. Enkele ouders vinden dat de aardbevingsproblemen niet uitvergroot moeten worden en benadrukken het belang van nuchterheid.

Aandacht voor kinderen en jongeren

Ouders zeggen dat er aandacht moet worden besteed aan kinderen en jongeren in het aardbevingsgebied. Kinderen en jongeren die naast aardbevingsproblemen ook last hebben van andere problemen zouden meer aandacht moeten krijgen. Ook zou er speciale zorg voor kinderen en jongeren moeten komen waarvan de huizen gesloopt worden en kinderen en jongeren moeten verhuizen. Genoemd wordt dat kinderen meerdere jaren noodgedwongen op een bouwplaats moeten spelen omdat de speelplekken ook gesloopt zijn.

Harmonieuze schadeafhandeling

Ouders geven het belang aan van een harmonieus verloop van schadeafhandeling. Ze willen een open en eerlijk proces. Dit geeft hen rust waardoor ze energie overhouden voor de opvoeding van hun kinderen. Een ouder geeft aan dat de schadeafhandeling veel energie en tijd kost en dat het ten koste gaat van de opvoeding van haar kinderen. Kinderopvang voor gezinnen wordt als suggestie genoemd waarmee voorkomen wordt dat kinderen bij gesprekken aanwezig zijn rondom schadeafhandeling en herstel.

Perspectief ouders en perspectief kinderen en jongeren

Voor 24 kinderen en jongeren komt de inschatting die ouders geven over de mate waarin hun kind last heeft van de aardbevingsproblematiek overeen met het beeld wat kinderen en jongeren geven in de interviews en focusgroepen. Voor negen kinderen en jongeren geldt dat ouders inschatten dat hun kind geen last heeft van de aardbevingsproblematiek en kinderen en jongeren zelf ook aangaven geen last te hebben. Voor vijftien kinderen en jongeren geldt dat ze last hebben van de aardbevingsproblematiek en ouders dit ook zo inschatten.

Voor elf van de kinderen en jongeren geven ouders aan dat hun kind geen last heeft van de aardbevingsproblematiek terwijl de kinderen en jongeren in het onderzoek aangeven er wel last van te hebben. Kinderen en jongeren geven aan na te denken wat er kan gaan gebeuren als er een zware aardbeving komt en of hun huis wel stevig genoeg is terwijl ouders aangeven dat hun kind er niet mee bezig is.

Voor drie kinderen en jongeren geven ouders aan dat hun kind er wel last van heeft maar kinderen en jongeren er bij de onderzoekers niet over vertellen. De kinderen en jongeren gaven aan dat ze niet met de aardbevingsproblematiek bezig zijn en dat hun ouders het regelen. Deze ouders waren zelf veel met de aardbevingsproblematiek bezig en hadden er stress van.

STOP !
AARDBEVINGS

NEE

Resultaten Professionals

Er zijn zeven professionals geïnterviewd die in hun werk betrokken zijn bij kinderen en jongeren in het aardbevingsgebied. De thema's die in de interviews naar voren kwamen, worden in dit hoofdstuk gepresenteerd: effect op het gezin en beschikbaarheid ouders, emoties en gedrag kinderen en jongeren, tweedeling tussen wel en geen last aardbevingsproblemen, veerkracht, praten over (de gevolgen van) aardbevingen, versterking, verhuizen en schadeherstel, buurt, school, overheid, regering en NAM en de behoeften van kinderen en jongeren.

Effect op het gezin en beschikbaarheid ouders

Professionals zeggen dat de aardbevingsproblematiek een grote invloed heeft op het leven van kinderen, jongeren, en hun gezin. Professionals benoemen de stress van ouders en de tijd die ze moeten investeren in de procedures voor het herstel van schade. Een professional vertelt dat iemand heeft uitgerekend dat het traject voor sloop van de oude woning en bouw van een nieuwe woning ongeveer 750 uur tijdsinvestering vraagt. Professionals zien dat ouders een spanningsveld ervaren om voldoende tijd te besteden aan hun kinderen. Ouders zijn minder emotioneel beschikbaar en hebben minder tijd om leuke dingen te ondernemen met hun kinderen. Professionals geven aan dat kinderen en jongeren vragen hebben over het huis en de toekomst en ze noemen dat ouders niet altijd in staat zijn deze vragen te beantwoorden of hier geen tijd voor hebben.

‘Op school en in de buurt en overal gaat het altijd daarover. Dus het neemt gewoon een heleboel van de tijd dagelijks in beslag. Terwijl je het een gezin en kinderen ook kunt om aan andere dingen te kunnen denken en wat anders te kunnen doen. En het beheerst eigenlijk het hele dagelijkse leven. Er is bijna niets anders meer dan dat.’

‘Dat ouders geen tijd meer hebben voor hun kinderen voor leuke dingen te doen. En waarbij uitspraken komen van: ‘Kunnen we het een keer ergens anders over hebben? Kunnen we een keer weer iets leuks doen? Kunnen we een keer een middag ergens heen?’ Maar waar dan geen tijd meer voor is.’

‘Dat hij niet kan bieden aan de kinderen wat hij zou willen bieden omdat dat gedoe rondom de aardbevingsproblematiek hem dusdanig in beslag neemt.’

Professionals zien meningsverschillen tussen ouders over de schadeafhandelingen en herstelwerkzaamheden, waardoor conflicten kunnen ontstaan. Professionals vertellen dat kinderen en jongeren deze conflicten meekrijgen. Een professional benoemt de kwetsbaarheid van jongeren in de adolescentieperiode. Gedachten en gevoelens van jongeren liggen meer in de extremen waardoor het achteraf soms blijkt dat jongeren pessimistischer waren dan nodig.

‘En een andere jongen, daarvan vond vader dat hij in het huis moest blijven wonen en moeder vond dat het onveilig was. Deze jongen heeft een jaar verspild op school, de ouders zijn inmiddels uit elkaar.’

Emoties en gedrag kinderen en jongeren

Professionals vertellen dat de aardbevingsproblematiek invloed heeft op kinderen en jongeren. Professionals zien bij kinderen en jongeren dat ze slecht slapen, nachtmerries hebben, zich terugtrekken, boos worden of niet meer in hun kamer durven slapen. Jongere kinderen gaan soms weer in bed plassen. Ook zien professionals angst bij kinderen en jongeren voor het instorten van huizen. Sommige angsten van kinderen zijn niet reëel, zoals angst voor explosies. Een enkele professional benoemt dat kinderen angsten van hun ouders overnemen.

‘Ja, bijvoorbeeld een wat ouder meisje dat door alle problemen niet meer... Nergens meer zin in had, depressieve gevoelens kreeg. Dat zijn de ernstigere gevallen.’

Dat kinderen opgroeien in het aardbevingsgebied is terug te zien in het spel van kinderen. Zo noemt een professional het voorbeeld dat een kind van pionnetjes in de tuin geen voetbaldoeltjes maakt maar ze een stuk tuin afzetten omdat er zogenaamd bouwvakkers in de tuin moeten werken.

Professionals zien dat de kinderen en jongeren kwetsbaarder zijn voor de gevolgen van de aardbevingsproblematiek als er ook andere problemen aanwezig zijn in het gezin, zoals werkloosheid of armoede. Ouders hebben al zorgen en als het gezin ook nog belast wordt door schade aan hun huis, kan dit teveel worden. Professionals zien dat kinderen en jongeren die in aanleg een kwetsbare ontwikkeling hebben, zoals kinderen met een autismespectrumstoornis (ASS), ook kwetsbaarder zijn. Deze kinderen en jongeren zijn afhankelijker van de steun en begeleiding van hun ouders, ouders kunnen dit niet bieden omdat ze in beslag genomen worden door de aardbevingsproblematiek.

Professionals zijn voorzichtig in het verbinden van oorzaken aan de emotionele problemen. Het kan voortkomen uit de aardbevingen of schadeafhandeling maar de problemen kunnen ook een gevolg zijn van andere factoren.

Tweedeling tussen wel en geen last aardbevingsproblemen

Professionals geven aan dat een deel van de kinderen en jongeren geen last heeft van de aardbevingsproblematiek. Een professional vertelt dat kinderen en jongeren die in hun omgeving meer geconfronteerd worden met de aardbevingsproblematiek meer last hebben dan kinderen en jongeren die er minder mee te maken hebben. Deze professional noemt het onbegrip tussen kinderen en jongeren die binnen en buiten het aardbevingsgebied wonen. Kinderen en jongeren buiten het gebied snappen niet waar de kinderen en jongeren die er wel last van hebben zich druk om maken. Een professional zegt dat sommige mensen vinden dat kinderen en jongeren uit het aardbevingsgebied in hun problemen blijven hangen en hun leven erdoor laten leiden. Hierdoor ontstaat onbegrip.

‘Dat er jongeren zijn die echt behoefte hebben aan aandacht en die schreeuwen en jongeren die eigenlijk door willen.’

‘De een denkt dan ‘nou ja, stel je niet zo aan’ en de ander denkt van ‘ja maar, stel ik me aan? Ik voel me toch zo? Bij mij is schade en bij de ander is geen schade’. Dus er ontstaat onbegrip.’

Veerkracht

Professionals zien veerkracht bij kinderen en jongeren uit het aardbevingsgebied. Een professional noemt dat kinderen en jongeren over het algemeen flexibel zijn en zich kunnen aanpassen aan een nieuwe situatie. Een andere professional geeft aan dat kinderen en jongeren die van nature positiever zijn, er makkelijker mee omgaan.

‘Maar je ziet dus ook dat het, ja het is een beetje fout vind ik, dat ze er ook veerkrachtig bijna van worden. En dat ze goed voor hunzelf kunnen opkomen.’

‘Ja maar de manier waarop is inderdaad helemaal verkeerd want doordat vader en moeder beide de veerkracht verloren zijn, moest het meisje dat overnemen en dat kan niet bij een vijftien-, zestienjarige neergelegd worden.’

Praten over (de gevolgen) van aardbevingen

Professionals werkzaam op scholen merken op dat kinderen en jongeren niet vaak praten over de aardbevingen en de gevolgen ervan. De meeste kinderen en jongeren zijn er niet open over of willen er niet (meer) over praten omdat het er al zoveel over gaat. Professionals benoemen dat kinderen en jongeren in zijn algemeenheid niet graag over problemen praten.

‘Nou ja, het voelt denk ik toch een beetje alsof je een voetbalwedstrijd verloren hebt op zaterdag, dan ben je er op den duur ook zat van om het erover te hebben.’

Ook onderling wordt er weinig gesproken over de problematiek. Een professional denkt dat dit voortkomt uit schaamte maar ook omdat ze klaar zijn met het spreken hierover.

‘Eigenlijk wilden ze niet eens zeggen of ze uit het gebied kwamen. Dat is ook een soort van schaamte misschien wel. Of gewoon uitgepraat zijn hoor, op een gegeven moment.’

Professionals geven aan dat ouders niet goed weten of ze met hun kinderen over de aardbevingsproblematiek moeten praten of juist niet. Professionals vertellen dat ouders hun kinderen niet bang willen maken maar dat kinderen en jongeren vaak wel het één en ander meekrijgen. Een professional heeft het gevoel dat ouders er thuis ook niet over willen spreken omdat het er al zoveel over gaat. Ook geven professionals aan dat docenten soms niet weten of ze er wel of niet met kinderen en jongeren over moeten praten. Professionals merken dat kinderen en jongeren er makkelijker over kunnen praten als er thuis open over het onderwerp gesproken wordt.

‘Voornamelijk als ouders ook, aan de ene kant denken van we moeten er niet over praten want dan maken we de kinderen bang, dan maken we de kinderen angstig.’

Professionals zien dat ouders behoefte hebben om hun verhaal te delen. Ouders zijn emotioneel, voelen zich machteloos, zijn overspannen, hebben stress en willen graag hun zorgen en problemen delen met anderen. Een professional vertelt dat hij spreekt met een vader over de opvoeding van zijn zoon, maar dat de vader altijd eerst zijn frustratie over de aardbevingsproblematiek eruit moet gooien. Ook zijn er ouders die liever niet te veel over de aardbevingsproblematiek praten. Een professional heeft het idee dat deze ouders murw geslagen zijn. Ze merken dat vooral ouders uit het aardbevingsgebied veel over het onderwerp spreken. Een professional geeft aan dat hij zich af en toe ook machteloos voelt omdat hij niets concreets voor deze gezinnen kan doen.

‘Ik heb wel huilende vaders voor mij gehad die echt zeiden van: ‘We weten niet meer hoe het moet, we krijgen nergens poten aan de grond’.’

‘Probeer het dan meer uit je hoofd te houden. Het is bijna niet te doen. Ze worden er gewoon letterlijk elke keer mee geconfronteerd als ze een bepaalde ruimte inlopen, of de muur zien’

Versterking, verhuizen en schadeherstel

Als kinderen en jongeren moeten verhuizen zien professionals dat het voor kinderen en jongeren moeilijk is om hun vaste en vertrouwde plek achter te laten. Dit heeft volgens professionals impact op kinderen en jongeren omdat zij uit hun vertrouwde omgeving gehaald worden. Sommige kinderen en jongeren ervaren klachten als depressiviteit en heimwee door het verhuizen. Ook zien professionals boosheid wan-

neer iemand komt kijken naar de schades op een slaapkamer van een kind of jongere. Kinderen en jongeren willen niet dat er vreemde mensen in hun eigen kamer rondlopen.

‘Die had echt foto’s op haar slaapkamer van het oude huis en daar ook heel erg heimwee naar had en die eigenlijk alleen maar terug wilde naar haar oude huis, vertrouwde plekje zeg maar.’

Er is veel onzekerheid over het al dan niet hoeven verhuizen of versterken. Kinderen en jongeren weten volgens professionals vaak niet wat er gaat gebeuren en dit roept frustratie op. Daarnaast moeten sommige kinderen en jongeren verhuizen waardoor ze bijvoorbeeld niet meer bij hun vrienden in de buurt wonen. Ook het bouwverkeer zorgt bij kinderen voor frustratie, omdat kinderen niet meer op straat kunnen spelen.

‘Je bent wel echt aan huis gebonden, ja of aan je tuin. Maar ze konden niet meer, dat speelveld was enorm groot en daar konden ze gewoon echt niet meer op. Dus de kinderen zagen elkaar ook minder.’

Buurt

Professionals zeggen dat de dynamiek in de buurt verandert door de aardbevingsproblematiek. Buurten worden uit elkaar gehaald of een deel van de buurt wordt versterkt en een ander deel niet. Ook geven professionals aan dat er meningsverschillen tussen bewoners ontstaan wanneer zij mogen meebepalen hoe de nieuwe buurt eruit komt te zien. Zo mogen bewoners bijvoorbeeld meebeslissen of er een speeltuin komt of niet. Sommige mensen willen dit wel, anderen juist niet.

‘Bij wijze van, het gezin op nummer 15 krijgt een vervangend huis en het gezin op nummer 17 moet daar blijven en moet maar wachten tot het verholpen wordt zeg maar. Daar is de schade bijvoorbeeld niet ernstig genoeg. Er komen onderlinge verschillen in wat aan wie wordt toegewezen. Maar je ontwricht de sociale cohesie. Je ontwricht een mini-samenleving.’

School

Professionals zien dat de aardbevingsproblematiek ook effect kan hebben op de schoolse situatie en de leerprestaties van kinderen en jongeren. Zij kunnen thuis geen rustige plek vinden om hun huiswerk te maken, kunnen zich slechter concentreren of spijbelen meer. Schoolprestaties nemen hierdoor af en sommige kinderen en jongeren blijven zitten.

‘Het meisje zei ook steeds: ‘Het is kamperen bij ons thuis. Ik kan geen rustige plek vinden in huis want altijd er wel iemand over de vloer om te kijken naar de schade of om iets te veranderen of om, nou ja, iets te verbouwen of wat dan ook.’

‘Maar er worden ook weleens leerlingen de les uitgestuurd en die moeten zich bij mij melden en dan is [naam leerling] dus wel degene die bij mij hier zegt van: ‘Ja we zijn aan het verhuizen en daarom was ik mijn boeken kwijt enzovoort’.’

Professionals vinden dat er weinig aandacht aan de aardbevingsproblematiek besteed wordt op scholen. Na een aardbeving wordt er weer doorgedaan met de les. Op sommige scholen wordt een lespakket over de aardbevingen aangeboden maar op de meeste scholen niet. Eén professional heeft het idee dat er meer aandacht komt voor de aardbevingen op school.

‘Dat bijvoorbeeld de aardbeving, dat iedereen dan zo snel mogelijk weer door wil met de les. Terwijl je dan denkt van joh misschien is dit wel even een goed moment om het er even over te hebben. Om de les stil te leggen en van nou dit is er gebeurd en hoe heb je dat ervaren?’

Op middelbare scholen wordt er meer aandacht besteed aan de aardbevingen volgens professionals. In de aardrijkskundelessen wordt het bijvoorbeeld verwerkt in de lesstof.

De overheid, de regering en de NAM

Enkele professionals zien dat er bij kinderen en jongeren wantrouwen is jegens de overheid. Een professional benoemt dat dit beïnvloed wordt door het wantrouwen van ouders richting de overheid.

‘Plus dat er natuurlijk ook een soort wantrouwen in de overheid ingeprent wordt ofzo door ouders. Dat je al heel erg merkt dat ze heel negatief zijn over alles.’

Behoeften

Uitleg en aandacht voor kinderen en jongeren

Professionals vinden het belangrijk dat er meer aandacht komt voor kinderen en jongeren in het aardbevingsgebied. Kinderen en jongeren moeten serieus genomen worden. Dit kan beginnen bij hele kleine veranderingen in de procedures. Zo noemt een professional dat bouwvakkers samen met kinderen dingen kunnen opmeten. Andere professionals noemen dat er geen bouwmaterialen meer in speeltuinen neergezet moeten worden zodat kinderen daar kunnen blijven spelen. Ook geven professionals aan dat er aandacht moet komen voor de emotionele gevolgen voor kinderen en jongeren en voor het gezinsfunctioneren.

Professionals geven aan dat kinderen en jongeren informatie over aardbevingen moeten krijgen en dat dit op kindniveau uitgelegd moet worden. Scholen, ouders en gemeenten zouden hier een rol in moeten spelen. Professionals benadrukken dat het ook belangrijk is om in gesprek te gaan met kinderen en jongeren. Volgens hen moeten ouders open zijn in de communicatie over de aardbevingen en de gevolgen.

‘Wat je hoopt is dat ouders of school daar gewoon open over praten en duidelijk zijn en het er met hun kind over hebben.’

Snelle en duidelijke procedures

Professionals geven het belang van snelle en duidelijke procedures voor schadeafhandeling aan. Doordat de procedures lang duren, hebben ouders veel stress en zijn ze minder beschikbaar voor hun kinderen. Rust en stabiliteit is volgens de professionals belangrijk voor kinderen en jongeren. De situatie is vaak onzeker en onduidelijk. Een professional noemt dat het afhandelen van de schades wel het minste is wat de NAM en de regering kunnen doen.

‘Gewoon duidelijkheid, snelheid en de schade afhandeling. Ik denk dat het vertrouwen herstellen alleen maar kan door overheid of NAM om gewoon tempo te maken.’

Horen

Professionals vinden het belangrijk dat kinderen en jongeren gehoord worden door de regering en de rest van Nederland. Volgens een professional zou het veel schelen als Groningers zich gehoord en gezien voelen. Op dit moment voelen kinderen en jongeren zich in de steek gelaten en onbegrepen door de rest van Nederland.

‘Dus ze zijn aan het schreeuwen en zo, aan het aandacht roepen maar dat komt nergens. Niemand hoort dat. Dus het is een soort van roepen in de woestijn.’

Enkele professionals benoemen het belang om kinderen en jongeren te betrekken in bijvoorbeeld het proces voor de inrichting van nieuwe scholen.

4 Conclusie

Inleiding

In dit onderzoek staan de ervaringen van kinderen en jongeren centraal over de gevolgen van het opgroeien in het Gronings gaswinningsgebied. We hebben een kwalitatief onderzoek uitgevoerd. De onderzoeksgroep bestaat uit 49 kinderen en jongeren. Voor 38 kinderen en jongeren is er door hun ouders een vragenlijst ingevuld en er zijn 7 professionals geïnterviewd. In de onderzoeksgroep zijn kinderen en jongeren vertegenwoordigd vanuit verschillende delen van het gaswinningsgebied. Er is spreiding in leeftijd en geslacht van kinderen en jongeren en ook is er variatie in de mate waarin kinderen en jongeren last hebben van de gaswinningsproblematiek. Met dit onderzoek is beoogd een overzicht te geven van mogelijke gevolgen van de gaswinningsproblematiek gepercipieerd door kinderen en jongeren. Er is niet gestreefd naar een representatieve onderzoeksgroep voor de populatie kinderen en jongeren die opgroeien in het Gronings gaswinningsgebied maar naar een representatief beeld van de mogelijke gevolgen die zich voor kunnen doen bij deze groep kinderen en jongeren. Daarmee kunnen de resultaten van dit onderzoek niet gegeneraliseerd worden naar het aantal kinderen en jongeren in de gehele populatie van kinderen en jongeren in het Gronings gaswinningsgebied.

In dit kwalitatieve onderzoek is gestreefd naar saturatie (er is doorgedaan met het verzamelen van mogelijke gevolgen totdat kinderen en jongeren geen nieuwe gevolgen meer noemden) en er is triangulatie toegepast (gebruik van meerdere informatiebronnen). Dit betekent dat we een beeld kunnen geven van de perceptie van kinderen en jongeren van de gevolgen van het opgroeien in het Gronings gaswinningsgebied op hun welbevinden en leefomgeving. Er is een beperkt aantal kinderen en jongeren betrokken in de onderzoeksgroep dat geen of enkelvoudige schade heeft aan hun huis. Uit de resultaten blijkt dat deze kinderen en jongeren minder last hebben van de gaswinningsproblematiek. We verwachten daarom niet dat we tot een rijker beeld van de ervaringen van kinderen en jongeren over de gevolgen van de gaswinningsproblematiek zouden zijn gekomen als meer kinderen met geen of enkelvoudige schade in de onderzoeksgroep betrokken waren.

In dit onderzoek zijn we erin geslaagd om in de interviews en focusgroepen aan te sluiten bij de behoeften van kinderen en jongeren om hun verhaal te delen. Dit was van belang omdat de Kinderombudsman (2017) constateerde in haar onderzoek dat kinderen en jongeren in het gaswinningsgebied hun ervaringen niet snel en makkelijk delen en ruimte en veiligheid nodig hebben. Met deze studie hebben we het perspectief van kinderen en jongeren naar voren gebracht en een diepgaand en rijk beeld kunnen schetsen van de ervaringen van kinderen en jongeren met de gevolgen van de gaswinningsproblematiek.

In de conclusie geven we antwoord op de onderzoeksvraag: wat is de perceptie van kinderen en jongeren van de gevolgen van het opgroeien in het gaswinningsgebied op hun welbevinden en de leefomgeving en wat zijn hun behoeften? Na de beantwoording van de onderzoeksvraag lichten we drie factoren uit die centraal staan in de verhalen van kinderen en jongeren. Dit betreft de veiligheid van kinderen en jongeren in huizen, het wantrouwen in instanties en de wijze waarop kinderen en jongeren zich

aanpassen aan de omstandigheden. Tot slot geven we een overzicht van factoren die de kwetsbaarheid van kinderen vergroten op de gevolgen van de gaswinningsproblematiek.

Opgroeien in het Gronings gaswinningsgebied: invloed op welbevinden en leefomgeving

Het opgroeien in het Gronings gaswinningsgebied heeft invloed op het welbevinden en de leefomgeving van kinderen en jongeren. Dit geldt niet voor alle kinderen en jongeren: er zijn ook kinderen en jongeren in de onderzoeksgroep die ten tijde van het onderzoek geen last ondervinden van de gaswinningsproblematiek. Deze kinderen en jongeren hebben vaak geen of beperkte schade aan hun huis, ze worden thuis of in hun omgeving minder met de gaswinningsproblematiek geconfronteerd of hebben de gaswinningsproblematiek genormaliseerd en weten niet beter. Enkele kinderen en jongeren uit de groep die geen last ervaart van de gaswinningsproblematiek denken dat de problemen overdreven worden terwijl anderen zien dat de gaswinningsproblematiek diep in kan grijpen in levens van mensen.

De invloed van gaswinningsproblematiek op het welbevinden van kinderen en jongeren uit zich in gevoelens van onveiligheid, angst voor de aardbevingen en de (desastreuze) gevolgen ervan, moeite met concentratie en slaapproblemen. Ouders en professionals benoemen aanvullende klachten als zindelijkheidsproblemen, teruggetrokken gedrag en boosheid. Kinderen en jongeren die moeten verhuizen laten gevoelens van heimwee zien en kinderen en jongeren die moeite hebben met het afscheid van hun oude huis laten ook rouwgevoelens zien. Het gedwongen karakter van de verhuizingen lijken de emoties van kinderen en jongeren te versterken. De gevoelens die kinderen en jongeren uiten als ze moeten verhuizen van schoolgebouw zijn minder intens in vergelijking met het verhuizen uit hun eigen huis, maar ook hier laten kinderen en jongeren zien last te hebben van de verhuizingen. Deze last hangt samen met de timing van de verhuizing (afscheid nemen van de basisschool vanuit een noodgebouw) en/of kinderen en jongeren het noodgebouw of het nieuwe gebouw niet prettig vinden. Gevoelens van angst en onveiligheid bij kinderen komen ook naar voren in het onderzoek van de Kinderombudsman (2018).

Kinderen en jongeren laten zien dat ze zich aanpassen aan de veranderende omstandigheden in het Gronings gaswinningsgebied. Ze geven aan dat ze gewend zijn aan de aardbevingen en de gaswinningsproblematiek, het normaal vinden, niet beter te weten en dat de negatieve gevoelens hen niet in beslag nemen. Ze zijn in staat (geweest) om zich aan te passen aan de omstandigheden. Ook zijn ze energiek en hebben ze hoop op een goede toekomst.

Het opgroeien in het aardbevingsgebied heeft invloed op de leefomgeving van kinderen en jongeren. Op gezinsniveau is zichtbaar dat kinderen en jongeren in beschadigde huizen wonen en dat de afhandeling van schade, verbouwingen en verhuizingen, tijd en energie van ouders kost. Hierdoor is er meer instabiliteit thuis, zijn ouders minder beschikbaar voor hun kinderen, is er minder aandacht voor kinderen en zijn er meer ruzies en onenigheden thuis. Kinderen en jongeren zien dat hun ouders geëmotioneerd zijn door de gaswinningsproblematiek en vinden dat niet fijn. Kinderen spreken zich milder uit over de problemen die tussen ouders kunnen spelen in vergelijking met professionals. Professionals geven aan dat de conflicten tussen ouders kunnen leiden tot een scheiding. Ook noemen professionals parentificatie (kinderen gaan zorgen voor hun ouders) als gevolg van de belasting van ouders door schadeprocedures. De Kinderombudsman (2017) geeft in haar rapport ook aan dat sommige ouders in beslag genomen worden door de gevolgen van de gaswinning.

In sommige gezinnen vormt de gaswinningsproblematiek een onderwerp van gesprek, in enkele gezinnen wordt niet over gaswinningsproblematiek gesproken en in andere gezinnen hangt er spanning rond het onderwerp en wordt het onderwerp vermeden.

Op het niveau van de samenleving is zichtbaar dat de gaswinningsproblematiek invloed heeft op de leefomgeving van kinderen en jongeren. Kinderen en jongeren zien dat huizen en scholen schade hebben, ze zien dat mensen in hun nabije omgeving geraakt worden door de aardbevingsschade en ze begrijpen de emoties die dit bij deze mensen oproept. Kinderen en jongeren zijn maatschappelijk betrokken en willen dat iedereen in Groningen in veilige huizen kan wonen en dat in de procedures voor afhandeling van schade de mensen centraal staan. Ze wantrouwen instanties die betrokken zijn bij de aanpak van de gaswinningsproblematiek. Kinderen en jongeren voelen zich niet begrepen door de rest van Nederland. Ze vinden het belangrijk dat er in de rest van Nederland positief gedacht wordt over Groningen. Kinderen en jongeren laten hun betrokkenheid op het gaswinningsgebied zien door mee te lopen in optochten en demonstraties tegen de gaswinning. Opvallend is dat opkomst in Groningen bij optochten en demonstraties hoog ligt. Landelijk gezien neemt 2,2% van de bevolking deel aan een optocht of demonstratie. In het gaswinningsgebied is dit 14% van de inwoners (Greijdanus & Postmes, 2019).

Jongeren denken na of hun toekomst in Groningen ligt, ze voelen zich verbonden met Groningen en ze zijn trots op hun woongebied. Jongeren wegen wel af of ze vanwege de gaswinningsproblematiek hun toekomst in Groningen zien.

Veiligheid

De meerderheid van de kinderen, jongeren en hun ouders hebben zorgen over de veiligheid van hun huis of noemen dat huizen van anderen onveilig zijn. Dat kunnen zorgen zijn omtrent schade, bijvoorbeeld wanneer er weer scheuren in huis verschijnen (hoeveel schade gaat er nog komen), maar ook de zorg dat (een deel van) het huis instort. Voor veel kinderen en jongeren uit de onderzoeksgroep is een veilig huis niet (meer) vanzelfsprekend. Naast zorgen over de veiligheid van hun eigen huis, zijn er zorgen over de veiligheid van huizen in de buurt of scholen in hun straat, dorp of regio.

Veiligheid en zekerheid zijn twee van de meest primaire menselijke levensbehoeften (Maslov, 1970). Kinderen en jongeren hebben voor hun ontwikkeling en het volbrengen van hun ontwikkelingstaken veiligheid en zekerheid nodig. Jongere kinderen en kinderen en jongeren met een kwetsbare ontwikkeling zijn in hun veiligheidsbehoefte meer afhankelijk van hun ouders en hebben beperkte vaardigheden om zich aan te passen aan dreigende onveiligheid. Als kinderen en jongeren lange tijd onzekerheid ervaren over de veiligheid van hun huis, verhoogt dit het risico op ontwikkelingsstagnaties en ontwikkelingsachterstanden (Zijlstra, 2012).

Wantrouwen van mensen

In de verhalen van kinderen, jongeren en hun ouders wordt de frustratie over het proces van schadeherstel en versterking veelvuldig genoemd. Procedures voor schadeherstel duren lang en het is niet inzichtelijk waarom procedures uitgesteld worden. Deze frustraties zijn daarmee langdurig en bij kinderen en jongeren zijn gevoelens van vervreemding en wantrouwen te zien richting instanties die een rol spelen in de afhandeling van schade en herstel. Wantrouwen richting instanties en de overheid is met name zichtbaar bij de jongeren van twaalf tot achttien jaar. Dit is in lijn met bevindingen van grootschalig panelonderzoek naar volwassenen in het Gronings gaswinningsgebied dat laat zien dat er sprake is van machteloosheid en woede onder de bewoners en er beperkt vertrouwen in de rijksoverheid en andere verantwoordelijke instanties (Postmes et al., 2018, Stroebe, Postmes, Boendermaker, LeKander-Kanis, & Richardson, 2018). Uit het onderzoek van de Kinderombudsman (2017) worden de frustraties van jongeren over lange procedures ook genoemd. De negatieve gevoelens richting de NAM en de overheid komen in het onderzoek van de Kinderombudsman minder naar voren (De Jong & Verheul, 2017).

Het wantrouwen van jongeren richting de overheid is als zorgelijk te kwalificeren. De adolescentiefase is een ontwikkelingsfase waarin de basis gelegd wordt voor het vertrouwen van jongeren in de samenleving en overheidsinstanties en de ontwikkeling van de sociale identiteit (Torney-Purta, Barber, & Richardson, 2004). Ook wordt richting gegeven aan het proces van burgerschap waarin vanuit de maatschappij steeds meer aandacht komt voor de vraag hoe kinderen en jongeren opgroeien naar goed burgerschap; tot actieve, verantwoordelijke en kritisch denkende mensen in de samenleving. Jongeren laten zich in het onderzoek zien als kritische burgers. Ze zijn kritisch op de wijze waarop de gasbevingsproblematiek aangepakt wordt en ze denken na over hoe het klimaatprobleem opgelost kan worden. Dat jongeren constateren dat de overheid niet gericht is op het welzijn van mensen en dat jongeren zich lijken af te keren van overheidsinstanties is een risicofactor voor de ontwikkeling van goede burgerschapsvorming (Jurrius & Toringa, 2014).

Aanpassingsvermogen

Kinderen en jongeren die last hebben van de gevolgen van de aardbevingen gebruiken verschillende manieren om zich aan te passen aan de (ongewenste) verandering in hun omgeving (coping). De emotiegerichte copingstrategie, bijvoorbeeld het zoeken van afleiding, vermijding of opgeven, geeft een groter risico op psychische problemen in de toekomst in vergelijking met de probleemgerichte copingstrategie zoals het zoeken van steun en oplossingen voor problemen (Clarke, 2006; Compas, Connor-Smith, Saltzman, Harding Thomsen, & Wadsworth, 2001). In dit onderzoek zien we de probleemgerichte en emotiegerichte copingsstrategie terug bij kinderen en jongeren. Ze zoeken afleiding of steun om gevoelens te delen of ze vermijden of ontkennen problemen. Ook zijn er kinderen en jongeren die nadenken over oplossingen en zichzelf voorhouden dat ze de problemen aankunnen. Professionals benoemen de veerkracht bij kinderen en jongeren.

Oplossing van de gaswinningsproblematiek ligt niet in de beïnvloedingsmogelijkheden van kinderen en jongeren. Mogelijk dat daardoor dat kinderen en jongeren noemen dat ze gewend zijn aan de aardbevingsproblemen, niet beter weten en ze vinden het normaal dat de aardbevingsproblemen er zijn.

Voor een deel van de kinderen lijkt deze meer vermijdende manier van aanpassing aan veranderende omstandigheden functioneel omdat ze daar stabiliteit in hun leven aan ontlenuen. Wel komt de behoefte van kinderen en jongeren om het probleem op te lossen duidelijk naar voren in dit onderzoek. Ze willen dat de gaswinning stopt, dat Groningers in veilige huizen kunnen wonen en dat er snelle en ruimhartige procedures worden gevoerd voor de schadeafhandeling.

Welke kinderen en jongeren zijn kwetsbaar?

In deze studie is met kinderen en jongeren gesproken die meer of minder last ervaren van de gaswinningsproblematiek. Uit dit onderzoek kunnen we verschillende risicofactoren benoemen die kinderen en jongeren die opgroeien in het Gronings gaswinningsgebied mogelijk meer kwetsbaar maken.

Blootstelling aan gaswinningsproblematiek

De mate waarin kinderen en jongeren blootgesteld worden aan gaswinningsproblematiek heeft invloed op de mate waarin kinderen en jongeren er last van ondervinden. Kinderen en jongeren kunnen worden blootgesteld doordat er sprake is van meervoudige schade aan het huis, gedwongen verhuizingen als gevolg van sloop of herstel van hun huis of moeizame en lange procedures voor schadeafwikkeling. Ook kinderen en jongeren die in hun woonomgeving meer geconfronteerd worden met de gevolgen van de aardbevingen en meer ervaringen van anderen horen over aardbevings schade, lijken meer last te ondervinden. De wetenschappelijke literatuur over de gevolgen van

rampen voor kinderen laat zien dat hoe meer kinderen zijn blootgesteld aan rampen en hoe groter de individuele schade bij kinderen als gevolg van rampen, hoe groter de impact op het welbevinden van kinderen (Masten & Narayan, 2012; Masten & Osofsky, 2010). Uit een rapport van Stroebe en collega's (2018) blijkt dat ook volwassenen met meervoudige schade significant meer hinder ondervinden van de gaswinningsproblematiek dan volwassenen met geen of enkelvoudige schade.

Individuele kwetsbaarheid kind

Op basis van ons onderzoek valt op dat kinderen en jongeren met ontwikkelingsachterstanden of psychiatrische problemen extra kwetsbaar zijn en een groter risico lopen om de gaswinningsproblematiek als belastend te ervaren. We zagen dat meer kwetsbare kinderen en jongeren meer moeite hadden om de gaswinningsproblematiek te relativiseren en een juiste betekenis te geven aan informatie over gaswinningsproblematiek. Kinderen en jongeren met verhoogde kwetsbaarheid zijn meer afhankelijk van uitleg en steun van hun omgeving, ze verwerken en begrijpen informatie over aardbevingen minder goed en geven een eigen, vaak angstige, invulling aan de informatie (Murray, 2011; Peek & Stough, 2010). Uit wetenschappelijke studies is bekend dat in ontwikkeling kwetsbare kinderen en jongeren na een aardbeving een groter risico lopen op het ontwikkelen van psychische problemen omdat ze minder goed kunnen relativiseren dan minder kwetsbare kinderen (Dirkzwager, Grievink, Van der Velden, & Yzermans, 2006; Masten & Narayan, 2012; Pfefferbaum, Houston, North, & Regens, 2008). Het verhoogde risico op het ervaren van last bij kwetsbare kinderen en jongeren wordt tevens benadrukt in het rapport van de Kinderombudsman (2017).

Beperkte beschikbaarheid ouders en ouders en sociale steun

Beperkte beschikbaarheid van ouders vormt een risicofactor. Sociale steun en emotionele beschikbaarheid zijn beschermende factoren voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren die te maken hebben met rampen (Cobham, McDermott, Haslam, & Sanders, 2016; Pfefferbaum, Jacobs, Houston, & Griffin, 2015). Het is begrijpelijk dat ouders die verweekeld zijn in lange en onbevredigende procedures en ouders die zich zorgen maken over de veiligheid van hun huis minder energie en ruimte hebben voor hun kinderen. Van belang is dat er aandacht komt voor ouders die zich belast voelen en dat ze ontlast worden en ondersteuning krijgen.

Leeftijd

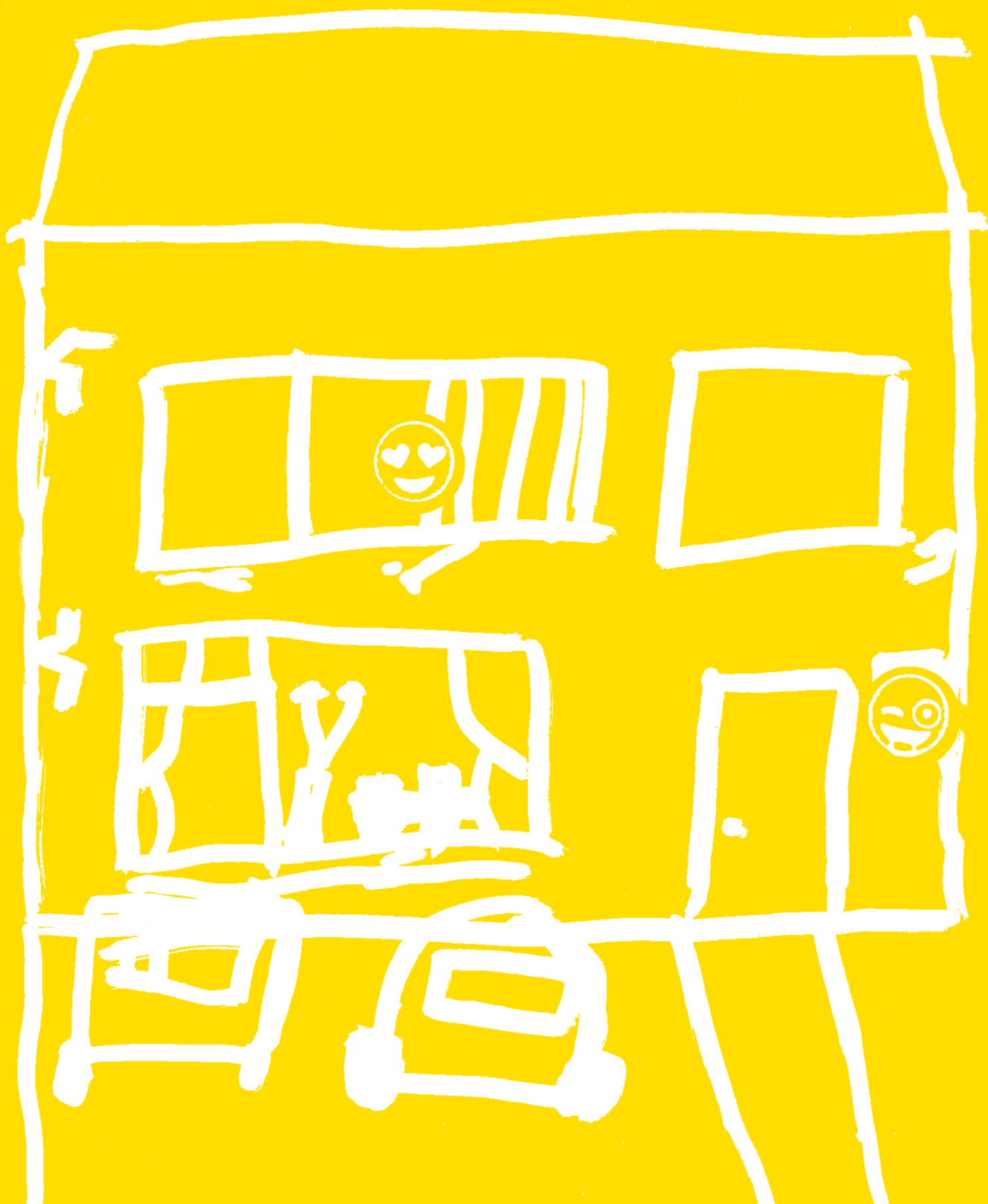
Iedere ontwikkelingsfase kent zijn eigen kwetsbaarheden. In dit onderzoek lijken kinderen die jonger zijn (in kalenderleeftijd en ontwikkelingsleeftijd) meer angsten hebben voor de gevolgen van aardbevingen en instortingsgevaar dan jongeren. Jongeren hebben meer verhalen over het proces van schadeafhandeling door instanties en rapporteren meer intense gevoelens van onrecht en wantrouwen in vergelijking met kinderen. Uit de literatuur over de gevolgen van rampen voor kinderen blijkt dat jongere kinderen kwetsbaarder zijn voor verminderde beschikbaarheid van ouders als gevolg van rampen omdat ze vanwege hun jonge leeftijd in grote mate afhankelijk zijn van hun ouders. Waarschijnlijk vanwege die grote afhankelijkheid nemen ouders, als ze daartoe in staat zijn, jongere kinderen vaker in bescherming na een ramp (Masten & Osofsky, 2010). Jongeren hebben vaak copingstrategieën om zich aan te passen, betere probleemoplossingsvaardigheden dan kinderen en meer sociale steun uit de omgeving waardoor zij meer mogelijkheden hebben om zich aan te kunnen passen na rampen. Wel worden jongeren vaak meer geconfronteerd met de impact van een ramp en hebben ze een groter besef van de gebeurtenis en de betekenis van de ramp voor hun toekomst. Hierdoor kan de impact van de ramp op jongeren groot zijn (Masten & Osofsky, 2010).

Aanwezigheid risicofactoren voor ontwikkeling

Kinderen en jongeren die opgroeien en blootstaan aan meerdere risicofactoren voor verstoring van hun ontwikkeling zoals conflictueuze relaties, werkloosheid, armoede of een lagere sociaaleconomische klasse lopen meer ontwikkelingsrisico's. In de resultaten wordt door verschillende participanten genoemd dat, naast de andere problemen waar ze last van hebben, de aardbevings schade de spreekwoordelijke druppel kan zijn die de emmer deed overlopen. Caprara en Rutter (1995) geven aan dat een stapeling van risicofactoren in de omgeving waar kinderen opgroeien een cumulatieve toename van ontwikkelingsrisico's geeft voor kinderen en jongeren. Ander onderzoek laat zien dat wanneer er andere problemen spelen in een gezin, een ramp meer impact heeft op kinderen en jongeren (Fatemi, Ardalán, Aguirre, Mansouri, & Mohammadfam, 2017). In het onderzoek van Postmes et al. (2018) komt naar voren dat aardbevings schade interfereert met al aanwezige problemen van het gezin en mensen daardoor geen uitweg meer zien.

Aanwezigheid beschermende factoren

Verscheidende factoren komen naar voren die kinderen en jongeren beschermen voor de gevolgen van de gaswinningsproblematiek. De verbondenheid van kinderen en jongeren aan Groningen, de trots die ze voelen voor het gebied en de motivatie om zich in te zetten voor een goede toekomst van Groningen komen als beschermende factoren naar voren. Ook geven kinderen en jongeren aan steun te ondervinden door te kunnen praten over de gaswinningsproblematiek, dat er naar hun verhaal geluisterd wordt en dat ze niet de enige zijn die het probleem ervaren. Uit onderzoek weten we dat gedeelde problemen een minder grote impact geven van de risico's voor ontwikkeling (Caprara & Rutter, 1995).

5 Aanbevelingen

In dit hoofdstuk geven we aanbevelingen over wat nodig is om de gevolgen te beperken die het opgroeien in het Gronings gaswinningsgebied heeft op het welbevinden en de leefomgeving van kinderen en jongeren. Op basis van de resultaten van het onderzoek en de behoeften van kinderen en jongeren zijn verschillende aanbevelingen te formuleren. Deze aanbevelingen zijn opgedeeld in aanbevelingen die kinderen en jongeren in de interviews en focusgroepen met ons gedeeld hebben. Aan hen is gevraagd welke adviezen ze zouden geven en wat zij zouden doen als ze de baas zouden zijn. Naast de aanbevelingen van kinderen en jongeren geven we aanbevelingen die voortvloeien uit de conclusies van het onderzoek.

Aanbevelingen van kinderen en jongeren

Opgroeien in veilige huizen

Uit de verhalen van kinderen en jongeren komt de behoefte aan veilige huizen naar voren. Ze willen zich geen zorgen meer maken of hun huis veilig is en willen dat de schade aan huizen als gevolg van de aardbevingen wordt hersteld.

Snel stoppen met gaswinning

Kinderen en jongeren willen dat de oorzaak van de aardbevingen wordt aangepakt en dat de gaswinning snel stopt zodat ze zich geen zorgen meer hoeven te maken over hun veiligheid en toekomstperspectief.

Snelle, duidelijke, eerlijke en ruimhartige procedures

Kinderen en jongeren hebben behoefte aan duidelijkheid en stabiliteit. Voor de versterkingsoperatie willen ze dat er een duidelijk plan komt over wat er gaat gebeuren in het gaswinningsgebied, wanneer dit gaat gebeuren en hoe snel. Kinderen en jongeren die zelf schade aan hun huis hebben, willen weten wat er met hun huis gaat gebeuren en wanneer. Kinderen en jongeren zijn nu vaak onzeker over wat er gaat gebeuren. Ook willen ze dat de schadeafhandeling toereikend is om de schade volledig te herstellen.

Zorg voor mensen

Kinderen en jongeren willen dat het perspectief van bewoners in Groningen centraal wordt gezet in de aanpak van de gaswinningsproblematiek. Zorg, steun en erkenning zouden volgens hen belangrijke begrippen moeten zijn in deze aanpak. Nu staan volgens kinderen en jongeren de economische belangen centraal.

Informatie en participatie

Kinderen en jongeren willen geïnformeerd worden over de gaswinningsproblematiek en hoe de problematiek aangepakt wordt. Kinderen en jongeren zijn betrokken bij hun woongebied en willen graag vertellen wat zij belangrijk vinden.

Geef een positief beeld van Groningen

Kinderen en jongeren zijn trots op het gebied waar ze wonen en vinden dat de berichtgeving zich vaak versmalt tot de gaswinningsproblematiek. Ze willen dat er ook aandacht is voor de positieve aspecten van het wonen in Groningen.

Aanbevelingen van onderzoekers*Neem behoeften van kinderen en jongeren serieus*

De aanbevelingen van kinderen en jongeren geven weer waar hun behoeften liggen. De historie van het gaswinningsdossier heeft laten zien dat de gaswinning niet (snel) gestopt kan worden, schadeafhandeling niet snel georganiseerd kan worden en dat huizen niet snel hersteld worden. Toch zijn dit de behoeften van kinderen en jongeren en is het van het grootste belang om hun behoeften serieus te nemen en mee te wegen in beslissingen om tot een sluitende en snelle aanpak van de gaswinningsproblematiek te komen. Er is veel kennis over wat kinderen en jongeren nodig hebben om gezond op te groeien. Veiligheid is een basale ontwikkelingsbehoefte van kinderen en jongeren evenals het ervaren van zekerheid en een toekomstperspectief (Zijlstra, 2012).

Investeer in het vertrouwen van kinderen en jongeren in de overheid

Kinderen en jongeren hebben wantrouwen richting de overheid en de NAM en zetten zich tegen hen af. Vertrouwen in overheidsinstanties is belangrijk voor de persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke betrokkenheid van kinderen en jongeren in de toekomst. Het serieus nemen van de behoeften van de mensen in het gaswinningsgebied werkt bevorderend om het vertrouwen terug te winnen. Laat kinderen en jongeren meebeslissen in onderdelen van de aanpak van de gaswinningsproblematiek die van invloed zijn op hun leefomgeving. Omdat veel schades nog niet afgehandeld zijn en de versterkingsoperatie nog in de beginfase is, liggen hier kansen voor de overheid en de NAM.

Praat met kinderen en jongeren en erken hun gevoelens

Van belang is dat ieder kind en iedere jongere de ruimte heeft zijn gevoelens en vragen te uiten omtrent de gaswinningsproblematiek en de gevolgen voor hun individuele situatie. Steun en geruststelling helpen kinderen en jongeren om controle te krijgen over hun eigen emoties en zich aan te passen aan veranderende omstandigheden. Voor ouders is het ook belangrijk dat ze erkend worden in hun gevoelens. Ouders die veel stress ervaren als gevolg van de gaswinningsproblematiek zouden professioneel ondersteund moeten worden zodat ze emotioneel beschikbaar kunnen zijn voor de behoeften van hun kinderen. Ouders die getroffen zijn door aardbevingsschade moeten in staat worden gesteld hun kinderen duidelijkheid te bieden over hun situatie om ze zo goed mogelijk te ondersteunen. Hiervoor is het noodzakelijk dat ouders goed geïnformeerd worden over de schadeafhandeling en de versterking zodat ze aan hun kinderen uit kunnen leggen wat er gaat gebeuren.

Informeel rechtstreeks bij kinderen en jongeren over hoe zij het opgroeien in het gaswinningsgebied ervaren en welke invloed het heeft op hun welbevinden en leefomgeving. Volg in gesprekken met kinderen en jongeren hun tempo, sluit aan bij hun ontwikkelingsniveau en behoeften om over de gaswinningsproblematiek te praten. Gebruik van creatieve middelen kan kinderen en jongeren helpen hun gedachten vorm te geven en emoties te uiten. Sommige ouders zijn terughoudend om te praten over aardbevingen thuis omdat ze hun kinderen niet onnodig angstig wilden maken. Uit verschillende onderzoeken weten we dat het praten over (heftige) gebeurtenissen voor kinderen en jongeren positieve effecten heeft bij het verwerken van hun ervaringen (Kennedy-Moore & Watson, 2001; Lutz, Hock, & Kang, 2007). Ook het delen van ervaringen tussen kinderen en jongeren onderling kan helpend zijn voor kinderen en

jongeren om emoties te reguleren en te neutraliseren (Pat-Horenczyk, Brom, & Vogel, 2013).

Een veilige steunende context is van belang in gesprekken met kinderen en jongeren evenals een balans tussen het praten over het onderwerp en dagelijkse bezigheden. Een te grote nadruk op het onderwerp kan de ontwikkeling van kinderen en jongeren belemmeren (Cobham et al., 2016). Belangrijk is dat gevoelens en verhalen van kinderen erkend worden. In de verhalen van kinderen en jongeren is te zien dat gaswinningsproblematiek soms kleiner gemaakt en gebagatelliseerd wordt door ouders, leeftijdsgenoten en anderen in de leefomgeving van kinderen en jongeren. Tegen kinderen en jongeren wordt gezegd dat het allemaal niet zo erg is en dat ze zich nergens druk over hoeven te maken. Het bagatelliseren van problemen en emoties van kinderen en jongeren zorgt er echter voor dat kinderen en jongeren moeite kunnen krijgen om hun emoties te uiten. Hierdoor kunnen angsten worden versterkt wat kan leiden tot aanpassingsproblemen (Van der Ploeg, 2013). Geruststelling van kinderen en jongeren door bijvoorbeeld een realistisch beeld over de gaswinningsproblematiek te geven en vragen van kinderen en jongeren serieus te nemen verlagen vaak angstgevoelens.

Geef voorlichting over aardbevingen aan kinderen en jongeren

Investeer in informatievoorziening voor kinderen, jongeren en hun ouders. Het is belangrijk dat kinderen en jongeren uitleg krijgen over de aardbevingen, de gevolgen ervan en de aanpak van de gaswinningsproblematiek. Kennis draagt bij aan een toename van het veiligheidsgevoel van kinderen en jongeren, het helpt kinderen en jongeren een realistisch beeld over de situatie te krijgen en geeft vertrouwen voor de toekomst. Voorlichting en informatie dienen afgestemd te zijn op de individuele behoeften van kinderen en jongeren en op het ontwikkelingsniveau van kinderen. Er is een voorlichtingsprogramma van de Veiligheidsregio Groningen beschikbaar maar slechts een deel van de kinderen en jongeren noemt dat er op school aandacht is besteed aan aardbevingen. Ook is het lespakket meer gericht op kennis en de gevolgen van niet gericht op het bespreekbaar maken van de invloed van gaswinningsproblematiek op de sociaal emotionele ontwikkeling van kinderen (Veiligheidsregio Groningen, 2019). Mogelijke reden dat het lespakket beperkt wordt ingezet is dat men kinderen en jongeren niet te veel wil belasten met de gaswinningsproblematiek. Van belang is dat de lespakketten innovatief, aansprekend en speels worden ingericht, bij de behoeften van kinderen en jongeren aansluiten en een handreiking bieden voor leerkrachten en docenten om het onderwerp bespreekbaar te maken.

Aandacht voor kwetsbare kinderen en jongeren in aanpak en hulpverlening

Kinderen en jongeren die in hun ontwikkeling kwetsbaar zijn en geconfronteerd worden met aardbevingsschade, hebben een grotere kans om last te ondervinden van de gaswinningsproblematiek. In alle procedures rondom de aanpak van gaswinningsproblematiek dient aandacht te zijn voor deze groep. Het gaat om het geven van begrijpelijke informatie, het bieden van ondersteuning in procedures, het geven van erkenning en het bieden van zorg. Omdat niet helder is welke gezinnen het meest kwetsbaar zijn, is screening van belang. Het geven van informatie en uitvoering van screening moet gebeuren door mensen die deskundigheid hebben over kinderen en jongeren en gaswinningsproblematiek.

Screening kan uitgevoerd worden door hulpverleningsinstanties en scholen. Het vergroten van het bewustzijn bij professionals leerkrachten dat kinderen en jongeren last kunnen ondervinden en op welke manier is van belang. Een deel van de kwetsbare kinderen en jongeren ontvangt al hulpverlening maar in de hulpverlening lijkt screening naar de invloed van aardbevingproblemen op kwetsbare kinderen en jongeren vaak afhankelijk te zijn van de ervaringen van individuele hulpverleners die betrokkenheid voelen tot de gaswinningsproblematiek. Ook scholen zouden een belangrijke

rol kunnen spelen in het signaleren van kinderen en jongeren die last hebben van aardbevingen en de gevolgen ervan. Zet passende interventies in bij kinderen en jongeren en ontwikkel interventies die aansluiten bij de behoeften van kinderen en jongeren. Interventies zouden gericht moeten zijn op praktische, sociale en emotionele ondersteuning. Om aan te sluiten bij de behoeften van kinderen en jongeren zouden professionals de gevolgen van de gaswinningsproblematiek moeten begrijpen (Carnie, Berry, Blinkhorn, & Hart, 2017). Het initiatief van de GGD Groningen, een folder gericht op het omgaan met spanningen als gevolg van aardbevingen, kan beschouwd worden als een eerste start voor meer aandacht in preventie (GGD, 2016). Ook moet deze aandacht uitgebreid worden naar interventies gericht op de ondersteuning van gezinnen die last ondervinden van de gaswinningsproblematiek.

Richt procedures kind- en gezinsvriendelijk in

Richt procedures voor de aanpak van de gaswinningsproblematiek kind- en gezinsvriendelijk in en geef ruimte voor participatie. De procedures voor gezinnen zijn belastend en kosten ouders veel tijd. Neem belangen van kinderen en jongeren mee in beslissingen in schadeherstel en versterking. Ontlast ouders die verwickeld zijn in procedures en hersteltrajecten zodat ze ruimte en tijd houden om beschikbaar te zijn hun kinderen.

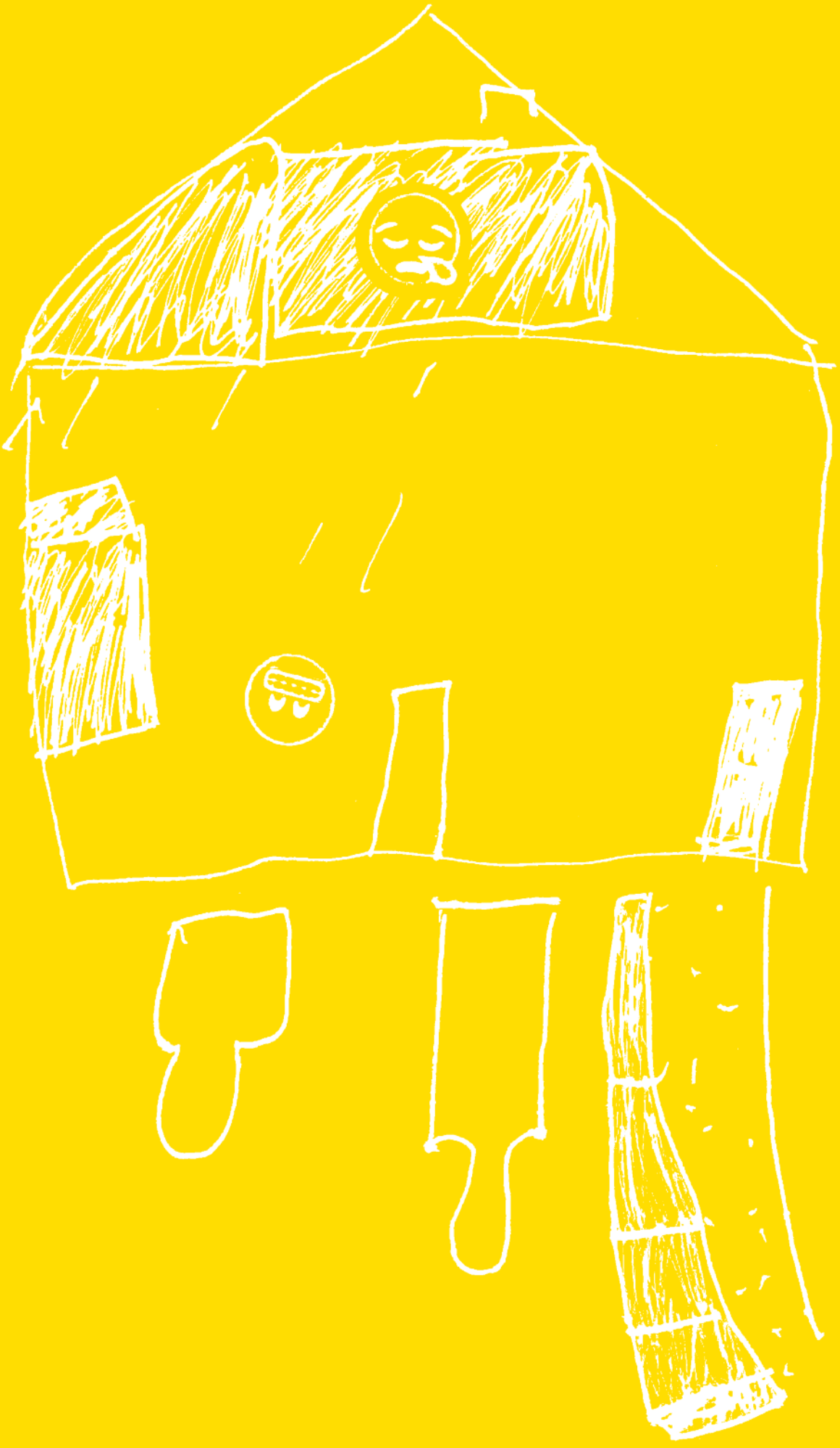
Geef kinderen en jongeren een rol in de aanpak van de gaswinningsproblematiek. Kinderen en jongeren zien dat er beslissingen genomen worden over hun leven zonder dat zij erbij betrokken worden. Uit onderzoek blijkt dat het kinderen en jongeren helpt hun ervaringen te verwerken als ze betrokken worden bij de aanpak van de problemen na rampen (Lopez, Hayden, Cologon, & Hadley, 2012). Benut de verbondenheid die jongeren laten zien met hun woongebied en benut hun motivatie om zich in te zetten voor de toekomst van Groningen.

Volg kinderen en jongeren in onderzoek

Dit onderzoek geeft inzicht in de mogelijke gevolgen voor kinderen en jongeren die opgroeien in het Gronings gaswinningsgebied. Naar voren komt dat kinderen en jongeren last ondervinden van de gaswinningsproblematiek. Ondanks dat nog onduidelijk is hoe groot de groep kinderen en jongeren is die opgroeien in het Gronings gaswinningsgebied en last ondervinden van de gaswinningsproblematiek, hebben we voldoende aanknopingspunten gevonden welke factoren bijdragen aan een verhoogde kwetsbaarheid van kinderen en jongeren voor de gevolgen van kinderen en jongeren. Vervolgonderzoek zou zich moeten richten op screening van deze kwetsbare groep kinderen en op welke wijze deze groep het meest effectief ondersteund kan worden. Het monitoren van deze kwetsbare groep kinderen en jongeren geeft inzicht hoe na verloop van tijd deze groep kinderen en jongeren zich ontwikkelt, hoe herstel verloopt en welke bijdrage interventies leveren. Omdat gevolgen van de gaswinningsproblematiek voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren zich ook op latere leeftijd kan openbaren (Boer, Smit, Morren, Roorda, & Yzermans, 2009) is longitudinaal onderzoek van belang waarin kinderen en jongeren langere tijd gevolgd worden.

Voor het verkrijgen van inzicht hoe groot de groep kinderen en jongeren is die geconfronteerd wordt met de gevolgen van de gaswinningsproblematiek is nader en grootschaliger onderzoek nodig. Inzicht in de omvang van deze groep is relevant omdat uit een onderzoek van de GGD blijkt dat ouders vrijwel geen verschillen constateren in de psychosociale gezondheid van hun kinderen jongeren voor en na de beving van Huizinge uit 2012 (Broer & van der Kamp, 2017). In dit GGD-onderzoek is gebruik gemaakt van een vragenlijst gericht op de psychosociale gezondheid van kinderen die door ouders is ingevuld. De vraag is of een dergelijke diagnostische vragenlijst voldoende sensitief is om de gevolgen bij kinderen en jongeren van de gaswinningsproblematiek te meten. Uit deze studie blijkt dat de wijze waarop het

welbevinden van kinderen en jongeren beïnvloed wordt door de gaswinningsproblematiek wisselend kan zijn. Kinderen en jongeren geven bijvoorbeeld enerzijds aan geen hinder te ondervinden van de gevolgen van de gaswinningsproblematiek en hebben anderzijds wel klachten. Om die reden zou in vervolgonderzoek zowel een kwantitatieve als kwalitatieve benadering moeten worden toegepast waarin gegevens worden verzameld aan de hand van de verhalen van kinderen en jongeren als ook gestandaardiseerde diagnostische instrumenten.

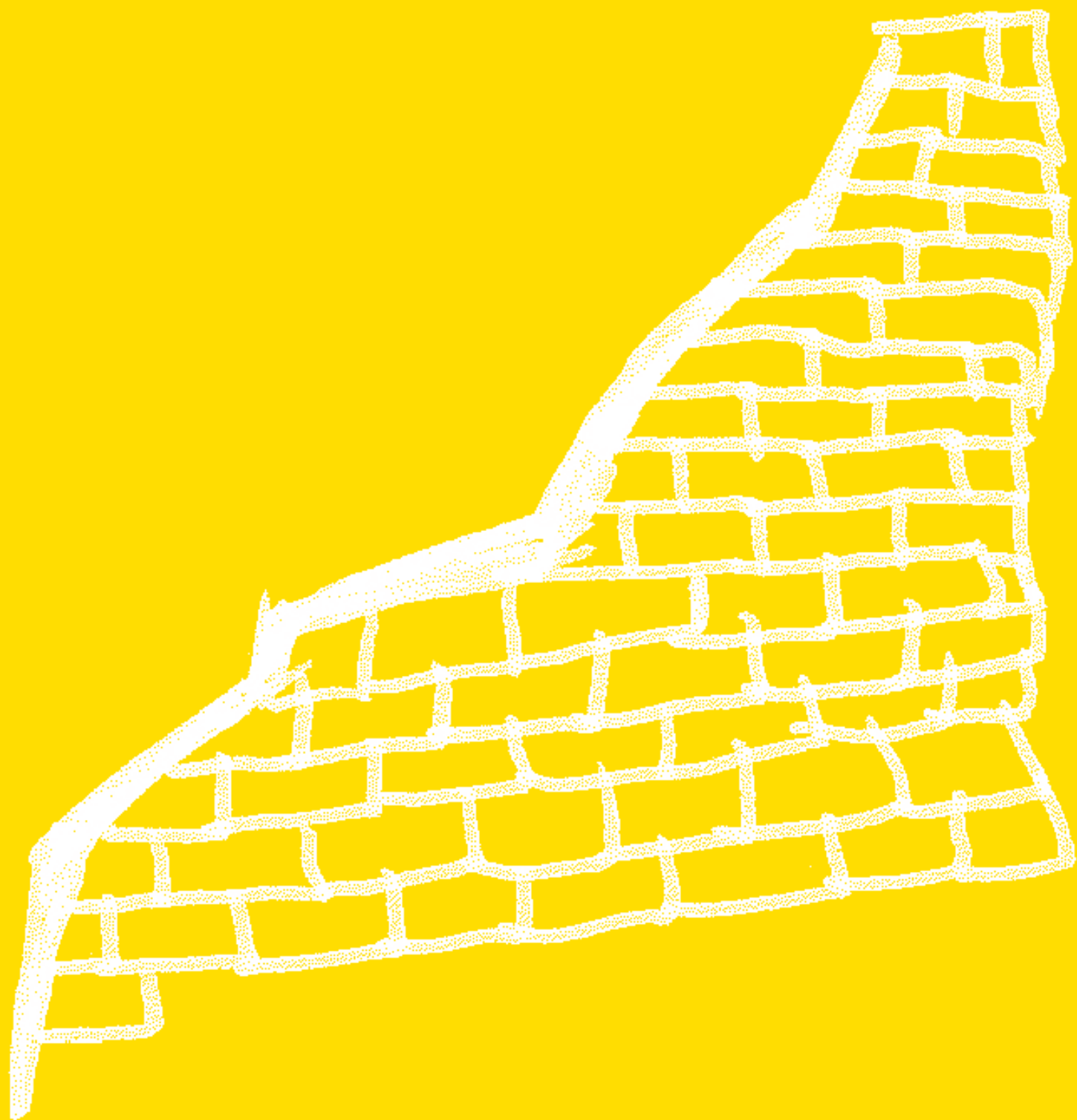

Referenties

- Anderson C. (2010). Presenting and evaluating qualitative research. *The American Journal of Pharmaceutical Education*, 74(8), 141.
- Bean, T., Eurelings-Bontekoe, E. H. M., Derluyn, I., & Spinhoven, P. (2004). *Stressful Life Events (SLE). Handleiding*. Oegstgeest, Nederland: Stichting Centrum '45.
- Boer, F., Smit, C., Morren, M., Roorda, J., & Yzermans, J. (2009). Impact of a technological disaster on young children: A five-year post disaster multi informant study. *Journal of Traumatic Stress*, 22(6), 516-524.
- Braun, V., & Clarke, V. (2012). Thematic analysis. In H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Red.), *APA handbook of research methods in psychology. Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological* (pp. 55-71). Washington DC, US: American Psychological Association.
- Broer J, Van der Kamp D. *Psychosociale gezondheid van kinderen in het basisonderwijs in 2011-2014 in gebieden met erkende aardbevingsschade*. GGD Groningen 2017.
- Caprara, G. V., & Rutter, M. (1995). Individual development and social change. In Rutter M., Smith D. J. (Red.), *Psychosocial disorders in young people: Time trends and their causes* (pp. 35-66). Chichester, UK: John Wiley.
- Carnie, T. L., Berry, H. L., Blinkhorn, S. A., & Hart, C. R. (2011). In their own words: Young people's mental health in drought-affected rural and remote NSW. *Australian Journal of Rural Health*, 19, 244-248.
- CBS. (2017/2018). CBS StatLine. Geraadpleegd op 18 februari 2019, van <https://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL>
- Clarke, A. T. (2006). Coping with interpersonal stress and psychosocial health among children and adolescents: A meta-analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 11-24.
- Cobham, V. E., McDermott, B., Haslam, D., & Sanders, M. R. (2016b). The role of parents, parenting and the family environment in children's post-disaster mental health. *Current Psychiatry Reports*, 18(6).
- Compas, B. E., Connor-Smith, J. K., Saltzman, H., Harding Thomsen, A., & Wadsworth, M. E. (2001). Coping with stress during childhood and adolescence: Problems, progress, and potential in theory and research. *Psychological Bulletin*, 127, 87-127.
- De Jong, A., & Verheul, R., (2017). *Vaste grond gezocht. Kinderen en jongeren in het aardbevinggebied*. Den Haag: Kinderombudsman. Geraadpleegd van <https://www.dekinderombudsman.nl/ul/cms/fckuploaded/2017.KOM010Vastegrondgezocht.pdf>
- De Winter, M. (2011). *Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding* (5e ed.). Amsterdam, Nederland: SWP.
- Dirkzwager, A. J. E., Grievink, L., Van der Velden, P. G., & Yzermans, C. J. (2006). Risk factors for psychological and physical health problems after a man-made disaster. *British Journal of Psychiatry*, 189(2), 144-149.
- Eldén, S. (2012). Inviting the messy: Drawing methods and 'children's voices'. *Childhood*, 20(1), 66-81.
- Evans, L., & Oehler-Stinnett, J., (2006). Children and natural disasters: A primer for school psychologists. *School Psychology International*, 27, 33.

- Fatemi, F., Ardalan, A., Aguirre, B., Mansouri, N., & Mohammadfam, I. (2017). Social vulnerability indicators in disasters: Findings from a systematic review. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 22, 219–227.
- Flick, U. (1997). Episodic interviewing: Small-scale narratives as approach to relevant experiences. In P. Atkinson, M. W. Bauer, & G. Gaskell (Red.), *Qualitative researching with text, image and sound: A practical handbook for social research* (pp. 76–92). London, UK: SAGE Publications.
- Flick, U. (2014). *An introduction to qualitative research* (5e ed.). London, UK: SAGE Publications.
- Francke, M. K., & Ming Lee, K. (2014). *De invloed van fysieke schade op verkopen van woningen rond het Groningenveld*. Geraadpleegd van https://www.nam.nl/shared-research/_jcr_content/par/textimage.stream/1453931033878/e475c58af35fa5ab1e7c2597303d8a260c1c35doabf5492060c03e85dd08f165/rapport-invloed-fysieke-schade-op-verkopen-woningen-rond-het-groningenveld.pdf
- Gabb, J., & Singh, R. (2014). Reflections on the challenges of understanding racial, cultural and sexual differences in couple relationship research. *Journal of Family Therapy*, 37(2), 210–227.
- GGD. (2016). *Kop d'r veur. Gezond omgaan met spanningen bij aardbevingen*. Geraadpleegd op 19 februari 2019, van <https://ggd.groningen.nl/app/uploads/2017/12/Kop-dr-veur-Gezond-omgaan-met-spanningen-bij-aardbevingen.pdf>
- Jurrius, K., & Toringa, H. (2014). *Opvoeden in betrokkenheid*. Amsterdam, Nederland: SWP.
- Kennedy-Moore, E., & Watson, J. C. (2001). *How and when does emotional expression help?* *Review of General Psychology*, 5(3), 187–212.
- KNMI. (z.d.). KNMI - Aardbevingen door gaswinning. Geraadpleegd op 8 februari 2019, van <https://www.knmi.nl/kennis-en-datacentrum/uitleg/aardbevingen-door-gaswinning>
- Lopez, Y., Hayden, J., Cologon, K., & Hadley, F. (2012). Child participation and disaster risk reduction. *International Journal of Early Years Education*, 20(3), 300–308.
- Lutz, W. J., Hock, E., & Kang, M. J. (2007). Children's communication about distressing events: The role of emotional openness and psychological attributes of family members. *American Journal of Orthopsychiatry*, 77(1), 86–94.
- Maslov, A. H. (1970). *Motivation and Personality*. New York, US: Harper and Row.
- Masten, A. S., & Narayan, A. J. (2012). Child development in the context of disaster, war, and terrorism: Pathways of risk and resilience. *Annual Review of Psychology*, 63(1), 227–257.
- Masten, A. S., & Osofsky, J. D. (2010). Disasters and their impact on child development: Introduction to the special section. *Child Development*, 81(4), 1029–1039.
- Murray, J. S. (2011). Disaster preparedness for children with special healthcare needs and disabilities. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing*, 16(3), 226–232.
- Nationaal Coördinator Groningen (NCG) (2018). Plan van Aanpak Mijnraadadvies - Veiligheid voorop en de bewoner centraal. Geraadpleegd op 11 maart 2019 <https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/downloads/beleidsnotas/2018/11/22/plan-van-aanpak-mijnraadadvies>
- Nationaal Coördinator Groningen (NCG). (2015). *Gebiedsbeschrijving gaswinningsgebied*. (Bouwsteen voor Meerjarenprogramma aardbevingsbestendig en kansrijk Groningen). Geraadpleegd op 11 maart 2019 https://www.nam.nl/shared/research/_jcr_content/par/textimage.stream/1453931033878/e475c58af35fa5ab1e7c2597303d8a260c1c35doabf5492060c03e85dd08f165/rapport-invloed-fysieke-schade-op-verkopen-woningen-rond-het-groningenveld.pdf
- Pat-Horenczyk, R., Brom, D., & Vogel, J. M. (2014). *Helping children cope with trauma: Individual, family and community perspectives*. New York, US: Routledge.
- Peek, L., & Stough, L. M. (2010). Children with disabilities in the context of disaster: A social vulnerability perspective. *Child Development*, 81(4), 1260–1270.

- Pfefferbaum, B., Houston, J. B., North, C. S., & Regens, J. L. (2008). Youth's reactions to disasters and the factors that influence their response. *The Prevention Researcher*, 15(3), 3–6.
- Pfefferbaum, B., Jacobs, A. K., Houston, J. B., & Griffin, N. (2015). Children's disaster reactions: The influence of family and social factors. *Current Psychiatry Reports*, 17(7).
- Postmes, T., Lekander, B., Stroebe, K. E., Greven, F. & Broer, J. (2017). *Aardbeving en Gezondheid 2016*. Groningen: GGD Groningen.
- Postmes, T., Stroebe, K., Richardson, J., Lekander, B., Oldersma, F., Broer, J. & Greven, F. (2018). *Gevolgen van bodembeweging voor Groningers; ervaren veiligheid, gezondheid en toekomstperspectief 2016-2017*. Heymans Insitute, Rijksuniversiteit Groningen. Geraadpleegd van: https://www.rug.nl/research/portal/files/55056657/Gevolgen_van_bodembeweging_voor_Groningen.pdf
- Simon, C., De Haan, F., Grisnich, F., & Ringersma, R. (2016). *Wonen en leven met aardbevingen. Meninge, knelpunten en oplossingsrichtingen van burgers*. CMO Stamm, Sociaal Planbureau Groningen Geraadpleegd van <https://sociaalplanbureau Groningen.nl/wordpress/wp-content/uploads/2017/12/Rapport-wonen-en-leven-met-aardbevingen.-2016.pdf>
- Smith, M. (2004). Parental mental health: Disruptions to parenting and outcomes for children. *Child Family Social Work*, 9(1), 3–11.
- Stroebe, K., Postmes, T., Boendermaker, M., LeKander-Kanis, B., & Richardson, J. (2018). *De sociale impact van gaswinning in Groningen: stand van zaken, meting juni 2018*. Heymans Institute, Rijksuniversiteit Groningen. Geraadpleegd van: <https://www.groningsperspectief.nl/rapport-de-sociale-impact-van-gaswinning-in-groningen-november-2018/>
- Torney-Purta, J., Barber, H. C., & Richardson, W. K. (2004). Trust in government-related institutions and political engagement among adolescents in six countries. *Acta Politica*, 39(4), 380–406.
- Van der Ploeg, J. D. (2013). *Stress bij kinderen*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.
- Veiligheidsregio Groningen (2019). Groepslessen. Samen aan de slag. Opgevraagd op 11 maart 2019 <https://aardbevingenwijzer.nl/leerlingen/groepslessen/>
- Vezzali, L., Drury, J., Versari, A., & Cadamuro, A. (2015). Sharing distress increases helping and contact intentions via social identification and inclusion of the other in the self: Children's prosocial behaviour after an earthquake. *Group Processes & Intergroup Relations*, 19(3), 314–327.
- Zijlstra, A. E. (2012). In the Best Interest of the Child: a study into a decision-support tool validating asylumseeking children's rights from a behavioural scientific perspective. [S.l.]: s.n.
- Zolkoski, S. M., & Bullock, L. M. (2012). Resilience in children and youth: A review. *Children and Youth Services Review*, 34(12), 2295–2303.

Bijlage

Vragenlijst ouders

Uw kind doet mee aan het onderzoeksproject: kinderen in het Gronings aardbevingsgebied. Fijn dat u een bijdrage wilt leveren aan het onderzoek. Zou u bijgaande vragenlijst in willen vullen?

Hartelijk dank voor het invullen van de vragenlijsten.

1 Participantnummer:

2 Leeftijd kind:

3 Gender/geslacht kind:

4 Hoeveel mensen wonen er in uw gezin:

5 Wie wonen er in uw gezin:

- Ikzelf
- Mijn partner
- Mijn/(onze) dochter/zoon – leeftijd:

6 Sinds wanneer woont u in uw huis?

7 Bent u de afgelopen jaren verhuisd?

- Ja
- Nee

8 Indien u de afgelopen jaren verhuisd bent, wat was de reden?

De volgende vragen zijn gericht op de ervaringen van u en uw kind gerelateerd aan de aardbevingen. Uw antwoord op deze vragen kan u in het tekstblok plaatsen.

9 Op welke manier spelen de aardbevingen een rol in uw leven?

10 Op welke manier spelen de aardbevingen een rol in het leven van uw kind?

11 Spreekt u met anderen over de aardbevingen in het bijzijn van uw kind?
Zo ja, waarom doet u dit wel? Zo nee, waarom niet?

12 Spreekt u met uw kind over de aardbevingen? Zo ja, waarover spreekt u? Zo nee, waarom niet?

13 Doet uw kind wel eens uitlatingen ten aanzien van de aardbevingen? Zo ja, welke uitlatingen doet uw kind?

De volgende vragen zijn gericht op de ervaringen van u en uw kinderen gerelateerd aan de aardbevingen. Ook stellen wij een aantal vragen over de mogelijke schade aan uw huis of schade aan de school van uw kinderen. Het kan natuurlijk zijn dat uw huis of de school van uw kinderen geen schade heeft. U kunt dit dan aangeven. Mocht u uw antwoorden willen toelichten, dan kan dit in het tekstblok onder elke vraag.

14 Heeft uw kind thuis een aardbeving meegemaakt?

- Nooit
- 1 keer
- 2 keer
- Meer dan 3 keer

15 Heeft uw huis schade als gevolg van aardbevingen?

- Nooit
- 1 keer
- 2 keer
- Meer dan 3 keer

16 Zo ja, wat voor een schade heeft uw huis?

17 Heeft uw kind tijdelijk in een ander huis gewoond vanwege herstel van de woning?

- Ja
- Nee

18 Heeft uw kind op school een aardbeving meegemaakt?

- Nooit
- 1 keer
- 2 keer
- Meer dan 3 keer

19 Heeft de school van uw kind schade als gevolg van de aardbevingen?

- Nee
- Ja, 1 keer
- Ja, meerdere keren

20 Heeft uw kind tijdelijk in een ander schoolgebouw onderwijs gehad vanwege herstel?

- Ja
- Nee

De volgende vragen gaan over uw veiligheidsgevoel en het veiligheidsgevoel van uw kind. Mocht u uw antwoord willen toelichten, dan kan dat in het tekstblok onder elke vraag.

21 Heeft uw kind stress van de aardbevingen?

- Geen stress
- Een beetje stress
- Veel stress
- Heel veel stress

22 Zo ja, hoe merkt u dat?

23 Voelt u stress als gevolg van de van de aardbevingen?

- Geen stress
- Een beetje stress
- Veel stress
- Heel veel stress

24 Indien van toepassing: voelt uw partner stress als gevolg van de van de aardbevingen?

- Geen stress
- Een beetje stress
- Veel stress
- Heel veel stress

25 Voelt u zich veilig in uw huis?

- Veilig
- Een beetje veilig
- Onveilig
- Heel onveilig

26 Licht uw antwoord toe

27 Voelt u zich veilig in uw buurt?

- Veilig
- Een beetje veilig
- Onveilig
- Heel onveilig

28 Licht uw antwoord toe

29 Voelt u zich veilig in uw dorp?

- Veilig
- Een beetje veilig
- Onveilig
- Heel onveilig

30 Licht uw antwoord toe

31 Voelt u zich veilig in Nederland?

- Veilig
- Een beetje veilig
- Onveilig
- Heel onveilig

32 Licht uw antwoord toe

33 Heeft u het gevoel dat de situatie in Groningen begrepen wordt in Nederland? Licht uw antwoord toe

34 Voelt uw kind zich veilig thuis?

- Veilig
- Een beetje veilig
- Onveilig
- Heel onveilig

35 Licht uw antwoord toe

36 Voelt uw kind zich veilig in de buurt?

- Veilig
- Een beetje veilig
- Onveilig
- Heel onveilig

37. Licht uw antwoord toe

38 Voelt uw kind zich veilig in het dorp?

- Veilig
- Een beetje veilig
- Onveilig
- Heel onveilig

39 Licht uw antwoord toe

40 Voelt uw kind zich veilig in Nederland?

- Veilig
- Een beetje veilig
- Onveilig
- Heel onveilig

41 Licht uw antwoord toe

De volgende vragen gaan over het welzijn van uw kind. We willen graag weten of uw kind een periode heeft gehad waarin uw kind minder lekker in zijn vel zat. Mocht u uw antwoord willen toelichten, dan kan dat in het tekstblok onder elke vraag.

42 Heeft uw kind last van hoofdpijn, buikpijn of misselijkheid?

- Bijna nooit
- Af en toe
- Een periode meer hoofdpijn, buikpijn of misselijk
- Vaak

43 Licht uw antwoord toe

- 44 Heeft uw kind slaapproblemen?
- Nee
 - Af en toe
 - Een periode meer moeite met slapen
 - Vaak

45 Licht uw antwoord toe

- 46 Is uw kind bang of angstig?
- Nee
 - Af en toe
 - Een periode meer bang en angstig
 - Vaak

47 Licht uw antwoord toe

- 48 Is uw kind boos, opstandig en luistert hij slechter?
- Nee
 - Af en toe
 - Een periode meer boos en opstandig
 - Vaak

49 Licht uw antwoord toe

- 50 Is uw kind somber, verdrietig?
- Nee
 - Af en toe
 - Een periode meer somber en verdrietig
 - Vaak

51 Licht uw antwoord toe

- 52 Is uw kind afgeleid en moeite om te concentreren?
- Nee
 - Af en toe
 - Een periode meer moeite met concentratie
 - Vaak

53 Licht uw antwoord toe

- 54 Heeft uw kind zindelijkheidsproblemen?

- Nee
- Af en toe
- Een periode weer zindelijkheidsproblemen
- Vaak

55 Licht uw antwoord toe

56 Heeft uw kind moeite om naar school te gaan?

- Nee
- Af en toe
- Een periode wat meer moeite gehad om naar school te gaan
- Vaak

57 Licht uw antwoord toe

58 Zijn er dingen die belangrijk zijn in het leven van u en uw kind met betrekking tot de aardbevingen waar in deze vragenlijst niet naar gevraagd is?

rijksuniversiteit
groningen

JONX

umcg

Gronings
Perspectief

